

Załącznik do uchwały nr XXX/406/21
Sejmiku Województwa Świętokrzyskiego
z dnia 29 marca 2021 r.



WOJEWÓDZTWO
ŚWIĘTOKRZYSKIE

Strategia Rozwoju Województwa Świętokrzyskiego 2030+

Kielce, marzec 2021 r.

Prace nad Strategią Rozwoju Województwa Świętokrzyskiego 2030+ były prowadzone pod kierunkiem Zarządu Województwa Świętokrzyskiego w składzie:

Andrzej Bętkowski – Marszałek Województwa Świętokrzyskiego

Renata Janik – Wicemarszałek Województwa Świętokrzyskiego

Marek Bogusławski – Wicemarszałek Województwa Świętokrzyskiego

Marek Jońca – Członek Zarządu Województwa Świętokrzyskiego

Tomasz Jamka – Członek Zarządu Województwa Świętokrzyskiego

przez Departament Inwestycji i Rozwoju

Urzędu Marszałkowskiego Województwa Świętokrzyskiego

przy wsparciu Zespołu eksperckiego w składzie:

prof. zw. dr hab. inż. arch. Aleksander Noworól – konsultant, członek Zespołu eksperckiego

dr Kamilla Noworól – konsultant, członek Zespołu eksperckiego

dr Krzysztof Jakóbiak – konsultant

dr Michał Kudłacz – konsultant

dr Jeremiasz Salamon – konsultant

mgr Paweł Hałat – konsultant

SPIS TREŚCI

1. WPROWADZENIE.....	5
2. UWARUNKOWANIA ZEWNĘTRZNE STRATEGII	7
2.1. UWARUNKOWANIA GLOBALNE	7
2.2. UWARUNKOWANIA UNIJNE	9
2.3. UWARUNKOWANIA KRAJOWE	9
3. KLUCZOWE WNIOSKI Z DIAGNOZY SYTUACJI SPOŁECZNO-GOSPODARCZEJ WOJEWÓDZTWA ŚWIĘTOKRZYSKIEGO.....	12
3.1. GŁÓWNE POTENCJAŁY I PROBLEMY ROZWOJOWE WOJEWÓDZTWA	12
3.2. WNIOSKI Z ISTOTNYCH DLA WOJEWÓDZTWA UWARUNKOWAŃ ZEWNĘTRZNYCH, ANALIZY SYTUACJI SPOŁECZNO-GOSPODARCZEJ ORAZ TRENDÓW I PROGNOZ ROZWOJOWYCH	26
3.3. STRATEGICZNE WYZWANIA ROZWOJOWE WOJEWÓDZTWA ŚWIĘTOKRZYSKIEGO	30
4. WIZJA I MISJA ROZWOJU REGIONU.....	34
5. STRUKTURA CELÓW SRWŚ 2030+.....	35
5.1. CEL STRATEGICZNY 1. INTELIGENTNA GOSPODARKA I AKTYWNI LUDZIE.....	36
5.2. CEL STRATEGICZNY 2. PRZYJAZNY DLA ŚRODOWISKA I CZYSTY REGION	41
5.3. CEL STRATEGICZNY 3. WSPÓLNOTA I BEZPIECZNA PRZESTRZEŃ, KTÓRE ŁĄCZĄ LUDZI.....	45
5.4. CEL 4. HORYZONTALNY SPRAWNE ZARZĄDZANIE REGIONEM.....	51
6. TERYTORIALNY WYMIAR STRATEGII	53
6.1. DELIMITACJA OBSZARÓW STRATEGICZNEJ INTERWENCJI	53
6.2. PODSTAWOWE INFORMACJE O WYZNACZONYCH OSI	55
6.3. OSI KRAJOWE.....	58
6.4. OSI REGIONALNE	62
6.5. MONITOROWANIE OSI	76
7. SYSTEM REALIZACJI I MONITOROWANIA SRWŚ 2030+.....	77
7.1. INSTYTUCJE I INSTRUMENTARIUM.....	77
7.2. NARZĘDZIA I RAMY FINANSOWE REALIZACJI SRWŚ 2030+	82
7.3. SYSTEM MONITOROWANIA I EWALUACJI.....	89
8. SŁOWNIK SKRÓTÓW.....	98
9. BIBLIOGRAFIA	99
10. SPIS TABEL, WYKRESÓW, RYCIN I SCHEMATÓW	103

ZAŁĄCZNIKI

- I. Diagnoza sytuacji społeczno-gospodarczej województwa świętokrzyskiego
- II. Obszary realizacji projektów i przedsięwzięcia strategiczne
- III. Sprawozdanie z przebiegu i wyników konsultacji społecznych projektu Strategii Rozwoju Województwa Świętokrzyskiego 2030+
- IV. Ewaluacja ex-ante projektu Strategii Rozwoju Województwa Świętokrzyskiego 2030+. Raport końcowy
- V. Podsumowanie procesu strategicznej oceny oddziaływania na środowisko projektu Strategii Rozwoju Województwa Świętokrzyskiego 2030+
- VI. Uczestnicy procesu opracowania Strategii Rozwoju Województwa Świętokrzyskiego 2030+
- VII. Wykaz szkół i placówek prowadzonych przez Samorząd Województwa Świętokrzyskiego

1. WPROWADZENIE

Zgodnie z art. 11 ust. 1 i 2 ustawy o samorządzie województwa z dnia 5 czerwca 1998 roku¹ oraz ustawy z dnia 6 grudnia 2006 r. o zasadach prowadzenia polityki rozwoju² samorząd województwa jest odpowiedzialny za kreowanie polityki rozwoju na poziomie regionalnym. Podstawowym narzędziem w tym zakresie jest strategia rozwoju województwa, rozumiana jako najważniejszy i podstawowy dokument samorządu województwa określający obszary, cele i kierunki polityki rozwoju regionu, stanowiący punkt wyjścia do przygotowania pozostałych regionalnych dokumentów programowych.

Obowiązująca od 2013 roku *Strategia Rozwoju Województwa Świętokrzyskiego do roku 2020* jest trzecim w dwudziestoletniej historii samorządu województwa świętokrzyskiego kluczowym dla rozwoju regionu dokumentem. Stanowi odzwierciedlenie koncepcji polityki rozwoju i celów strategicznych dla perspektywy finansowej Unii Europejskiej na lata 2014-2020, a jej horyzont czasowy upływa w dniu 31 grudnia 2020 roku. Mając powyższe na uwadze, a także zmiany zaistniałe w otoczeniu formalno-prawnym, odnoszące się do prowadzenia polityki rozwoju, w tym przyjęcie w dniu 14 lutego 2017 roku *Strategii na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.)*, Samorząd Województwa Świętokrzyskiego podjął działania mające na celu opracowanie nowego dokumentu. W dniu 25 lutego 2019 r. Sejmik Województwa Świętokrzyskiego przyjął Uchwałę nr V/73/19 w sprawie określenia zasad, trybu i harmonogramu opracowania Strategii Rozwoju Województwa Świętokrzyskiego 2030+. W uchwale ujęto zasady opracowania Strategii oraz związane z tym tryb, zasady współpracy oraz zadania organów samorządu województwa.

Tryb pracy nad przygotowaniem Strategii Rozwoju Województwa Świętokrzyskiego 2030+ (SRWŚ 2030+) miał charakter społeczno-ekspertki. W procesie tym zapewniony został szeroki udział środowisk regionalnych, zaangażowanych w politykę rozwoju województwa. Powołany został Zespół Świętokrzyskie 2030+ oraz Grupy Robocze ds. opracowania Strategii. W skład tych gremiów weszli przedstawiciele samorządu lokalnego, administracji rządowej, środowiska naukowego, partnerów społeczno-gospodarczych oraz organizacji pozarządowych. Dodatkowo zapewnione zostało wsparcie naukowe pod kierunkiem prof. zw. dr. hab. Aleksandra Noworóla - eksperta zewnętrznego. Na każdym etapie istniała możliwość włączenia się w prace nad przygotowaniem dokumentu poprzez zgłaszanie wniosków i uwag w formie pisemnej lub drogą elektroniczną.

Punktem wyjścia do przygotowania Strategii Rozwoju Województwa Świętokrzyskiego 2030+ jest diagnoza sytuacji społeczno-gospodarczej regionu strategicznych (*Załącznik I do SRWŚ 2030+*), opracowana przez zespół ekspercki w październiku 2019 roku, zawierająca szczegółową charakterystykę województwa w najważniejszych obszarach i tematach, z punktu widzenia prowadzenia polityki rozwoju. Podsumowaniem diagnozy jest tzw. analiza SWOT, przedstawiająca silne i słabe strony oraz szanse i zagrożenia, która umożliwiła zidentyfikowanie potencjałów i problemów rozwojowych województwa świętokrzyskiego. W oparciu o diagnozę sytuacji społeczno-gospodarczej oraz wnioski ze spotkań Zespołu Świętokrzyskie 2030+ i Grup Roboczych, które odbywały się w okresie wrzesień-listopad 2019r., wypracowano propozycję wizji, misji i celów strategicznych rozwoju województwa.

¹ Dz. U. z 2019 r. poz. 512 z późn. zm.

² Dz. U. 2019 poz. 1295 z późn. zm.

Struktura SRWŚ 2030+ jest zgodna z obowiązującymi standardami przygotowania tego typu dokumentów i zawiera wszystkie elementy wymagane przepisami ustaw. Obejmuje syntetyczny opis uwarunkowań zewnętrznych, kluczowe wnioski z analizy sytuacji społeczno-gospodarczej, na podstawie których określono wizję i misję rozwoju województwa świętokrzyskiego, a także cele strategiczne i operacyjne. Dokument odnosi się również do zagadnienia terytorializacji polityki rozwoju. W oparciu o krajowe dokumenty strategiczne, wytyczne ministra właściwego ds. rozwoju regionalnego, analizy wewnętrzne oraz porozumienia zawarte pomiędzy samorządami lokalnymi, dokonano delimitacji obszarów strategicznej interwencji w województwie świętokrzyskim, a następnie określono oczekiwane skutki interwencji w każdym OSI. Podczas przygotowywania projektu SRWŚ 2030+ prowadzony był nabór propozycji projektów o strategicznym znaczeniu dla rozwoju regionu, którego głównym celem była identyfikacja oczekiwań i potrzeb występujących w województwie oraz zaprogramowanie w Strategii odpowiednich mechanizmów interwencji publicznej. Na podstawie analizy zgłoszeń opracowano listę obszarów i przedsięwzięć strategicznych (*Załącznik II do SRWŚ 2030+*), służących modernizacji i transformacji ścieżki rozwoju województwa.

SRWŚ 2030+ stanowi odpowiedź władz regionu na nowe uwarunkowania oraz globalne i wewnętrzne wyzwania stojące przed województwem świętokrzyskim. Przedstawia spójny plan działania w perspektywie najbliższych dziesięciu lat oraz propozycję współpracy skierowaną do wszystkich podmiotów zainteresowanych rozwijaniem potencjału społeczno-gospodarczego regionu świętokrzyskiego.

2. UWARUNKOWANIA ZEWNĘTRZNE STRATEGII

2.1. UWARUNKOWANIA GLOBALNE

Globalny problem nabierający w XXI wieku niespotykanej wcześniej wagi to zmiany klimatyczne, które są już wyraźnie widoczne w skali globalnej i należy się spodziewać, że będą coraz dotkliwiej odczuwalne przez społeczeństwa i gospodarki. Wzrost temperatury sprzyja wzrostowi intensywności i częstotliwości wielu zjawisk klimatycznych i ich pochodnych, które nie są obojętne dla rozwoju gospodarczego i społecznego świata. Należą do nich ekstremalne zjawiska pogodowe, w tym tornada, grad, błyskawice, burze piaskowe, fale upałów, ulewy i burze.

Kolejną kwestią o zasięgu światowym jest zanieczyszczenie powietrza. Każdy rodzaj działalności ludzkiej, a w szczególności produkcja energii i ciepła, transport drogowy oraz rolnictwo, powoduje emisję zanieczyszczeń do powietrza. Nieodpowiedni stan jakości powietrza ma negatywny wpływ nie tylko na ludzkie zdrowie, ekosystemy, lecz także na procesy gospodarcze (np. turystyka, rolnictwo). Powietrze jest jednym z elementów środowiska naturalnego, którego ochrona należy do priorytetowych kierunków polityki wielu państw.

Według różnych szacunków, śmiertelność w Polsce spowodowana zanieczyszczeniem powietrza wynosi 30-46 tys. osób rocznie. Transport drogowy jest jednym z głównych źródeł zanieczyszczenia powietrza w Europie, zwłaszcza szkodliwych zanieczyszczeń, takich jak dwutlenek azotu i pył zawieszony, zgodnie z raportem Europejskiej Agencji Środowiska (EEA) „Jakość powietrza w Europie - raport 2018”. Emisje z rolnictwa, produkcji energii, przemysłu i gospodarstw domowych również przyczyniają się do zanieczyszczenia powietrza. W Polsce jednak największy problem stanowi tzw. „niska emisja”, czyli emisja pochodząca ze spalania odpadów i złej jakości paliw w wysoko emisyjnych, starych piecach i kotłach w sektorze komunalno-bytowym. Źródłem zanieczyszczenia powietrza jest także emisja liniowa, czyli pochodząca z komunikacji oraz emisja punktowa, jednak nie ma ona tak znaczącego wpływu na jakość powietrza w województwie świętokrzyskim.

Kolejny, istotny problem we wszystkich skalach – od globalnej po lokalną – to niewielkie zasoby wody pitnej. Ponad 2,1 mld ludzi na świecie nie ma dostępu do wody zdatnej do picia, a 4,4 miliarda ludzi żyje w złych warunkach sanitarnych. Uwzględniając warunki hydrologiczne oraz położenie geograficzne Polski zasoby wodne w kraju są małe. Opady w Polsce są mniejsze niż w większości krajów europejskich. Dodatkowym problemem są występujące często w ostatnich latach bezśnieżne zimy.³ Województwo świętokrzyskie jest jednym z czterech regionów Polski, które są w największym stopniu narażone na brak dostępności wody.

Kluczowym wyzwaniem globalnym są również zmiany technologiczne, urastające do rangi rewolucji technologicznej, istotnie wpływającej na gospodarkę, kapitał społeczny i polityczny. Niespotykany wcześniej rozwój technologii informacyjnych i komunikacyjnych rodzi określone konsekwencje dla komunikacji społecznej i poziomu debaty publicznej. Rozwój technologiczny wiąże się ze wzrostem znaczenia sztucznej inteligencji, już dziś obecnej w naszym życiu, jak na przykład konsekwencja uczestnictwa w sieciach społecznościowych, w sterowaniu ruchem na ulicach miast, czy przy wykorzystaniu informacji geoprzestrzennej w tym teledetekcji i urządzeń do nawigacji. Rewolucja cyfrowa umożliwi dalsze radykalne zmiany, wpływające na funkcjonowanie społeczeństw, a polegające na wyłanianiu się nowych form usieciowienia. Stopniowo upowszechnia się – poza sferą komunikacji – Internet energetyczny oraz Internet logistyczny, które budują całościową inteligentną infrastrukturę XXI. w., określaną łącznie jako Internet przedmiotów / Internet rzeczy (IoT).

³ <https://ungc.org.pl/info/zasoby-wodne-polsce/> / (odczyt 20190827)

Zasadniczym procesem wpływającym na transformację współczesnego świata jest kontynuacja i nasilenie się **zmian demograficznych**. Z jednej strony, liczba mieszkańców Ziemi rośnie (obecnie 7,7 mld osób, a wg Banku Światowego w 2050 r. ok. 10 mld). Z drugiej strony obniżyła się dzietność mieszkańców w naszej części świata. Upowszechnienie medycyny i wydłużanie się życia oznacza starzenie się społeczeństw na wszystkich kontynentach. Według analiz realizowanych przez GUS, wskaźnik starości demograficznej (udział w % osób w wieku 65 i więcej lat w ogólnej populacji) w Polsce kształtował się od 10,2% w 1990 r. do 17,5% w roku 2018. Przewiduje się, że w roku 2040 wskaźnik ten sięgnie 26,4% (Stańczak i Szałtys, 2017, s. 14). Sytuacja taka, w połączeniu z niską dzietnością, stanowi istotne zagrożenie dla systemu emerytalnego i polityk społecznych w Polsce. Negatywne zjawiska demograficzne obecne są też w województwie świętokrzyskim, gdzie obserwuje się szybki proces starzenia się ludności, niski poziom dzietności, ujemny przyrost naturalny oraz ujemne saldo migracji. Jednym z kierunków mogących częściowo zniwelować negatywne tendencje migracyjne byłoby podjęcie działań, skierowanych do seniorów, mających na celu przyciąganie osób chcących spędzić sędziwe lata w atrakcyjnej i bezpiecznej przestrzeni. Wymaga to stworzenia odpowiedniej bazy mieszkalno-usługowej i opiekuńczej oraz przygotowania kadr zdolnych do zapewnienia usług z zakresu „srebrnej gospodarki” na odpowiednim poziomie.

Wielkim i trudnym do oceny w długim horyzoncie czasu problemem współczesnego świata są **nierówności społeczne**, obserwowane w skali globalnej. W Polsce, ubóstwo skrajne (minimum egzystencji) dotykało, według badań GUS, w 2015 r. 6,5% ludności, by spaść do 4,3% w roku 2017 i wzrosnąć do 5,4% w 2018 r.⁴

Występująca od marca 2020 r. w Polsce i w Europie sytuacja nadzwyczajna związana z **pandemią wirusa SARS-CoV-2** spowodowała uciążliwe ograniczenia oraz wywołała znaczące skutki społeczno-gospodarcze. W ciągu kilku miesięcy tzw. koronawirus ujawnił wiele problemów funkcjonowania państw i społeczeństw, zmienił ludzkie życie oraz oblicze gospodarki. Żaden kraj ani region nie był przygotowany na taki scenariusz. Niemal do zera została ograniczona działalność wielu sektorów gospodarki, związanych z turystyką, sportem, działalnością eventową, przemysłami kultury, usługami niemedyceznymi, świadczonymi w bliskim kontakcie. Oznaczało to utratę wielu miejsc pracy, likwidację wielu mikro- i małych firm. Wprowadzone ograniczenia znacząco wpłynęły na stan psychofizyczny społeczeństwa. Jednocześnie w związku z pandemią skokowo wzrosło znaczenie gospodarki „zdalnej”, czyli związanej ze świadczeniem usług i produkcją na odległość. Dotyczy to zarówno handlu jak i wszelkiego typu działalności, które nie wymagają bezpośredniego kontaktu: telemedycyny, edukacji na odległość i automatyzacji. Dziś rośnie świadomość i upowszechnia się wyobrażenie sobie świata biznesu – od hali produkcyjnej po indywidualnego konsumenta – świata, w którym kontakt ludzi jest minimalizowany przez roboty, sztuczną inteligencję i różne formy automatyzacji.

Kwestie bezpieczeństwa, w tym bezpieczeństwa sanitarno-epidemiologicznego, są w polskim systemie rządzenia i zarządzania dedykowane władzom centralnym. Samorząd województwa może pełnić rolę wspierającą. Uwzględniając charakter strategii rozwoju województwa, której ambicje wiążą się z koordynacją wszelkich prorozwojowych działań podejmowanych na obszarze regionu, zawarta w dalszej części niniejszego dokumentu struktura celów SRWŚ 2030+ uwzględnia możliwość pośredniego oddziaływania na aktywności związane z przeciwdziałaniem zjawiskom takim jak pandemia i klęski żywiołowe.

⁴ „Zasięg ubóstwa ekonomicznego w Polsce w 2018 r. (na podstawie wyników badania budżetów gospodarstw domowych)”, GUS, czerwiec 2019.

2.2. UWARUNKOWANIA UNIJNE

Od 2004 roku Polska jest członkiem Unii Europejskiej, co oznacza, że obok osiągania celów krajowych, powinna również dążyć do realizacji celów polityki spójności UE, której założeniem jest przyczynianie się do wzrostu gospodarczego, zwiększania konkurencyjności, zatrudnienia oraz zrównoważonego rozwoju i podniesienie jakości życia obywateli. Dokumenty przygotowywane przez państwa członkowskie powinny uwzględniać kierunki rozwoju przyjęte dla całego obszaru UE. Dotyczy to również Strategii Rozwoju Województwa Świętokrzyskiego 2030+, która musi być dostosowana do zmieniającego się kontekstu europejskiego.

W Unii Europejskiej w dalszym ciągu toczy się dyskusja nad kierunkami interwencji UE w najbliższych latach. Nie został jednak przygotowany żaden dokument planowania strategicznego na okres po 2020 roku, w związku z czym cele zarządzania rozwojem UE wynikają z poziomu operacyjnego, tj. z projektu rozporządzeń dla Polityki Spójności oraz projektu struktury Wieloletnich Ram Finansowych (WRF) na lata 2021-2027 opracowanych przez Komisję Europejską.

Zgodnie z zaprezentowanym w dniu 29 maja 2018 r. projektem pakietu legislacyjnego polityki spójności, zamiast dotychczasowych jedenastu celów, fundusze będą programowane w ramach pięciu celów polityki, na podstawie których Europa ma stać się:

1. **Bardziej inteligentna** (*smarter*), dzięki innowacjom, cyfryzacji, transformacji gospodarczej oraz wsparciu dla małych i średnich przedsiębiorstw;
2. **Bardziej zielona** (*greener*), wdrażająca porozumienie paryskie i inwestująca w transformację sektora energetycznego, w odnawialne źródła energii oraz w walkę ze zmianą klimatu;
3. **Lepiej powiązana** (*connected*) z siecią transportu strategicznego i siecią cyfrową;
4. **Bardziej społeczna** (*social*), realizująca cele europejskiego filaru praw socjalnych i inwestująca w wysokiej jakości zatrudnienie, edukację, umiejętności, integrację społeczną i równy dostęp do opieki zdrowotnej;
5. **Blizsza obywatelom** (*closer to citizens*), dzięki wspieraniu lokalnych strategii rozwoju i zrównoważonego rozwoju obszarów miejskich w całej UE.

Powyższe cele zostały przedstawione w dokumencie rządowym Założenia Umowy Partnerstwa na lata 2021-2027 z lipca 2019 r. (ZUP), który określa zarys obszaru interwencji funduszy unijnych i wstępne ramy finansowe w kolejnej perspektywie UE.

2.3. UWARUNKOWANIA KRAJOWE

Na konieczność przygotowania Strategii rozwoju województwa wpływają także zmiany uwarunkowań społeczno-gospodarczych zachodzących w Polsce, w tym w szczególności powstanie nowego paradygmatu rozwoju regionalnego. W dniu 14 lutego 2017 r. Rada Ministrów przyjęła *Strategię na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 z perspektywą do 2030 r.* (SOR). Dokument ten ukierunkowuje rozwój kraju w perspektywie średnioterminowej, definiując model rozwoju Polski i wskazując wizję, zasady, cele i priorytety rozwoju kraju w wymiarach gospodarczym, społecznym i przestrzennym.

Z punktu widzenia rozwoju regionalnego najważniejsze elementy SOR ujęte są w celu szczegółowym II – „Rozwój społecznie wrażliwy i terytorialnie zrównoważony”. Zaznacza się przy tym, że państwo polskie rozumie zrównoważony rozwój społeczny i regionalny jako harmonijny rozwój całego kraju, wrażliwy na terytorialną różnorodność i jej atuty, a jednocześnie dbający o zapewnienie całemu społeczeństwu wysokiej jakości życia. Cel ten obejmuje dwa obszary: „Spójność społeczna” oraz „Rozwój zrównoważony terytorialnie”.

Rozwój zrównoważony terytorialnie osiągnięty ma być poprzez **trzy cele polityki regionalnej**:

1. Zrównoważony rozwój kraju wykorzystujący indywidualne potencjały poszczególnych terytoriów.
2. Wzmacnianie regionalnych przewag konkurencyjnych.
3. Podniesienie skuteczności i jakości wdrażania polityk ukierunkowanych terytorialnie.

Na realizację SRWŚ 2030+ bezpośrednio wpływać będzie także inny kluczowy dokument polityki regionalnej państwa – **Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2030 (KSRR 2030)**⁵. Jest to rozwinięcie i uściślenie postanowień SOR, określonych w filarze rozwój społecznie wrażliwy i terytorialnie zrównoważony (cel 2). Strategia ta identyfikuje cele polityki regionalnej i działania, jakie dla ich osiągnięcia powinien podjąć rząd, samorząd terytorialny oraz pozostałe podmioty uczestniczące w realizacji tej polityki. Dokument określa systemowe ramy prowadzenia polityki regionalnej przez rząd wobec regionów, jak i ramy wewnątrzregionalne, zadania regionów, dokumenty programowe, sposób monitorowania i oceny efektów realizacji, formy wsparcia finansowego oraz źródła finansowania polityki regionalnej⁶. Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2030 wskazuje najważniejsze kierunki zmian w polityce regionalnej. Kładzie nacisk na to, że rozwój powinien być odpowiedzialny, czyli taki, „który budując siłę konkurencyjną z wykorzystaniem nowych czynników rozwojowych, zapewnia udział i korzyści wszystkim grupom społecznym zamieszkującym różne miejsca naszego kraju”⁷, a przy tym jest zrównoważony terytorialnie, co oznacza, że „rozwija i efektywnie wykorzystuje miejscowe zasoby i potencjały wszystkich terytoriów, a w szczególności wspomaga rozwój tych obszarów, które mają mniejszą odporność na zjawiska kryzysowe, nie mogą w pełni rozwinąć swojego potencjału rozwojowego lub utraciły funkcje społeczno-gospodarcze”⁸.

Strategia potwierdza, że utrzymany zostanie dotychczasowy mieszany system implementacyjny polityki regionalnej oparty na regionalnych programach operacyjnych zarządzanych przez samorządy województw i programach krajowych oraz programach rozwoju zarządzanych przez rząd, skoncentrowanych na rozwoju konkurencyjności terytorium całej Polski lub wybranych województw i innych obszarów (np. obszarów przygranicznych)⁹.

Wszystkie cele KSRR 2030 mają istotne znaczenie dla konstrukcji i wdrożenia SRWŚ 2030+.

⁵ KSRR 2030 została uchwalona przez Radę Ministrów RP w dniu 17 września 2019 r.

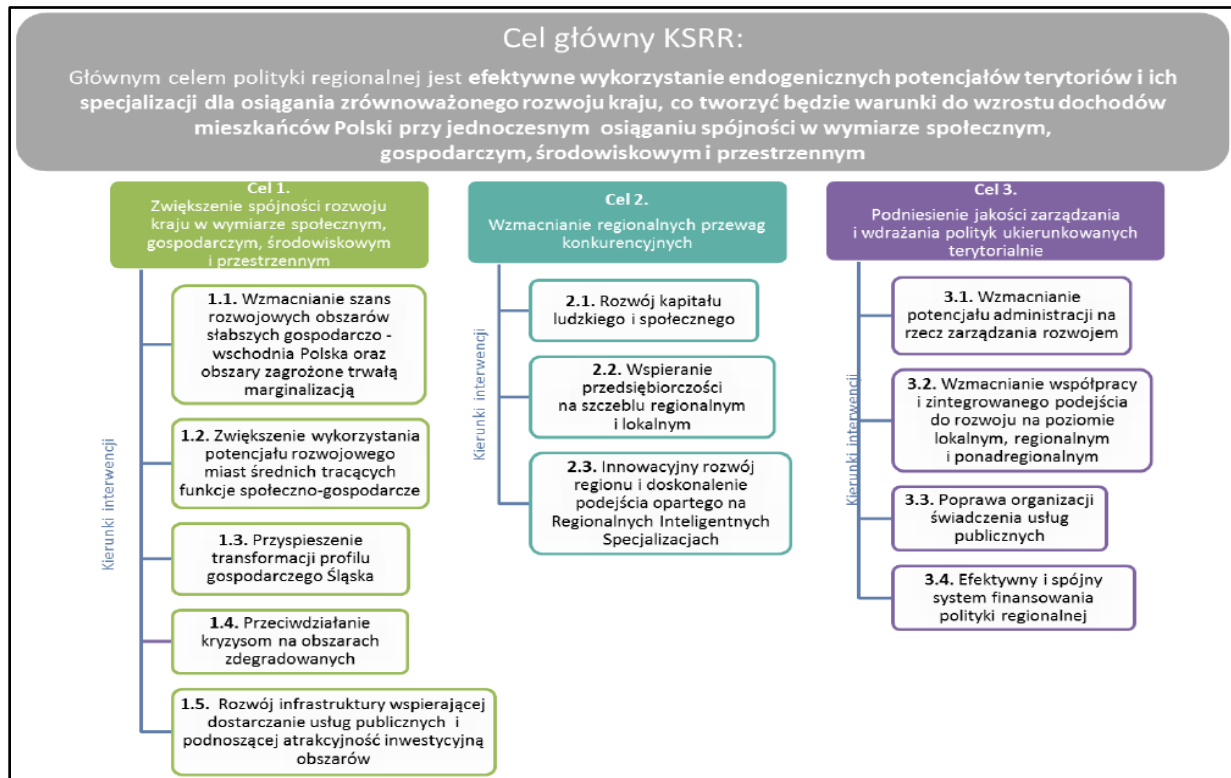
⁶ KSRR 2030, s. 4.

⁷ Tamże, s. 38.

⁸ Tamże.

⁹ Tamże, s. 40.

Rycina 1. Cele KSRR 2030



Źródło: Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2030, s. 48

Wśród szczególnie ważnych dla kształtu SRWŚ 2030+ uznać należy zapisy KSRR 2030 dotyczące trzech rodzajów **Obszarów Strategicznej Interwencji** polityki regionalnej, które odnoszą się do województwa świętokrzyskiego. Są to: obszary zagrożone trwałą marginalizacją, miasta średnie tracące funkcje społeczno-gospodarcze oraz wschodnia Polska.

Zgodnie z zapisami KSRR 2030 regiony mogą także – zgodnie ze swoją najlepszą wiedzą i potrzebami – wyznaczać własne obszary strategicznej interwencji jako odpowiedź na problemy rozwojowe, o ile będzie to wiązało się z zapewnieniem konkretnych instrumentów wsparcia lub mechanizmów uzgodnień. Otwiera to przed samorządem województwa możliwość prowadzenia własnej polityki rozwoju w wymiarze terytorialnym.

Obowiązujący podczas prowadzenia prac nad projektem SRWŚ 2030+ porządek prawny, w tym art. 11 ust. 1d i ust. 1da ustawy z dnia 5 czerwca 1998 roku o samorządzie województwa nakazywał, by strategia rozwoju województwa uwzględniała cele *SOR*, *KSRR* oraz cele i kierunki *Koncepcji Przestrzennego Zagospodarowania Kraju (KPZK)*, przy czym należy pamiętać, że w związku ze zmianą ustawy z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz. U. z 2020 r. poz.1378), z dniem 13.11.2020 r. przepisy dotyczące KPZK zostały uchylone.

W 2018 r. Ministerstwo Inwestycji i Rozwoju sfinalizowało prace nad dokumentem pn. **System zarządzania rozwojem Polski**, który został przyjęty przez Radę Ministrów w dniu 29 października 2018 r. Dokument ten wprowadził szereg zmian, spośród których najważniejsza to integracja systemu programowania społeczno-gospodarczego i planowania przestrzennego na wszystkich poziomach zarządzania. Oczekiwany rezultatem jest utworzenie jednolitego systemu zarządzania i koordynacji polityk publicznych wspomagających procesy rozwojowe w Polsce. Wdrożone zostanie również podejście projektowe w administracji rządowej przy realizacji działań rozwojowych. Szczegółowe rozwiązania dotyczące systemu zarządzania będą sukcesywnie wprowadzane przez nowelizacje m.in. ustawy o zasadach prowadzenia polityki rozwoju oraz samorządowych ustaw ustrojowych.

3. KLUCZOWE WNIOSKI Z DIAGNOZY SYTUACJI SPOŁECZNO-GOSPODARCZEJ WOJEWÓDZTWA ŚWIĘTOKRZYSKIEGO

Podstawą formułowania wniosków z badań diagnostycznych jest analiza silnych i słabych stron oraz szans i zagrożeń (SWOT) województwa świętokrzyskiego, zamieszczona w tekście *Diagnozy sytuacji społeczno-gospodarczej województwa świętokrzyskiego*, która została przygotowana w ramach prac nad Strategią jako osobny dokument i stanowi załącznik do SRWŚ 2030+.

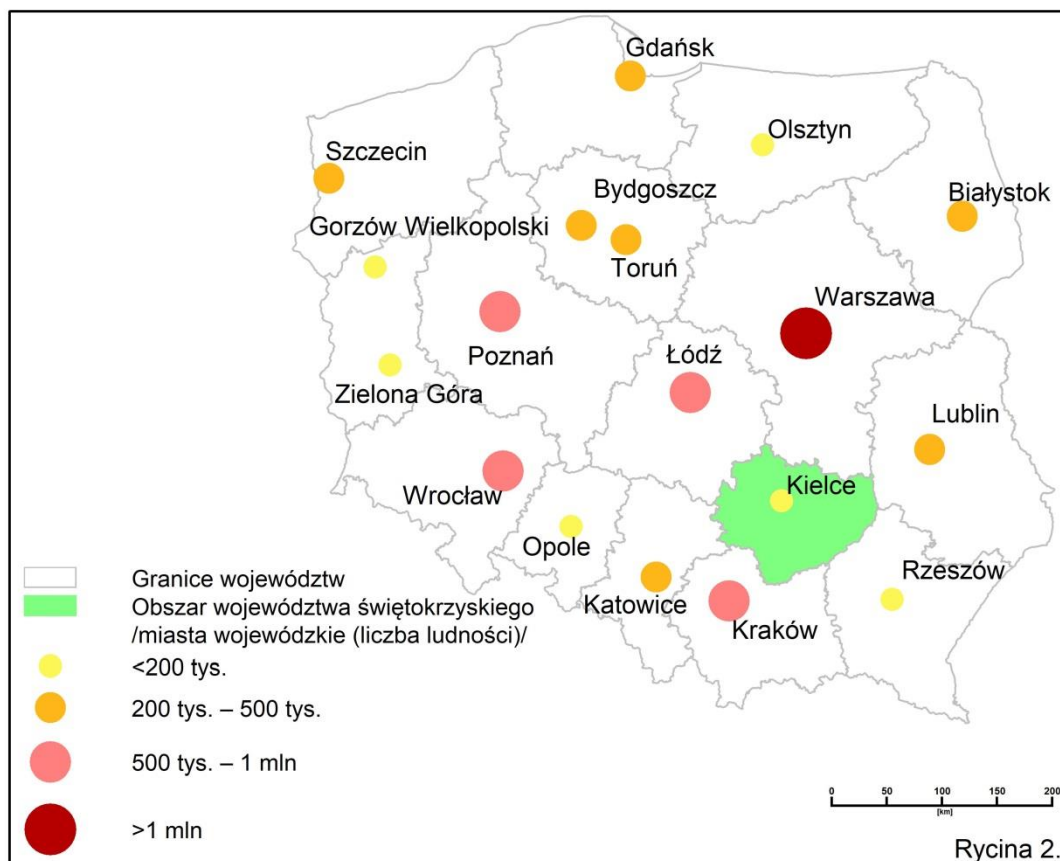
Podstawowe wnioski wynikające z tej analizy sprowadzić należy do poniższych, pogrupowanych problemowo stwierżeń. Zakładając, że wnioski te powinny prowadzić do ustalenia wizji, misji oraz celów i systemów wdrażania strategii rozwoju, skoncentrowano się na zjawiskach wymagających interwencji, a więc tych, które w analizie SWOT identyfikowane były jako słabe strony i zagrożenia.

3.1. GŁÓWNE POTENCJAŁY I PROBLEMY ROZWOJOWE WOJEWÓDZTWA

PRZESTRZEŃ REGIONALNA

Województwo świętokrzyskie jest jednym z najmniejszych powierzchniowo i ludnościowo regionów Polski. Najważniejszym potencjałem regionu jest znakomita lokalizacja – niemal w centrum Polski – oraz przestrzeń charakteryzująca się unikatowymi walorami przyrodniczymi oraz kulturowymi (por. ryciny 2, 3 i 4).

Rycina 2. Położenie województwa świętokrzyskiego na mapie Polski



Źródło: System Informacji Przestrzennej Województwa Świętokrzyskiego <http://sip.e-swietokrzyskie.pl/>, Departament IT UMWŚ. Opracowanie własne na podstawie *Diagnozy sytuacji społeczno-gospodarczej województwa świętokrzyskiego*.

Jednocześnie województwo świętokrzyskie to region o niewysokiej gęstości zaludnienia i niskim poziomie urbanizacji.

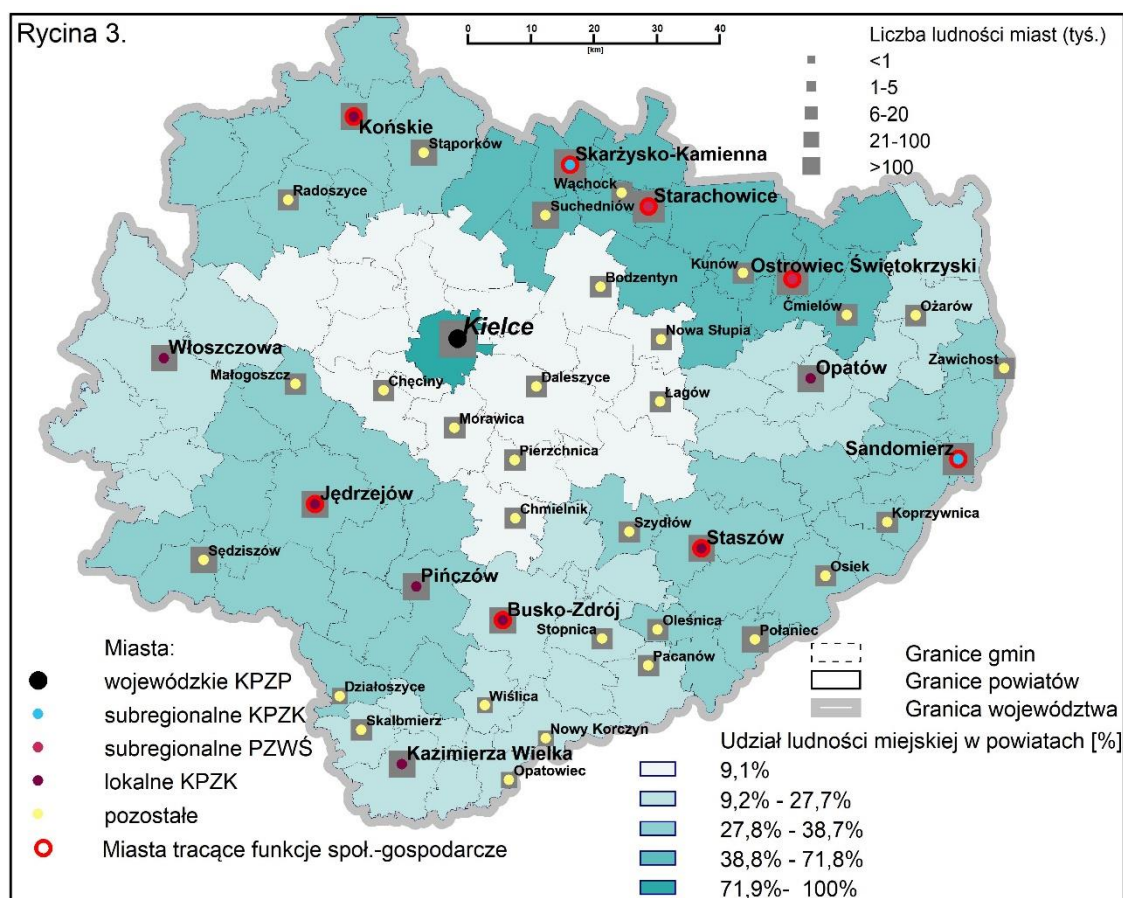
Tabela 1. Świętokrzyskie na tle Polski – powierzchnia i ludność

Wskaźnik	Świętokrzyskie	Polska
Powierzchnia (km ² , 2019)	11 711	312 695
Liczba ludności (os. / 01.01.2019)	1 241 546	38 411 148
Gęstość zaludnienia (liczba osób/km ² , 01.01.2019)	106	123
Udział ludności w miastach (% , 01.01.2019)	45	60,1
Wskaźnik obciążenia demograficznego (liczba osób w wieku poprodukcyjnym na 100 osób w wieku produkcyjnym, 2018)	38,0	35,3

Źródło: Opracowanie eksperckie na podstawie danych GUS.

Na sieć osadniczą regionu składało się w styczniu 2019 r. 2516 miejscowości, w tym 43 miasta, zamieszkiwane przez 576,2 tys. mieszkańców. Wśród miast województwa świętokrzyskiego przeważają małe ośrodki, a jedynie 5 miast (12% ogółu, najniższa wartość wśród województw w Polsce) ma więcej niż 20 tys. mieszkańców (por. tabelę 2 i rycinę 3).

Rycina 3. Miasta województwa świętokrzyskiego oraz wskaźnik urbanizacji powiatów (liczba ludności na 1.01.2019)



Źródło: System Informacji Przestrzennej Województwa Świętokrzyskiego <http://sip.e-swietokrzyskie.pl/>, Departament IT UMWS. Opracowanie własne na podstawie Diagnozy sytuacji społeczno-gospodarczej województwa świętokrzyskiego.

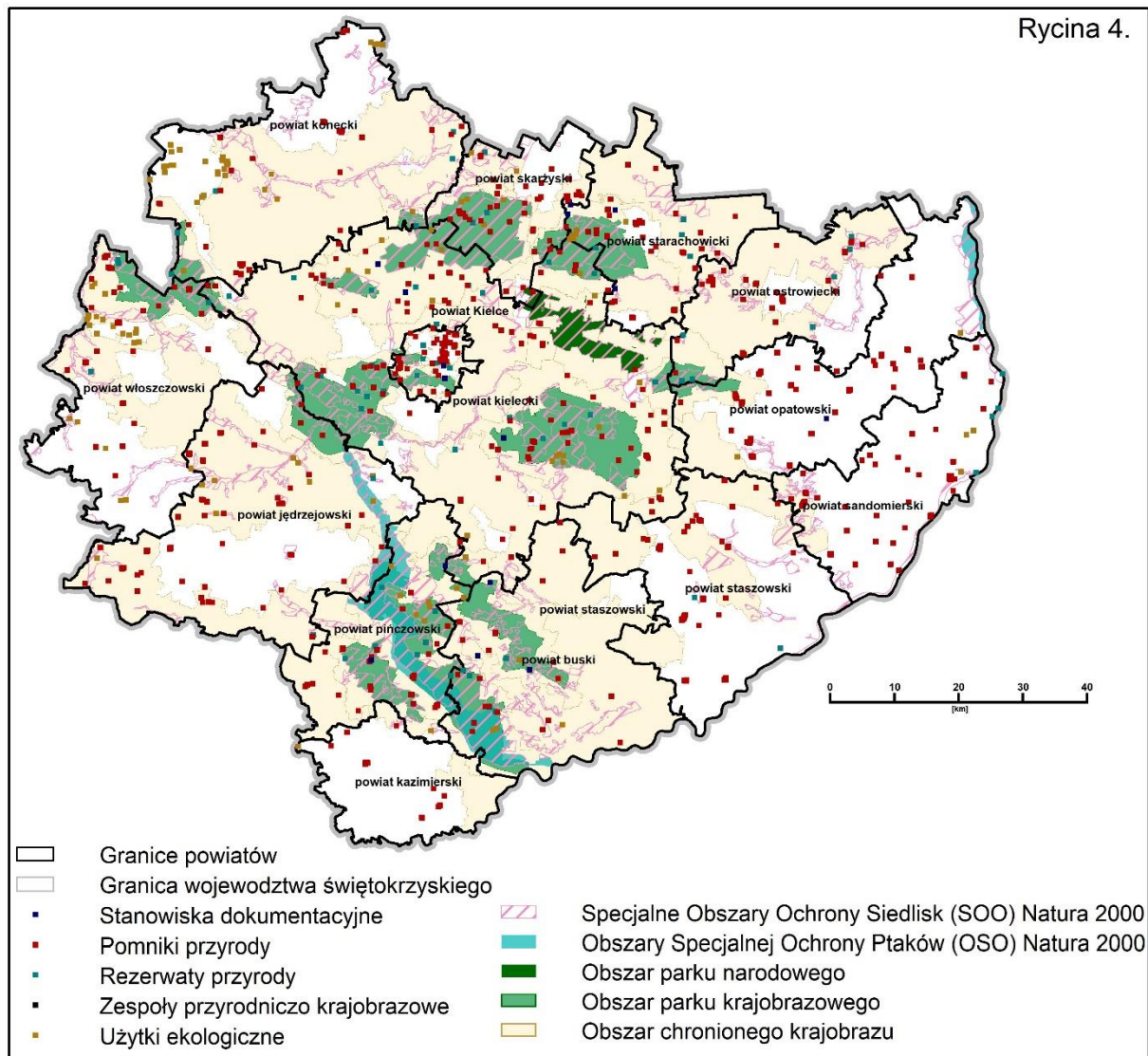
Niezwykle urozmaicona budowa geologiczna regionu decyduje o różnorodności przyrodniczo-krajobrazowej i jest swoistą wizytówką województwa świętokrzyskiego. Ta cecha środowiska przyrodniczego powoduje, że województwo jest jednym z głównych regionów wydobycia surowców skalnych w kraju. Najważniejszymi z gospodarczego punktu widzenia są wapień i margle dla przemysłu cementowego i przemysłu wapienniczego, a także złoża gipsów i anhydrytów. Województwo posiada także znaczne zasoby kamieni budowlanych, w tym dolomitów. W tym kontekście szczególnie ważne dla regionu są cele wynikające z przygotowywanej polityki surowcowej państwa, której realizacja ma służyć racjonalnemu gospodarowaniu zasobami kopalin i surowców pochodzących ze źródeł wtórnych, a także określaniu kierunków badań i inwestycji geologiczno-górnictwowych. Istotnym gospodarczo zasobem są wody lecznicze. Koncesją na wydobycie objęte jest siedem złóż w powiecie buskim oraz jedno w powiecie kazimierskim. Wygasa natomiast produkcja siarki rodzimej w okolicach Staszowa. Szczególnie ważnym zagadnieniem jest rekultywacja terenów zdegradowanych przez wydobycie tego surowca. W obszarze północnym województwa obejmującym powiaty: konecki, skarżyski, starachowicki i ostrowiecki istnieje wiele terenów i miejsc zdegradowanych, poprzemysłowych, pozwalających na odbudowę i rozwój przemysłu z wykorzystaniem tradycji przemysłu metalowego, hutniczego, samochodowego, zbrojeniowego.

Problemem regionu są niedobory wody, związane z suszami, potęgowane niską zasobnością w wodę oraz zmianami klimatycznymi, a także dużym zużyciem wody na potrzeby przemysłu. Większe obszary o dużym zagrożeniu suszą rolniczą położone są w południowej i południowo-wschodniej oraz w północno-zachodniej części województwa.

Jednym z zagrożeń występujących na terenie województwa świętokrzyskiego są powodzie, związane z wezbraniem w dolinie Wisły oraz jej lewobrzeżnych dopływów (zjawisko cofki). Ponadto na terenie województwa występują obszary narażone na podtopienia. W świętokrzyskim znajduje się 344,2 km wałów przeciwpowodziowych na 18 rzekach, o łącznej powierzchni objętej ochroną 498,8 km², oraz trzy duże zbiorniki retencyjne, które spełniają również funkcje przeciwpowodziowe. *Diagnoza sytuacji społeczno-gospodarczej województwa świętokrzyskiego*, stanowiąca Załącznik I do SRWŚ 2030+ zawiera zapisy dotyczące obszarów szczególnego zagrożenia powodzią.

Województwo świętokrzyskie charakteryzuje się wysokimi walorami przyrodniczymi, zarówno przyrody ożywionej i jak i nieożywionej. Na terenie województwa świętokrzyskiego występuje bogata szata roślinna, rzadkie zbiorowiska roślinności stepowej, górskiej, bagiennej oraz jedyne w Polsce środkowej stanowisko słonorośli. W związku z tym świętokrzyskie cechuje największy udział obszarów chronionych w ogólnej powierzchni wśród województw w Polsce (66,2%). Przedstawione walory przyrodnicze, w tym obecność jednych z najstarszych gór w Europie - Gór Świętokrzyskich (a na ich obszarze jednego z najstarszych parków - Świętokrzyskiego Parku Narodowego) oraz Gór Pieprzowych stanowią niezaprzeczalny kapitał województwa świętokrzyskiego, m.in. jako jeden z czynników rozwoju turystyki. Dodatkowo potencjał turystyczny Sandomierza i okolic, a w szczególności terenów na Wisłę oraz unikatowe walory przyrodnicze, krajobrazowe i glebowe warunkujące rozwój winnic i związanej z nią enoturystyki i dają możliwość wyróżnienia się z unikatowym produktem turystycznym.

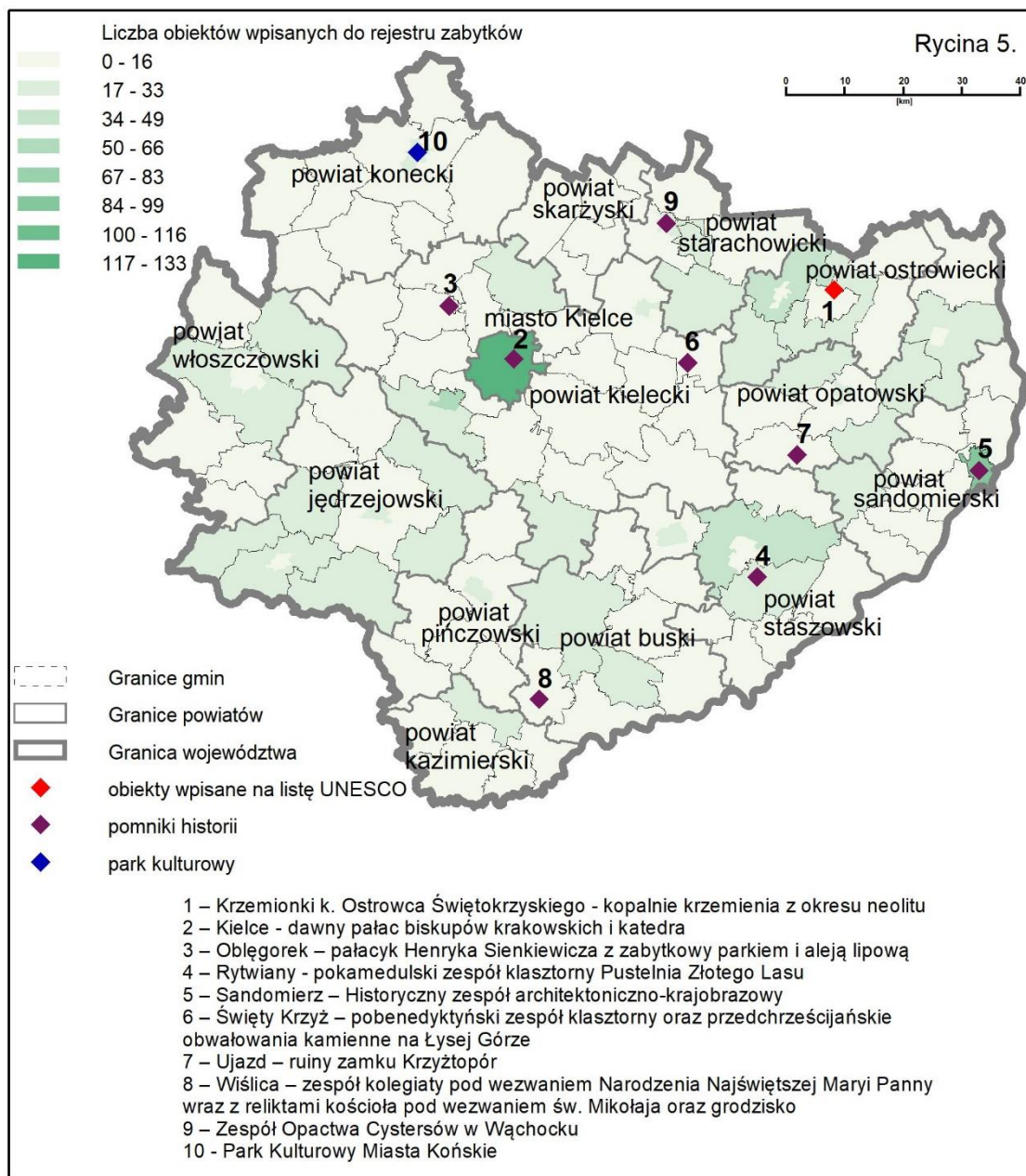
Rycina 4. Formy ochrony przyrody w województwie świętokrzyskim



Źródło: System Informacji Przestrzennej Województwa Świętokrzyskiego <http://sip.e-swietokrzyskie.pl/>, Departament IT UMWS. Opracowanie własne na podstawie Diagnozy sytuacji społeczno-gospodarczej województwa świętokrzyskiego.

Z bogactwa naturalnego i tradycji przemysłowych wynika kolejny potencjał województwa świętokrzyskiego – dziedzictwo kulturowe i przemysłowe, związane z wydobyciem surowców mineralnych.

Rycina 5. Zabytki wpisane do rejestru zabytków nieruchomych, pomniki historii oraz obiekty wpisane na listę światowego dziedzictwa UNESCO



Źródło: System Informacji Przestrzennej Województwa Świętokrzyskiego <http://sip.e-swietokrzyskie.pl/>, Departament IT UMWS. Opracowanie własne na podstawie Diagnozy sytuacji społeczno-gospodarczej województwa świętokrzyskiego.

LUDZIE I WARUNKI ŻYCIA

Pozytywnie wyróżniają województwo świętokrzyskie na tle kraju także: dobry poziom edukacji na wszystkich jej szczeblach (wysokie współczynniki skolaryzacji na poziomie średnim), dostęp do usług opieki zdrowotnej i poziom bezpieczeństwa związanego z przestępczością (niskie wskaźniki liczby przestępstw oraz wysoka ich wykrywalność) – por. tabela 2.

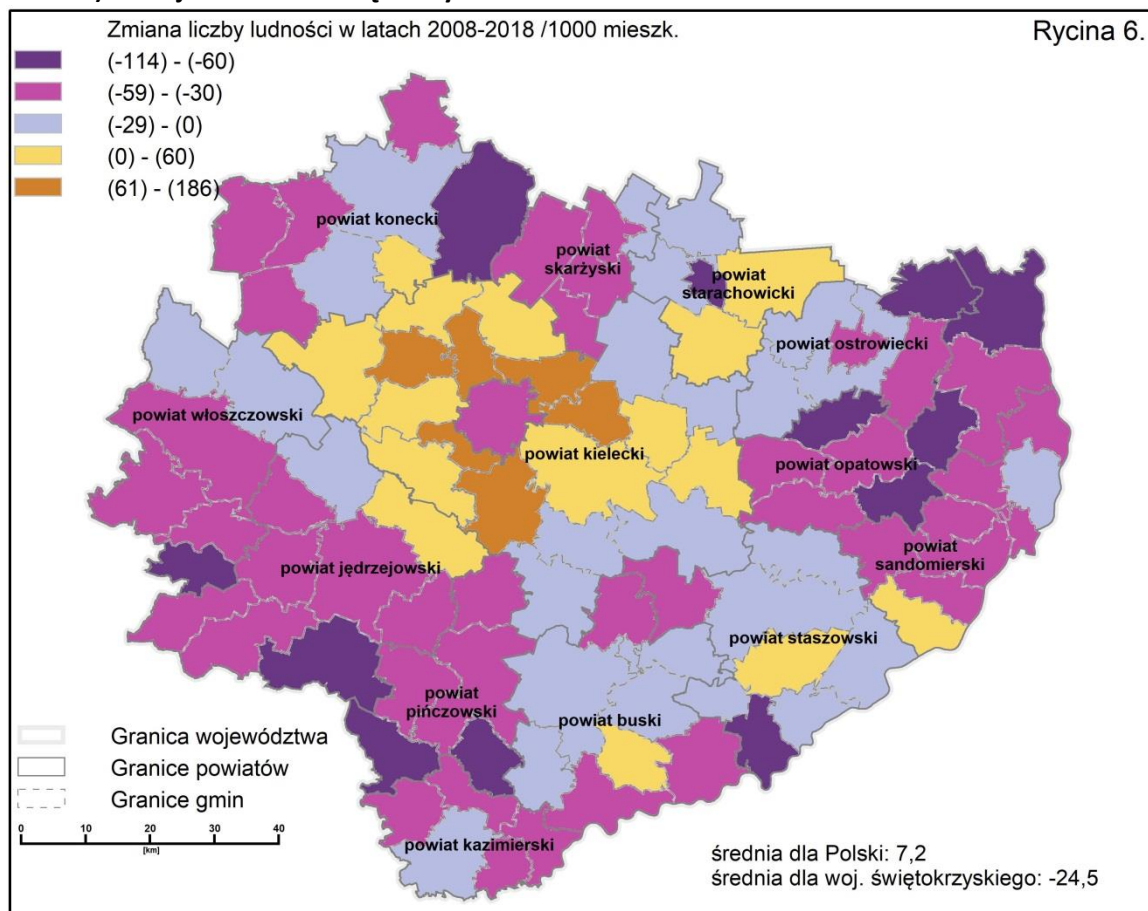
Tabela 2. Świętokrzyskie na tle Polski – wskaźniki sytuacji społecznej

Wskaźnik	Świętokrzyskie	Polska
Przestępstwa na 1000 mieszkańców (2018)	16,3	20,0
Współczynnik skolaryzacji netto dla liceów ogólnokształcących (% , 2017)	43,5	42,4
Zdawalność egzaminów maturalnych (% , średnia z lat 2016–2018)	79,4	79,1
Współczynnik skolaryzacji netto dla średnich szkół zawodowych (% , 2017)	37,4	34,5
Łóżka w szpitalach ogólnych na 10 tys. osób (2018)	49,1	48,2

Źródło: Opracowanie eksperckie na podstawie danych GUS.

Problemy województwa związane są przede wszystkim ze zmianami demograficznymi, takimi jak: starzenie się społeczności i idące za nim obciążenie demograficzne, w połączeniu z procesami depopulacji, na które składa się ujemny przyrost naturalny z najniższą dzietnością w kraju oraz ujemne saldo migracji.

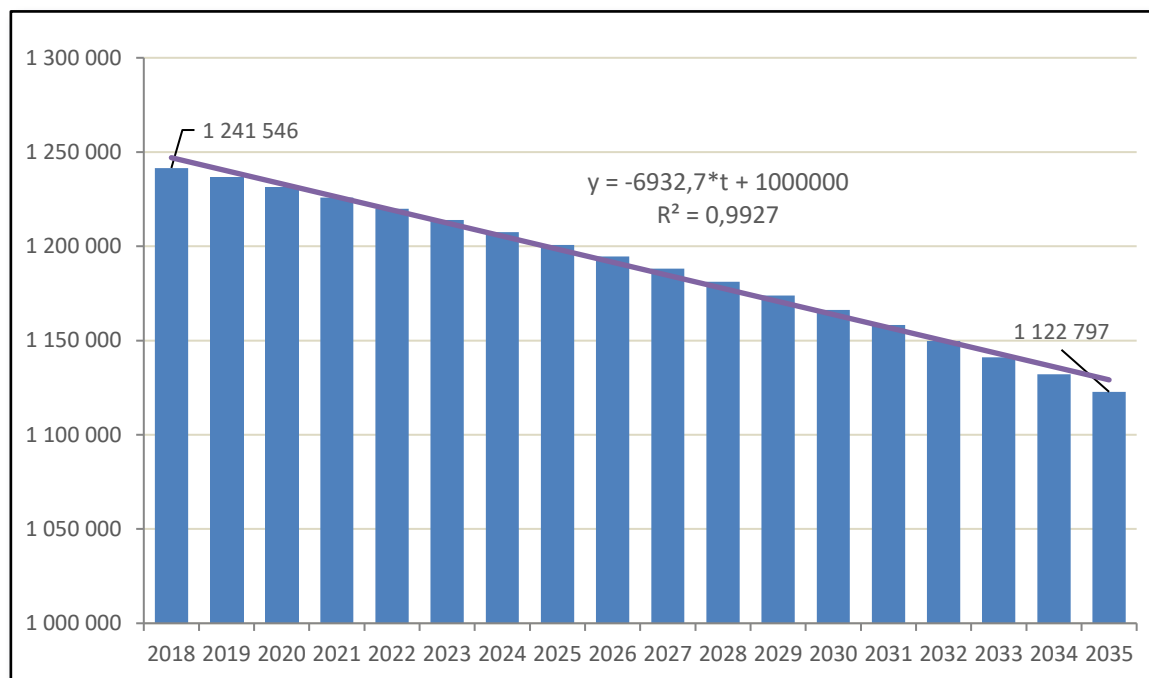
Rycina 6. Zmiana liczby ludności w latach 2008–2018 na 1000 mieszkańców (liczba mieszkańców w 2008 r.) w województwie świętokrzyskim



Źródło: System Informacji Przestrzennej Województwa Świętokrzyskiego <http://sip.e-swietokrzyskie.pl/>, Departament IT UMWS. Opracowanie własne na podstawie Diagnozy sytuacji społeczno-gospodarczej województwa świętokrzyskiego.

Za już obserwowanymi problemami idą niekorzystne prognozy demograficzne, zakładające dalszy istotny spadek liczby ludności województwa (por. wykres 1).

Wykres 1. Prognoza liczby ludności województwa świętokrzyskiego do 2035 r.



Źródło: Opracowanie eksperckie na podstawie danych GUS i autorskich założeń.

Nakłada się na to – będąca efektem słabszej dynamiki rozwoju regionu – niewielka atrakcyjność świętokrzyskiego jako miejsca zamieszkania. Na niższą jakość życia niż w innych regionach Polski wskazują niekorzystne wskaźniki: wysokość oraz struktura źródeł dochodów, dostępność części usług publicznych oraz wyższe bezrobocie (por. tabelę 3, rycinę 6 i wykres 3). Brakuje instrumentów zachęcających do pozostania i osiedlania się w regionie, co powoduje odpływ młodych ludzi (do innych województw i dużych ośrodków miejskich).

W tym miejscu należy zwrócić uwagę na fakt, że samorząd ma dość ograniczone możliwości kształtowania procesów demograficznych z uwagi na ograniczone instrumenty prawno-finansowe oraz na złożony proces podejmowania decyzji przez jednostki w sferze demografii tj.: decyzji matrymonialnych, prokreacyjnych, decyzji związanych ze stylem życia i wyborem miejsca zamieszkania. Mimo tego, Samorząd Województwa konsekwentnie stara się zapewniać coraz lepsze warunki bytowe w regionie młodym ludziom, poprzez inwestycje związane z opieką żłobkową, przedszkolną oraz szkolną.

Tabela 3. Świętokrzyskie na tle Polski – jakość życia

Wskaźnik	Świętokrzyskie	Polska
Mieszkania na 1000 mieszkańców (2018)	356	376
Udział mieszkań bez łazienki (% , 2017 r.)	16,1	8,6
Dzieci w żłobkach i klubach dziecięcych na 1000 dzieci w wieku do lat 3 (2018)	69	105
Odsetek dzieci objętych wychowaniem przedszkolnym (% , 2018)	83,5	87,3
Studenci na 10 tys. mieszkańców (2018)	183	320
Odsetek ludności korzystającej z sieci wodociągowej (% , 2017)	92,0	91,3
Odsetek ludności korzystającej z sieci kanalizacyjnej (% , 2017)	58,7	70,5

Źródło: Opracowanie eksperckie na podstawie danych GUS.

Niższy wskaźnik mieszkań i ich niedostatecznie wysoki standard oraz gorsza dostępność podstawowej infrastruktury komunalnej i społecznej oraz problemy z dostępem do wody to kwestie wymagające pilnego wyrównania do średniej krajowej.

RYNEK PRACY I GOSPODARKA

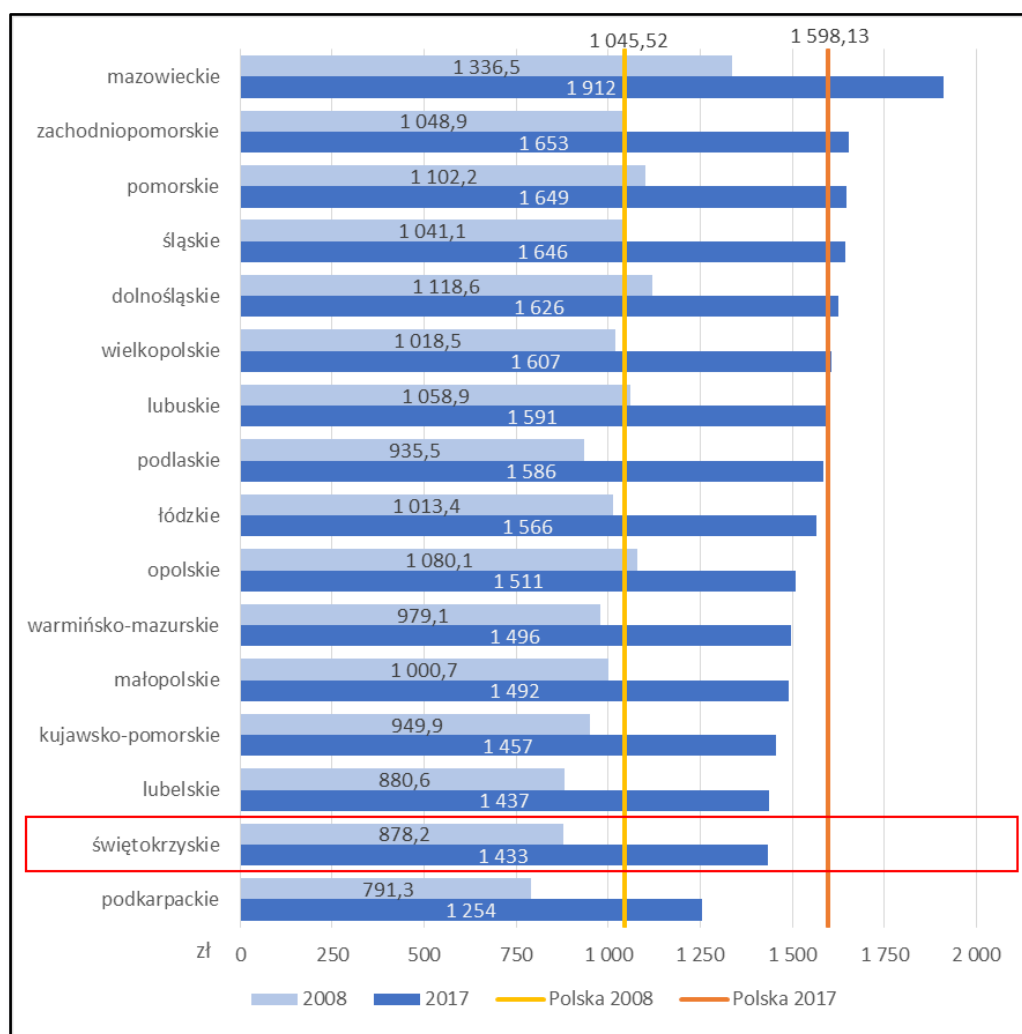
Wielkość dochodu rozporządzalnego przypadającego na osobę w gospodarstwach domowych plasuje region na przedostatnim miejscu w Polsce, a stopa bezrobocia i aktywność zawodowa ludności utrzymują się wciąż poniżej średniej krajowej.

Tabela 4. Świętokrzyskie na tle Polski – wybrane wskaźniki gospodarcze

Wskaźnik	Świętokrzyskie	Polska
PKB na mieszkańca w zł (szacunki wstępne, 2017)	36 909	51 760
Stopa bezrobocia (% , 2018)	8,3	5,8
Aktywność zawodowa (% , 2018)	73,7	76,6
Podmioty gospodarki narodowej (na 1000 mieszkańców, 2018)	91,6	113,6
Przeciętne miesięczne wynagrodzenia brutto wg województw w zł (bez podmiotów gospodarczych o liczbie pracujących do 9 osób, 2018)	4 171	4 835

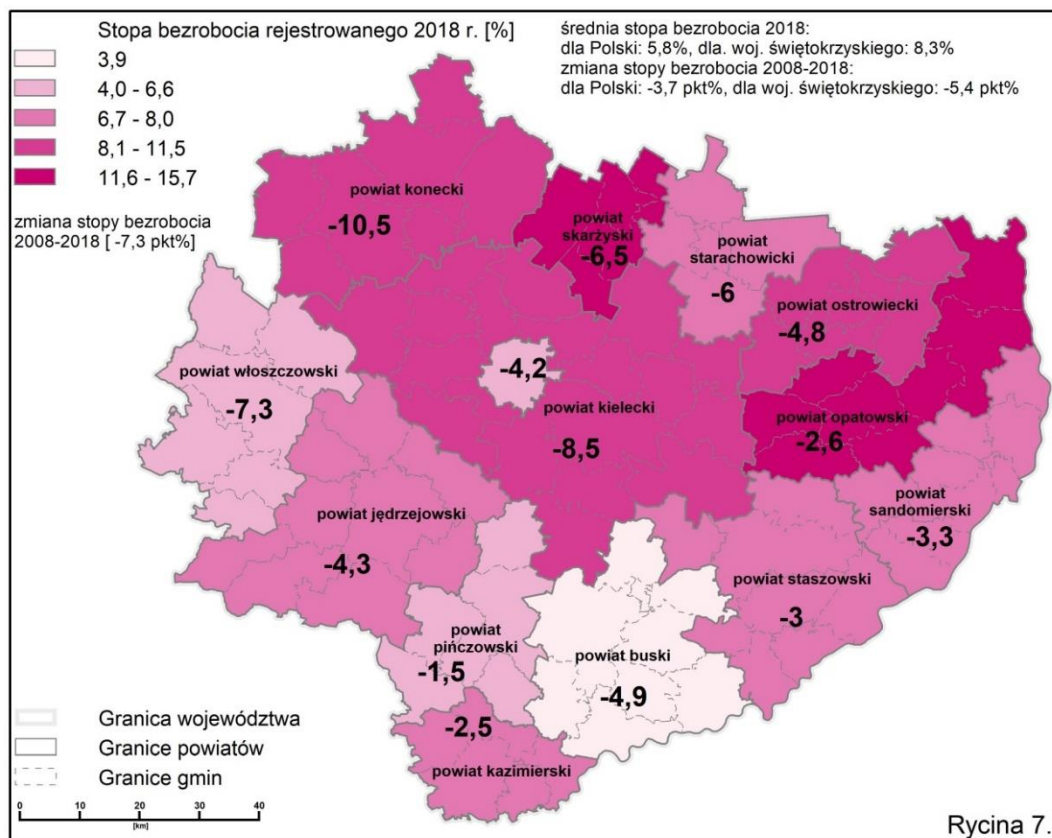
Źródło: Opracowanie eksperckie na podstawie danych GUS.

Wykres 2. Przeciętny miesięczny dochód rozporządzalny na 1 osobę w gospodarstwach domowych w zł w latach 2008 i 2017



Źródło: Opracowanie eksperckie na podstawie danych BDL GUS.

Rycina 7. Stopa bezrobocia rejestrowanego w województwie świętokrzyskim

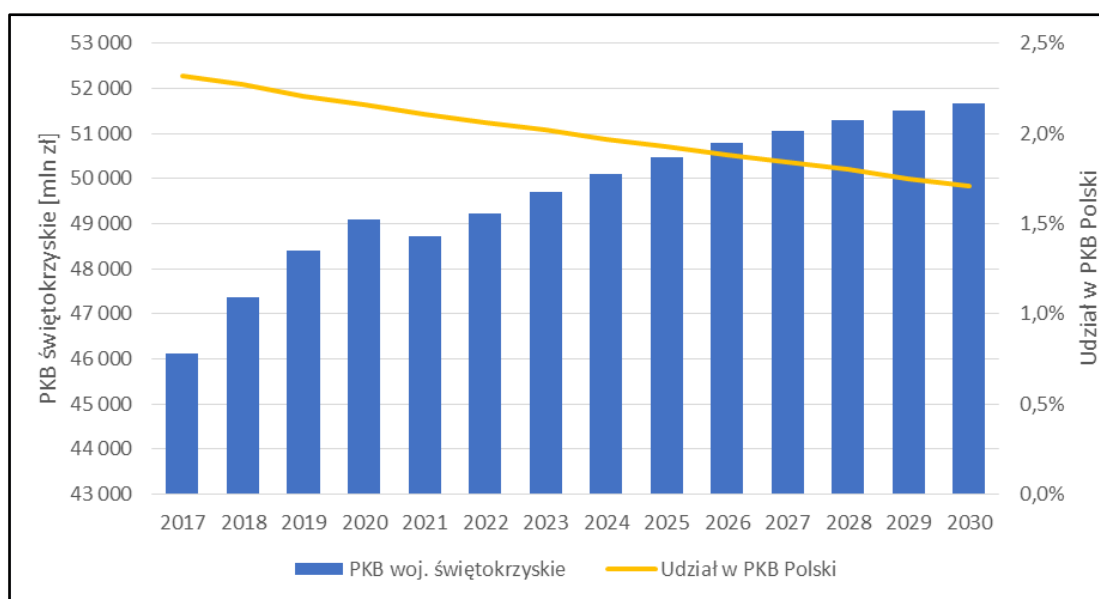


Rycina 7.

Źródło: System Informacji Przestrzennej Województwa Świętokrzyskiego <http://sip.e-swietokrzyskie.pl/>, Departament IT UMWS. Opracowanie własne na podstawie Diagnozy sytuacji społeczno-gospodarczej województwa świętokrzyskiego.

Procesy demograficzne, połączone z niekorzystną – na tle średniej dla Polski – sytuacją gospodarki i rynku pracy, powodują, że również prognozy makroekonomiczne województwa nie są optymistyczne i wiążą się z dalszym spadkiem udziału świętokrzyskiego w tworzeniu PKB Polski.

Wykres 3. Prognoza PKB dla województwa świętokrzyskiego do roku 2030



Źródło: Opracowanie eksperckie na podstawie danych GUS i szacunków własnych.

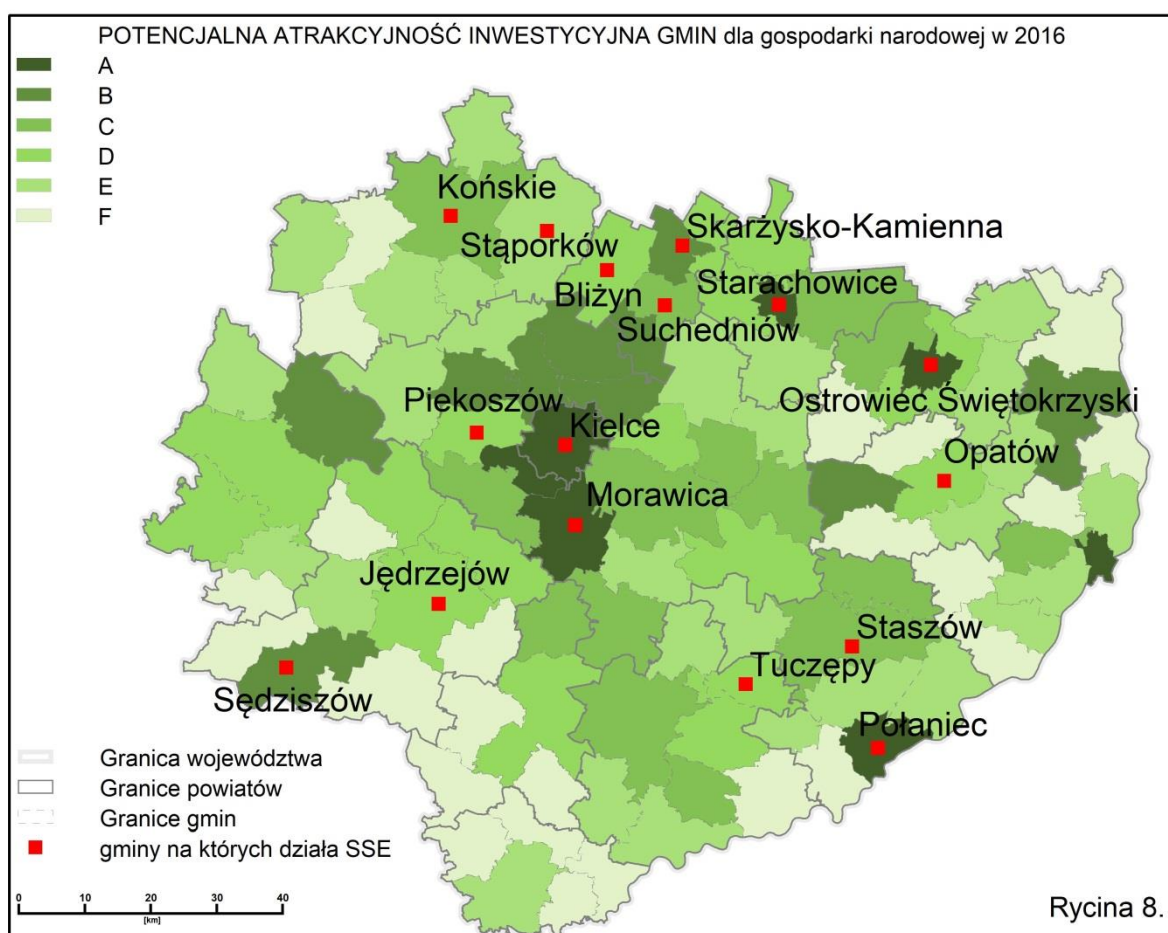
Szczególnie niepokojącą cechą województwa świętokrzyskiego jest niska innowacyjność gospodarki oraz niewystarczająca atrakcyjność inwestycyjna.

Tabela 5. Świętokrzyskie na tle Polski – innowacyjność gospodarki

Wskaźnik	Świętokrzyskie	Polska
Nakłady wewnętrzne na działalność B+R 2017 w tys. zł i %	143 620,9 (0,7%)	20 578 461,7 (100%)
Podmioty w działalności B+R w 2017 r. ogółem na 100 tys. ludności	7,8	13,3
Udział przedsiębiorstw innowacyjnych w ogólnej liczbie przedsiębiorstw	12,2%	14,5%

Źródło: Opracowanie eksperckie na podstawie danych GUS.

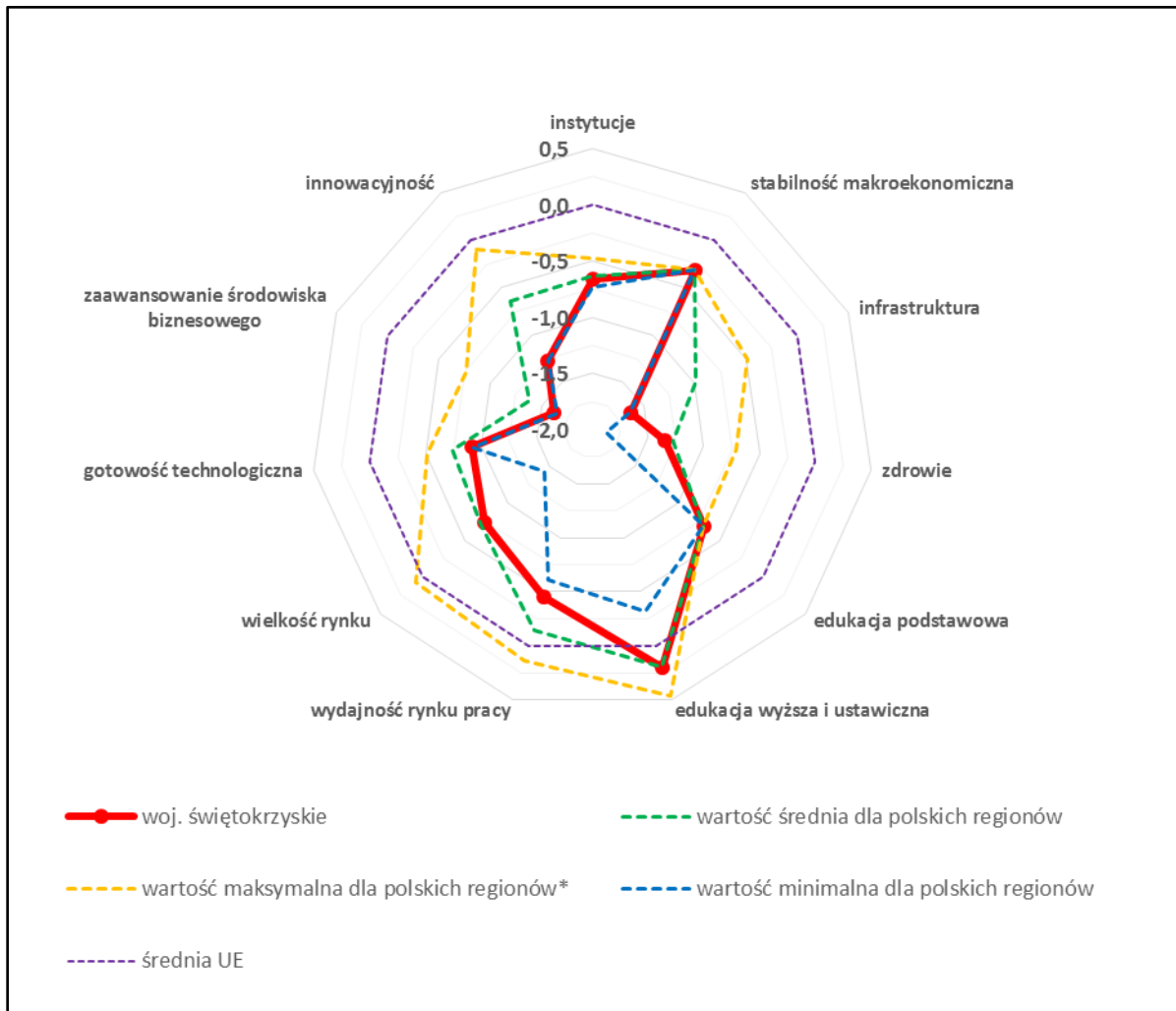
Rycina 8. Atrakcyjność inwestycyjna gmin województwa świętokrzyskiego



Źródło: System Informacji Przestrzennej Województwa Świętokrzyskiego <http://sip.e-swietokrzyskie.pl/>, Departament IT UMWS. Opracowanie własne na podstawie *Diagnozy sytuacji społeczno-gospodarczej województwa świętokrzyskiego*.

Przekłada się to na niską konkurencyjność regionu także w skali europejskiej. *Regional Competitiveness Index (RCI) 2019* osiągnął dla świętokrzyskiego miarę -0,68 (gdzie średnia UE28 = 0), co uplasowało województwo na 211 miejscu na 268 jednostek. W pięciostopniowej skali rozwoju oznacza to pierwszy – najniższy – etap rozwoju.

Wykres 4. Województwo świętokrzyskie w badaniu RCI 2019 – wybrane parametry na tle UE i polskich regionów



*Nie uwzględniono regionu warszawskiego

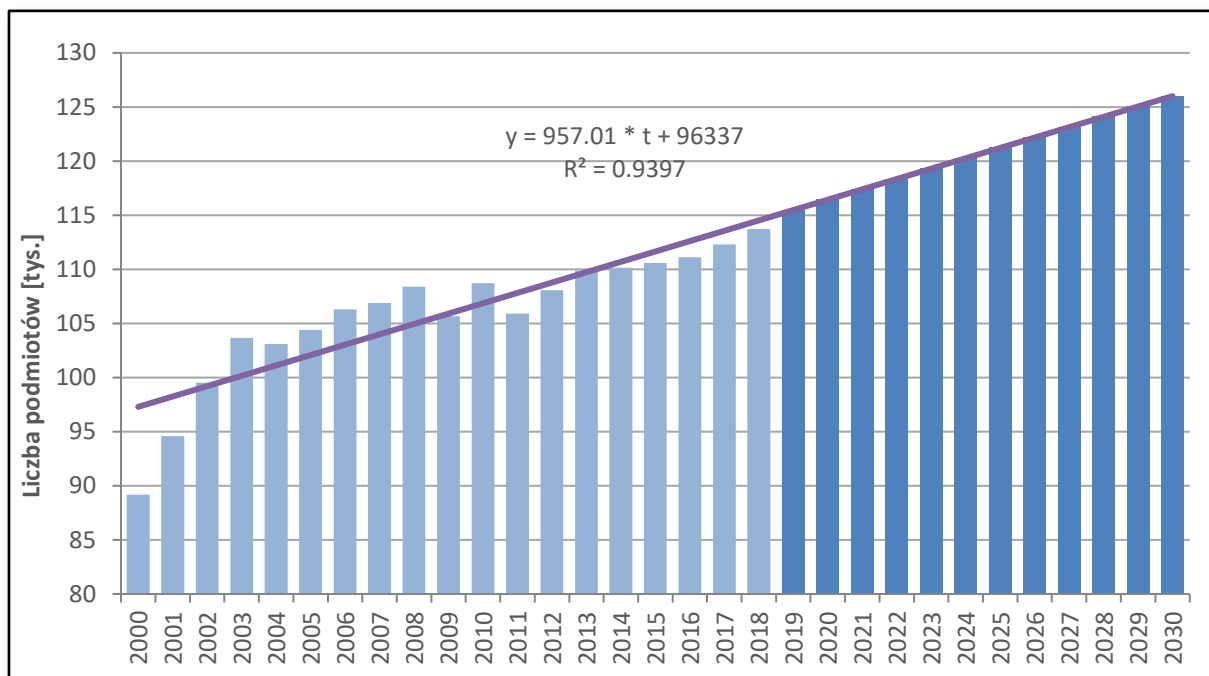
Źródło: Opracowanie eksperckie na podstawie RCI 2019.

Pomimo powyższych deficytów nie ulega wątpliwości, że to sfera gospodarcza stanowić powinna „koło zamachowe” rozwoju świętokrzyskiego w kolejnych latach. Istniejące tradycje przemysłowe oraz utrwalony trend wzrostu liczby przedsiębiorstw (por. wykres 5) powinny zostać wzmocnione poprzez rozwój instrumentów ukierunkowanych na wsparcie inwestycji w obszarach regionalnych inteligentnych specjalizacji, w tym poprzez wykorzystanie istniejących terenów poprzemysłowych i tradycji szkolnictwa zawodowego.

Nowe uprawnienia zarządzających SSE Starachowice w zakresie wspierania lokowania inwestycji, także poza obecnym obszarem strefy, przy doświadczeniu i osiągnięciach tej instytucji, dają szansę na większe zaangażowanie kapitału zagranicznego i krajowego w regionie. Lokowaniu nowych inwestycji służyć powinna także dobra marka świętokrzyskiego jako regionu wpierającego inicjatywy klastrowe oparte na specyficznych potencjałach województwa. Priorytetem będzie wsparcie dla tworzenia i rozwoju terenów inwestycyjnych oraz stref aktywności gospodarczej znaczących pod względem obszaru oraz wyraźnie wzmacniających potencjał regionu do przyciągania nowych inwestycji. Ogromną szansą rozwojową są tereny w Obicach planowane początkowo pod budowę Regionalnego Portu Lotniczego Kielce o powierzchni 600 ha. Natomiast dla podniesienia

innowacyjności i rozwoju gospodarki opartej na wiedzy kluczowa będzie inwestycja pn. Świętokrzyski Kampus Laboratoryjny Głównego Urzędu Miar oraz plany badawczo-rozwojowe świętokrzyskich uczelni publicznych.

Wykres 5. Liczba podmiotów gospodarczych w województwie świętokrzyskim w latach 2000–2018 z prognozą na lata 2019–2030



Źródło: Opracowanie eksperckie na podstawie danych GUS i własnych szacunków.

Szczególny potencjał wzrostu ma również branża turystyczna, ukierunkowana na specyficzne produkty turystyczne i edukacyjne oraz odpowiadająca na potrzeby wynikające z procesu starzenia się społeczeństwa (turystyka kwalifikowana, geoturystyka, turystyka uzdrowiskowa i ekoturystyka). Wiele jest jednak do zrobienia w odniesieniu do rozwoju ilościowego i jakościowego infrastruktury oraz produktów turystycznych.

Wysoko notowana jest już obecnie działalność targowa i eventowa (Targi Kielce to jeden z największych ośrodków targowo – wystawienniczych w Europie Środkowej), która stwarza szansę przyciągania do regionu nowych wydarzeń targowych, kongresowych i konferencyjnych skierowanych zarówno do biznesu, środowisk naukowych, jak też odbiorców indywidualnych. Dynamiczny rozwój branży MICE w naszym regionie poprzez podstawową działalność Targów Kielce, umożliwi rozwój biznesu w województwie świętokrzyskim w ramach wielu branż, między innymi takich jak: hotelarstwo, transport, gastronomia, budowa stoisk targowych, usługi reklamowe i graficzne. Targi Kielce i ich potencjał stanowi silną platformę transferu wiedzy do sfery gospodarki oraz promocji wystawców i regionu świętokrzyskiego w kraju i za granicą.

Potencjał świętokrzyskiego tkwi także w rozwoju biogospodarki¹⁰ (w tym rolnictwa i przemysłu spożywczego) oraz w wykorzystaniu odnawialnych źródeł energii.

¹⁰ Biogospodarka obejmuje sektory tradycyjne, takie jak rolnictwo, leśnictwo, rybołówstwo i akwakulturę oraz nowe sektory oparte na biologii, tj. biotekstylny, biochemiczny, bioenergetyczny i biotechnologiczny. Źródło: Regionalny Profil Biogospodarki Województwa Świętokrzyskiego <https://bit.ly/2CdjEWd>

Tabela 6. Świętokrzyskie na tle Polski – energia elektryczna

Wskaźnik	Świętokrzyskie	Polska
Produkcja energii elektrycznej (GWh, 2018)	10 164,8	170 465,2
Udział energii odnawialnej w produkcji energii elektrycznej ogółem (% , 2018)	20,4	14,1

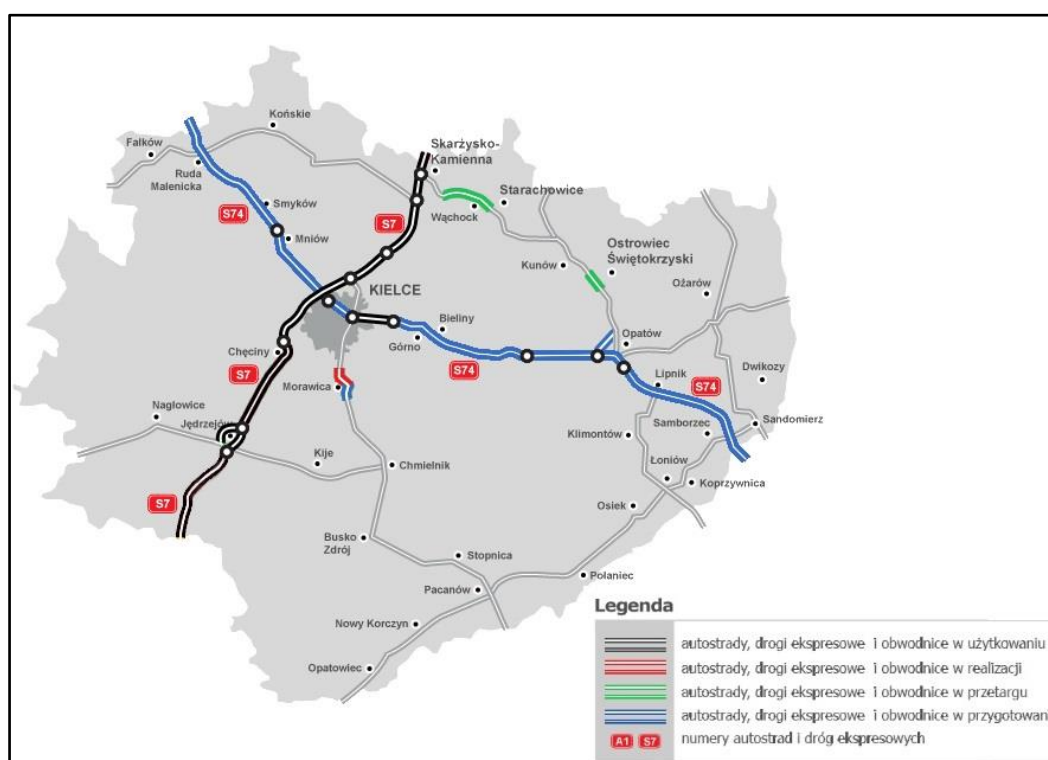
Źródło: Opracowanie eksperckie na podstawie danych GUS.

DOSTĘPNOŚĆ

O możliwościach rozwojowych regionu decyduje także dostępność komunikacyjna. Istotnym uwarunkowaniem rozwoju województwa świętokrzyskiego jest jego tranzytowe położenie pomiędzy największymi aglomeracjami w Polsce: Warszawą, Łodzią, Krakowem, Górnośląsko-Zagłębiowską Metropolią, a także Lublinem i Rzeszowem. Kielce leżą w niewielkiej odległości (120 do 180 km) od wszystkich sześciu sąsiadujących miast wojewódzkich. Dalszych działań wymaga poprawa dostępności i jakości połączeń transportowych drogowych i kolejowych. W tym celu niezbędna jest wielopoziomowa współpraca na rzecz uwzględniania inwestycji transportowych w planach zarządzających infrastrukturą komunikacyjną i przewozami z priorytetowym uwzględnieniem DK74 na terenie województwa świętokrzyskiego do standardu drogi ekspresowej.

Równie istotne poza poprawą dostępności komunikacyjnej regionu poprzez budowę i modernizację linii kolejowych umożliwiających komfortowe połączenia międzynarodowe oraz z głównymi ośrodkami w kraju, jest zmniejszenie wykluczenia komunikacyjnego poprzez przywracanie i reorganizację regionalnych i lokalnych połączeń transportowych (dojazd do Kielc, jako miasta wojewódzkiego jest z niektórych części regionu bardzo utrudniony, a w dni wolne od pracy – niemożliwy).

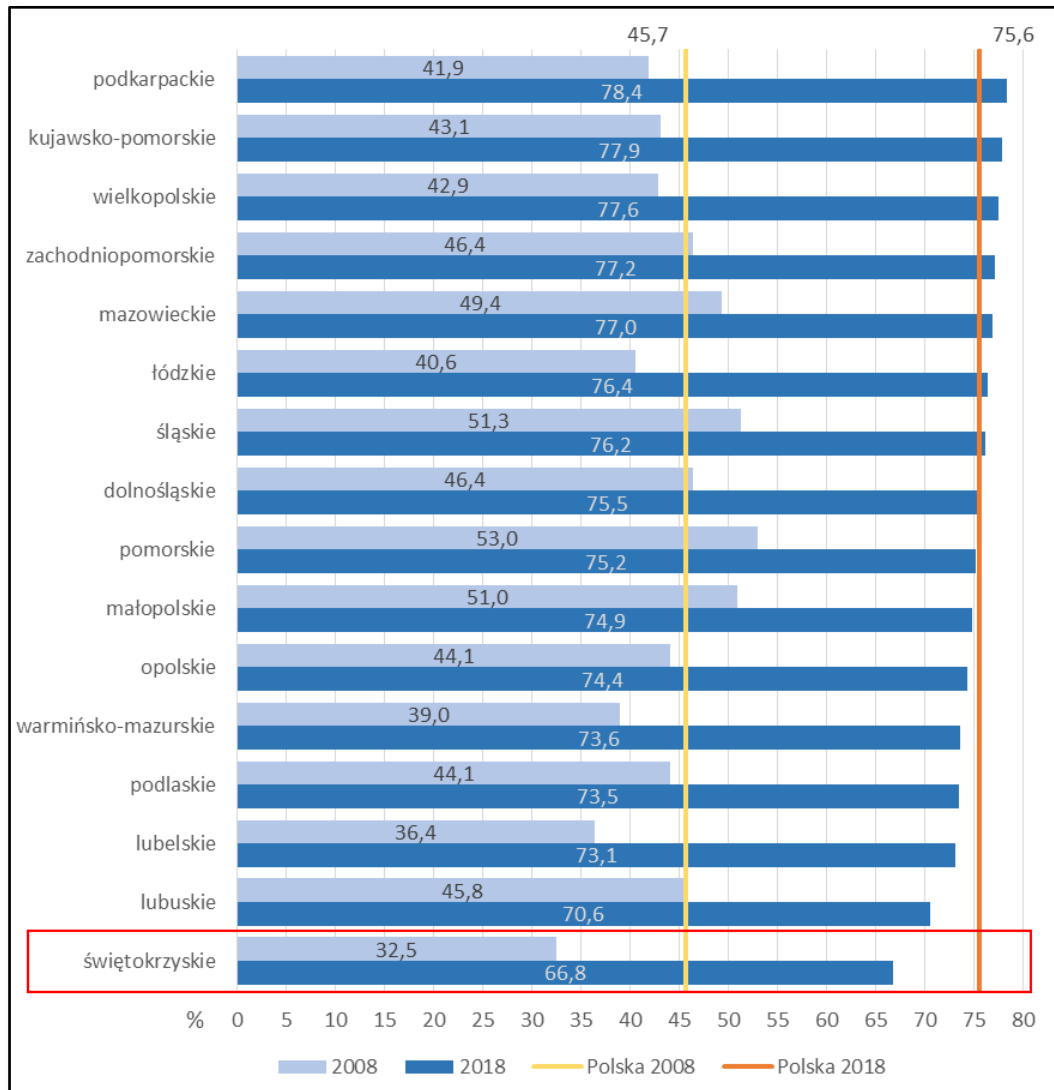
Rycina 9. Mapa stanu budowy dróg krajowych w województwie świętokrzyskim



Źródło: Mapa Stanu Budowy Dróg – GDDKiA, <https://www.gddkia.gov.pl/pl/1077/mapa-stanu-budowy-drog> (stan na 30.06.2020 r.)

Jednak dziś dostępność to nie tylko dogodne i bezpieczne połączenia transportowe, to także rozwój technologii informacyjnych i możliwość korzystania z nich. Zarówno w kontekście gospodarczym, jak i społecznym przed świętokrzyskim wiele jeszcze do zrobienia. Województwo pozostaje na ostatnim miejscu pod względem zaopatrzenia gospodarstw w urządzenia z dostępem do Internetu, a wskaźnik ten znacząco odbiega od średniej krajowej.

Wykres 6. Odsetek gospodarstw wyposażonych w komputer osobisty (% , 2008) /urządzenie (% , 2018) z dostępem do Internetu



Źródło: Opracowanie eksperckie na podstawie danych BDL GUS.

KIELCE

Nie można także zapomnieć o roli, którą już odgrywa i ma jeszcze do odegrania stolica województwa – Kielce. Największe miasto regionu, choć boryka się z problemami demograficznymi, jest niezaprzeczalnie centrum gospodarczym, kulturalnym i naukowym świętokrzyskiego. Istotnym uwarunkowaniem rozwojowym Kielc jest jego położenie między ośrodkami metropolitalnymi – Krakowem, Warszawą, Górnośląsko-Zagłębiowską Metropolią i Łodzią oraz Lublinem. Położenie to z jednej strony zapewni korzyści związane z lokalizacją na szlakach transportowych między metropoliami oraz dostępność do usług przez nie oferowanych. Z drugiej strony ośrodki te, zwłaszcza Warszawa i Kraków, stanowiąc atrakcyjne miejsca osiedlania się, mogą przyczynić się do odpływu ludności z Kielc.

3.2. WNIOSKI Z ISTOTNYCH DLA WOJEWÓDZTWA UWARUNKOWAŃ ZEWNĘTRZNYCH, ANALIZY SYTUACJI SPOŁECZNO-GOSPODARCZEJ ORAZ TRENDÓW I PROGNOZ ROZWOJOWYCH

Województwo świętokrzyskie sprostać musi wyzwaniom stawianym przez **zmiany klimatyczne oraz zanieczyszczenie powietrza** i związane z tym zjawisko smogu. Polityka regionalna powinna więc wspierać działania osłabiające negatywne zjawiska, polegające na proekologicznej transformacji gospodarki regionalnej, w tym rolnictwa. Wymogiem współczesności jest promowanie zrównoważonej konsumpcji energii oraz rozpowszechnienie korzystnych dla klimatu systemów komunalnych, zwłaszcza w sferze ogrzewania mieszkań. Trzeba wspierać sprzyjające środowisku formy mobilności. Nie bez znaczenia jest też podnoszenie świadomości ekologicznej mieszkańców regionu.

Województwo świętokrzyskie dysponuje niskimi na tle kraju **zasobami wodnymi**. Dotyczy to zarówno wód powierzchniowych, jak i eksploatacyjnych zasobów wód podziemnych. Na terenie województwa położone są zarówno obszary zagrożone suszą rolniczą (w północno-wschodniej i południowo-zachodniej części regionu), jak i hydrologiczną (w południowej, południowo-wschodniej i północno-zachodniej części). Województwo cechuje się drugim najwyższym w kraju zużyciem wody na potrzeby gospodarki narodowej, co jest wynikiem działalności przemysłowej, w tym energetyki. Jednocześnie na tym terenie występują znaczne **obszary zagrożone powodzią lub podtopieniami**, szczególnie w dolinie Wisły i jej lewobrzeżnych dopływów. Region jest zatem szczególnie wrażliwy na skutki zmian klimatycznych. W ramach adaptacji do zmian klimatu konieczne są działania:

- a) związane ze zwiększaniem wszelkiego rodzaju retencji wód powierzchniowych (wyróżniane ze względu na skalę – dużą, małą i mikroretencję oraz rodzaj retencji – naturalną i sztuczną),
- b) związane z ochroną przeciwpowodziową obszarów położonych na terenach zalewowych,
- c) związane z dostosowaniem rolnictwa do zmieniających się warunków klimatycznych,
- d) związane z ukierunkowaniem na utrzymanie i odtwarzanie elementów krajobrazu rolniczego o znaczeniu ochronnym i kulturowym,
- e) związane z zachowaniem różnorodności biologicznej siedlisk półnaturalnych i zasobów genetycznych,
- f) związane z powiększaniem obszarów leśnych, szczególnie na obszarach lessowych, jako istotnym czynnikiem zapobiegania erozji gleb, oraz z rozwojem funkcji ochronnych i turystycznych lasów,
- g) związane z rekultywacją terenów zdegradowanych, w tym terenów posiarkowych,
- h) związane z ochroną i zwiększaniem powierzchni biologicznie czynnej w miastach (rozwój błękitno – zielonej infrastruktury),
- i) związane z ochroną naturalnych korytarzy przewietrzania (przed zabudową).

Zmiany demograficzne stanowią kluczowy problem rozwoju województwa świętokrzyskiego. Dotyczy to **starzenia się społeczności** regionalnej i idącego za nim **obciążenia** demograficznego oraz niekorzystnych trendów **migracyjnych**. Działania odpowiadające na powyższy problem to m.in.:

- a) rozwój systemu usług społecznych umożliwiających zapobieganie występowaniu różnych form wykluczenia społecznego w szczególności wobec osób starszych, niesamodzielnych i z niepełnosprawnościami,
- b) rozwój środowiskowych usług adresowanych do grupy seniorów, w tym również w ramach srebrnej gospodarki (deinstytucjonalizacja usług);
- c) wspieranie rozbudowy infrastruktury, umożliwiającej zakładanie rodzin ludziom młodym i skłaniającej do osiedlania się;

- d) rozwój sektora ekonomii społecznej i solidarnej jako potencjalnego dostawcy usług społecznych oraz miejsca aktywizacji zawodowej osób zagrożonych ubóstwem lub wykluczeniem społecznym.

Prognozowany spadek ludności powinien zostać skonfrontowany z polityką regionalną nastawioną na zatrzymanie odpływu – zwłaszcza młodych – ludzi z regionu oraz przyciągnięciu nowych mieszkańców. Oznacza to z jednej strony konieczność położenia nacisku na zdynamizowanie gospodarki, z drugiej – na wykorzystanie potencjałów regionalnych, związanych z położeniem i walorami przestrzennymi o charakterze naturalnym i kulturowym. Rosnąca w Europie liczba osób w wieku senioralnym, w zestawieniu z bogactwem przestrzeni i depopulacją województwa świętokrzyskiego, skłaniają do upowszechnienia polityki skierowanej do seniorów, ukierunkowanej na przyciągnięcie osób chcących spędzić sędziwe lata w atrakcyjnej i bezpiecznej przestrzeni. Wymaga to stworzenia odpowiedniej bazy mieszkalno-usługowej, ścisłej współpracy z uczelniami regionu świętokrzyskiego w celu wypracowania programów kształcenia odpowiadających potrzebom rynku pracy, przygotowania kadr zdolnych do zapewnienia usług z zakresu „srebrnej gospodarki” na odpowiednim poziomie oraz rozwoju szeroko rozumianego systemu usług społecznych.

Aktualna **sytuacja i potencjał gospodarczy województwa** nie nastrajają optymistycznie. Takie cechy gospodarki regionalnej, jak spadek PKB *per capita* w regionie w stosunku do średniej dla Polski, niekorzystna prognoza dotycząca malejącego udziału województwa w tworzeniu PKB Polski czy jeden z najniższych wskaźników aktywności zawodowej w Polsce to cechy gospodarki regionalnej wymuszające przyspieszenie i transformację. Powinny one dotyczyć aktywności takich jak:

- a) zwiększenie atrakcyjności dla napływu kapitału inwestycyjnego, w tym zagranicznego, który jest aktualnie słabo reprezentowany,
- b) zintensyfikowanie działań w kierunku pozyskania krajowych inwestycji publicznych w sektorach stwarzających możliwość dyfuzji innowacji, czego przykładem są tworzone aktualnie laboratoria Głównego Urzędu Miar,
- c) tworzenie warunków dla zatrzymania odpływu kadr i kapitału z województwa,
- d) zwiększenie wysiłków dla właściwego i aktywnego gospodarowania zasobami, którymi zarządza samorząd regionalny. Celem tych inicjatyw powinno być poprawienie atrakcyjności prowadzenia działalności gospodarczej w województwie, a w konsekwencji – poprawienie jakości życia w regionie. Elementem takich działań może być stworzenie funduszy rozwojowych zwiększających potencjał rodzimych przedsiębiorców.

Diagnoza sytuacji społeczno-gospodarczej województwa świętokrzyskiego potwierdziła niski poziom innowacyjności w regionie, co w dobie współczesnego **paradygmatu gospodarczego, związanego ze wzrostem znaczenia przedsięwzięć wiedzochłonnych** wymusza sprostanie wyzwaniom technologicznym. Oznacza to konieczność wsparcia innowacyjności gospodarki regionalnej poprzez działania w wielu obszarach aktywności samorządu wojewódzkiego. Warunkiem poprawy aktualnej sytuacji jest dalszy i bardziej intensywny rozwój sektorów nauki i sztuki w województwie. Odnosi się to do:

- a) inwestycji w bazę naukowo-badawczą (zwiększenie nakładów na tzw. czynniki „twarde”); tej sfery dotyczy też wnioski o konieczności pozyskania krajowych inwestycji publicznych w sektorach stwarzających możliwość dyfuzji innowacji,
- b) poszerzenia wiedzy na temat możliwości komercjalizacji wyników badań naukowych,
- c) wypromowania międzysektorowych inicjatyw badawczo-rozwojowych,
- d) wsparcia dla budowy kapitału naukowego szpitali,
- e) podnoszenia atrakcyjności regionu dla osób dysponujących odpowiednim kapitałem intelektualnym i twórczym. Chodzi tu o rozwój tzw. klasy kreatywnej, związanej z różnymi

dziedzinami sztuki i nauki. Wymaga to promowania społeczeństwa otwartego i tolerancyjnego, zwykle charakteryzującego środowiska dużych miast. Wnioskiem pochodnym jest więc stworzenie – przede wszystkim w Kielcach – przestrzeni (także fizycznych) współpracy przedstawicieli środowisk nauki, kultury i gospodarki. Konieczne tutaj będzie nawiązanie współpracy z samorządem Kielc i innych ośrodków miejskich, stanowiących – w hierarchii układu osadniczego – węzły upowszechniania innowacji wszelkiego typu.

Wciąż rozwijającą się w skali globalnej branżą gospodarki jest **turystyka**. Turystyka powinna być dziedziną aktywizującą różne środowiska i potencjały endogeniczne, wyzwalającą przedsiębiorczość i aktywność społeczną, tworząc nowe miejsca pracy. Trzy filary turystyki to poznanie (zwiedzanie atrakcyjnych miejsc), rekreacja i zdrowie (np. w ośrodkach uzdrowiskowych) oraz ekspansja społeczna, polegająca na poznawaniu nowych ludzi i poszerzaniu kontaktów. Województwo świętokrzyskie jest atrakcyjne w każdym z przedstawionych wymiarów rozwoju turystyki i powinno rozwijać ten sektor gospodarki. Potencjały regionu, w tym jego walory przyrodnicze kulturowe, wciąż nie są wystarczająco wykorzystywane, a wizerunek świętokrzyskiego w skali krajowej i międzynarodowej jest relatywnie słaby, liczba turystów krajowych odwiedzających region niewielka, a zagranicznych zaś znikoma.

Nasuającym się wnioskiem jest potrzeba zintensyfikowania promocji turystyki regionalnej, wśród mieszkańców województwa, kraju oraz za granicą. Skuteczne wykorzystanie potencjału województwa jakim niewątpliwie są zasoby naturalne i kulturowe może przyczynić się do rozwoju turystyki. Warunkiem niezbędnym do osiągnięcia tego celu jest powstanie i rozwój całorocznych komercyjnych (tematycznych) produktów turystycznych, których oferta zostanie ukierunkowana do konkretnego typu odbiorcy.

Podjęcie działań na rzecz rozwoju turystyki przy wykorzystaniu endogenicznych potencjałów jest szczególnie istotne w OSI położonych na granicy województw, które potrzebują impulsów rozwojowych. Należy wykorzystać możliwości tworzenia projektów na rzecz rozwoju turystyki z sąsiednimi regionami np. ponadregionalnych produktów turystycznych, szlaków rowerowych itp. w oparciu o wspólne walory przyrodniczo-kulturowe.

Niskiemu **poziomowi urbanizacji** województwa świętokrzyskiego, połączonemu z wyludnianiem się niemal wszystkich ośrodków miejskich, towarzyszy duże rozproszenie sieci osadniczej na terenach wiejskich, a przy tym zjawisko suburbanizacji, głównie w otoczeniu Kielc. Dodatkowo obserwuje się peryferyzację obszarów przy granicy województwa, pozbawionych szybkiego dostępu do miasta centralnego. Nasuwającym się wnioskiem jest konieczność wykorzystania wsparcia oferowanego przez krajową politykę rozwoju regionalnego. Trzy obszary strategicznej interwencji zdefiniowane w KSRR 2030 pozwalają ukierunkować wsparcie na rozwój całego regionu (OSI Polska Wschodnia), na średnie miasta tracące funkcje społeczno-gospodarcze oraz na obszary zmarginalizowane – problemowe, peryferyjnie zlokalizowane. Pokrewnym wnioskiem dla polityki samorządu wojewódzkiego jest wsparcie Kieleckiego Obszaru Funkcjonalnego i innych regionalnych OSI, zidentyfikowanych w Diagnozie oraz na warsztatach strategicznych, tj.:

- a) obszaru uzdrowiskowego,
- b) obszarów funkcjonalnych miast północnych: Ostrowiec Świętokrzyski, Starachowice, Skarżysko-Kamienna i Końskie,
- c) Gór Świętokrzyskich,
- d) Poniżnia,
- e) Doliny Wisły.

Warto zauważyć, że Kielecki Obszar Funkcjonalny obejmuje tereny w Obicach planowane początkowo pod budowę Regionalnego Portu Lotniczego Kielce, których zagospodarowanie inwestycyjne może stworzyć unikalny w skali Europy projekt rozwojowy.

W kontekście zawartych wniosków dotyczących „srebrnej gospodarki” trzeba zauważyć, że małe, urokliwe miasteczka województwa stanowią znakomite potencjalne siedlisko dla osób, które wybierają model życia w stylu „slow”. Nie zawsze łączy się to z wiekiem, a szanse upowszechnienia tego stylu wiążą się z potencjałem technologii informacyjnych i komunikacyjnych, pozwalających na zachowanie aktywności zawodowej przy zamieszkaniu w pewnej odległości od ośrodków rozwoju gospodarczego (zwykle dużych miast).

Sytuacja społeczna wspólnoty samorządowej województwa świętokrzyskiego nie jest zadowalająca. Wysoki odsetek osób w gospodarstwach domowych o wydatkach poniżej progu ubóstwa, gorsze niż przeciętne w kraju wskaźniki określające zagęszczenie ludności w mieszkaniach, a przy tym nierównomierny dostęp terytorialny do usług społecznych (szczególnie kulturalnych, rekreacyjnych i zdrowotnych) skłaniają do wsparcia polityką regionalną osób znajdujących się w trudnej sytuacji życiowej. Trzeba pamiętać, że sytuacja taka, w warunkach relatywnie dobrego stanu gospodarki krajowej oraz prospołecznej polityki administracji rządowej, jest z jednej strony symptomem niedostatecznego poziomu rozwoju gospodarczego regionu, a z drugiej sygnałem istnienia luki w zdolności części społeczeństwa do włączenia się w różne aktywności zawodowe i społeczne. Płynący stąd wniosek odnosić się musi do eliminacji identyfikowanych aktualnie dysfunkcji, związanych ze świadczeniem usług publicznych. Chodzi tu o niedopasowanie działań edukacyjnych do współczesnych wyzwań cywilizacyjnych (w sytuacji wysokiego na tle kraju odsetka osób z najniższym poziomem wykształcenia), niedostosowanie struktury regionalnego systemu ochrony zdrowia (zbyt mały zakres oraz liczba świadczeń zdrowotnych), profilaktyki i edukacji prozdrowotnej, niewystarczające wsparcie działań promujących aktywność fizyczną i zdrowy tryb życia u osób w każdym wieku oraz jednocześnie, nadmierne nakłady na instytucje kultury i działalność kulturalną w regionie, a przy tym brak spójnej i dostępnej oferty instytucji kultury. Kluczowym czynnikiem powinna być troska o każdego mieszkańca województwa, niezależnie od wieku. Powinno się mu stworzyć szansę na aktywność zawodową, społeczną i kulturalną, a w konsekwencji – na poprawę osobistego dobrostanu, związanego z lepszą jakością życia. Tu też należy się odwołać do upowszechnienia modelu społeczeństwa otwartego i tolerancyjnego, bo tylko taki model skłania do podejmowania ryzyka umożliwiającego ekspansywny stosunek do świata i w konsekwencji proaktywność i przedsiębiorczość. Jednym z kluczowych aspektów prawidłowego funkcjonowania społeczeństwa obywatelskiego jest wsparcie organizacji pozarządowych, w tym Lokalnych Grup Działania, od lat działających na terenie województwa świętokrzyskiego oraz inicjatyw oddolnych.

Szereg uwarunkowań sytuacji społeczno-gospodarczej województwa łączy się z kompetencjami i zadaniami administracji publicznej różnych szczebli, w tym samorządu wojewódzkiego. Dotyczy to **stanu infrastruktury technicznej oraz systemów zarządzania nią**. W szczególności przypomnieć trzeba o zjawiskach takich jak:

- a) zły stan dróg lokalnych,
- b) duża liczba kolizyjnych skrzyżowań kolejowo-drogowych,
- c) niski odsetek osób korzystających z infrastruktury kanalizacyjnej i z oczyszczalni ścieków,
- d) wyeksploatowane linie niskiego napięcia, co wymaga znacznych nakładów na ich modernizację,
- e) niski odsetek mieszkań ogrzewanych z systemów ciepłowniczych oraz korzystających z C.C.W.U.,
- f) niska sprawność systemu gospodarki odpadami, m.in. w zakresie selektywnego zbierania,

- g) niedostateczna ilość zabezpieczeń przeciwpowodziowych oraz długość i wydolność kanalizacji deszczowej,
- h) niska gęstość zainstalowanych węzłów dostępowych sieci telekomunikacyjnych,
- i) zły stan techniczny sieci centralnego ogrzewania oraz sieci wodno-kanalizacyjnej,
- j) niski odsetek sieci gazowych.

Są to poważne i wymagające znacznych nakładów dysfunkcje systemów infrastrukturalnych, skłaniające do następujących wniosków. Po pierwsze, istnieje konieczność dążenia do maksymalnego wykorzystania krajowych systemów wsparcia, zasilanych zarówno przez politykę regionalną zarządzaną przez ministra właściwego ds. rozwoju regionalnego, jak i przez polityki sektorowe, zarządzane i finansowane przez innych ministrów rządu RP. Po drugie, warto rozważyć możliwość pozyskania środków z Polityki Spójności i innych polityk europejskich. Wreszcie po trzecie, warto sięgnąć do źródeł prywatnych, tam, gdzie dopuszcza to polskie prawo, poprzez prywatyzację usług lub – co wydaje się bardziej realne, choć wymaga przełamania pewnych społecznych lęków – poprzez partnerstwo publiczno-prywatne.

Bardzo istotnym problemem występującym w całej Polsce i w regionie świętokrzyskim jest powszechny chaos przestrzenny i nadpodaż terenów budowlanych zajmowanych kosztem terenów biologicznie czynnych, lasów i pól uprawnych. Chcąc myśleć o racjonalnym rozwoju województwa oraz o przyciąganiu zagranicznych inwestorów, należy skoncentrować się na podjęciu działań mających na celu ograniczenie tych negatywnych zjawisk i położenie nacisku na wzrost świadomości społeczeństwa na temat ładu przestrzennego oraz wzrost kompetencji samorządów lokalnych mających najbardziej realny wpływ na estetykę przestrzeni.

Diagnoza ujawniła zróżnicowane cechy **systemu zarządzania rozwojem województwa**. Funkcjonowanie regionalnej i lokalnej administracji publicznej (oraz jej jednostek organizacyjnych) w wykonywaniu ustawowych zadań nie wskazywało na żadne dysfunkcje. Jednakże w jakościowej części badań ujawniono deficyty związane z animowaniem współpracy międzysektorowej na rzecz rozwoju gospodarczego i społecznego. Dotyczyło to różnego rodzaju styków, np. na liniach biznes – nauka, sektor publiczny – sektor pozarządowy, i ogólnie odnosiło się do zdolności współpracy instytucji działających w różnych sferach i sektorach. Oczywiście rekomendacją jest więc poszerzenie zbioru interesariuszy aktywnie wspierających procesy rozwojowe poprzez sieciowanie różnego typu organizacji.

3.3. STRATEGICZNE WYZWANIA ROZWOJOWE WOJEWÓDZTWA ŚWIĘTOKRZYSKIEGO

Główny syntetyczny wniosek wpływający z Diagnozy sytuacji społeczno-gospodarczej województwa świętokrzyskiego sprowadzić można do następującego stwierdzenia: **województwo świętokrzyskie systematycznie rozwija się, ale rozwój ten jest powolniejszy niż odpowiednie procesy identyfikowane w skali kraju.**

Na potrzeby procesu programowania strategicznego przeprowadzono analizę TOWS-SWOT, badającą silne i słabe strony regionu w kontekście zidentyfikowanych szans i zagrożeń. Uznano, że przedstawiony powyżej wniosek główny, skonfrontowany z aspiracjami świętokrzyskiej wspólnoty samorządowej, oznacza przewagę słabych stron nad mocnymi, ale przy obiektywnie sprzyjających warunkach zewnętrznych. Takiemu wariantowi analizy TOWS-SWOT odpowiada rozwiązanie określane jako strategia mini-maxi. **Istotą takiej strategii jest podjęcie próby modernizacji i transformacji sytuacji społeczno-gospodarczej regionu.** W przeciwieństwie do strategii maxi-maxi, cechującej sytuację dominowania mocnych stron w kontekście pozytywnych szans rozwojowych, a także strategii maxi-mini, odpowiadającej na zidentyfikowanie przeważających zagrożeń przy mocnych stronach,

proponowany model strategii mini-maxi jest – jeśli chodzi o wdrożenie – wariantem trudnym. Polega on na odblokowaniu dotychczasowej ścieżki rozwoju poprzez aktywizację tkwiących w regionie zdolności adaptacyjnych. Literatura naukowa dowodzi, że zmiana ścieżki rozwoju może nastąpić **skokowo**, krótką serią decydujących wstrząsów gospodarczych (np. kryzysów lub realizacji wielkiej inwestycji), albo **ewolucyjnie**, przez liczne zjawiska o mniejszym ładunku zmiany, mające jednak cechy wstrząsów (wydarzeń) zmieniających charakter istniejących procesów.

Zmiana ścieżki rozwoju stanowi najważniejsze wyzwanie stojące przed województwem świętokrzyskim w perspektywie nadchodzącej dekady. W świetle Diagnozy i analizy SWOT można wskazać główne sektorowe wyzwania stające przed regionem. Zaliczyć do nich należy:

1. Wspieranie **działań osłabiających negatywne zjawiska związane z zanieczyszczeniem środowiska i zmianami klimatycznymi i zwalczanie skutków zagrożeń naturalnych**, co wymaga horyzontalnie na obszarze całego województwa:
 - a) proekologicznej transformacji gospodarki regionalnej, w tym rolnictwa,
 - b) wypromowania zrównoważonej konsumpcji energii,
 - c) rozpowszechnienia korzystnych dla klimatu systemów komunalnych, zwłaszcza w sferze ogrzewania mieszkań i zasilania mieszkań w centralną ciepłą wodę użytkową,
 - d) wspierania sprzyjających środowisku form mobilności,
 - e) upowszechnienia świadomości ekologicznej mieszkańców regionu,
 - f) przeciwdziałania skutkom zagrożeń naturalnych,
 - g) poprawa efektywności gospodarki wodnej.
2. Zatrzymanie i **odwrócenie niekorzystnych procesów demograficznych**, co oznacza horyzontalnie na obszarze całego województwa:
 - a) konieczność zwiększenia atrakcyjności zamieszkania, w szczególności dla ludzi młodych przez stymulowanie procesów podnoszących ogólnie jakość życia poprzez poprawę jakości i warunków zatrudnienia oraz dostępności do usług i obiektów użyteczności publicznej oraz kultury,
 - b) wykreowanie w regionie aktywności gospodarczych i warunków przyciągających nowych mieszkańców w sektorach: wytwórczości (ze szczególnym uwzględnieniem nowych technologii IT), kultury, nauki i usług.
3. Wzmocnienie i **wyeliminowanie niekorzystnych cech gospodarki regionalnej**, co można osiągnąć poprzez:
 - a) działania horyzontalne na obszarze całego województwa:
 - zwiększenie atrakcyjności dla napływu kapitału inwestycyjnego, w tym poprzez wdrażanie polityki dochodowej polegającej na stosowaniu odpowiednich ulg finansowych,
 - wspieranie rodzimej przedsiębiorczości dostępnymi instrumentami organizacyjnymi i finansowymi, np. poprzez fundusze rozwoju przedsiębiorczości,
 - aktywne gospodarowanie publicznymi zasobami województwa – nieruchomościami i potencjałem instytucjonalnym podmiotów samorządowych, ukierunkowanym na tworzenie przestrzeni współpracy regionalnej,
 - b) działania terytorialnie zróżnicowane:
 - podniesienie poziomu innowacyjności gospodarki poprzez wsparcie rozwoju uczelni wyższych tworzących atrakcyjne i oczekiwane na rynku kierunki kształcenia oraz przyszłościową możliwość do zatrudnienia dla osób młodych, pozyskanie krajowych inwestycji publicznych w sektorach stwarzających możliwość dyfuzji innowacji (w Kieleckim Obszarze Funkcjonalnym, w północnych ośrodkach miejskich województwa

oraz centrach badawczo-rozwojowych w południowych ośrodkach miejskich województwa),

- wykorzystanie istniejących oraz wykreowanie i promocja wyspecjalizowanych produktów turystycznych oraz zdrowotnych i prozdrowotnych w kontekście regionalnym, krajowym i międzynarodowym, wykorzystujących walory naturalne i kulturowe regionu (w OSI Góry Świętokrzyskie, OSI Obszar uzdrowiskowy, OSI Ponidzie, OSI Dolina Wisły i we wszystkich miejscach o odpowiedniej atrakcyjności turystycznej).
4. Racjonalne, a przy tym **prorozwojowe gospodarowanie przestrzenią wojewódzką**, w szczególności w odniesieniu do obszarów słabo zurbanizowanych, poprzez terytorializację polityki rozwoju, obejmującą identyfikację krajowych i regionalnych obszarów strategicznej interwencji oraz wdrożenie instrumentów zwiększania konkurencyjności tych obszarów i eliminowania występujących w nich barier rozwojowych. Jest to wyzwanie o charakterze wybitnie terytorialnym wskazujące następujące OSI:
- a) obszary realizacji polityki unijnej i krajowej zapisane w KSRR 2030:
 - miasta średnie tracące funkcje społeczno-gospodarcze,
 - obszary zmarginalizowane (obszary wiejskie i małe miasteczka),
 - b) obszary realizacji polityki wojewódzkiej wykraczające poza interwencję krajową:
 - Kielecki Obszar Funkcjonalny jako dedykowany wzmocnieniu konkurencyjności województwa świętokrzyskiego,
 - obszar uzdrowiskowy obejmujący: Busko-Zdrój, Solec-Zdrój, Kazimierz Wielką i Pińczów,
 - obszar funkcjonalny miast północnych: Ostrowiec Świętokrzyski, Starachowice, Skarżysko-Kamienna i Końskie,
 - Góry Świętokrzyskie,
 - Ponidzie,
 - Dolina Wisły.
5. **Podniesienie standardu życia** mieszkańców regionu poprzez **poprawę i rozwój infrastruktury technicznej i społecznej**; wyzwaniem jest tu prowadzenie polityki dochodowej, obejmującej podniesienie zdolności do pozyskiwania środków inwestycyjnych i operacyjnych na niezbędne nakłady poprzez (stosowane horyzontalnie na całym terenie województwa):
- a) wykorzystanie środków unijnych dostępnych poprzez Politykę Spójności i inne źródła pomocowe,
 - b) wykorzystanie krajowych środków publicznych objętych systemami polityki regionalnej (zarządzanymi przez ministra właściwego ds. rozwoju regionalnego) oraz politykami sektorowymi, zarządzanymi i finansowanymi przez innych ministrów rządu RP,
 - c) prywatyzację wybranych usług z zachowaniem publicznej kontroli jakości usług i ich cen,
 - d) rozwój partnerstwa publiczno-prywatnego w sferze inwestycyjnej i zarządczej.

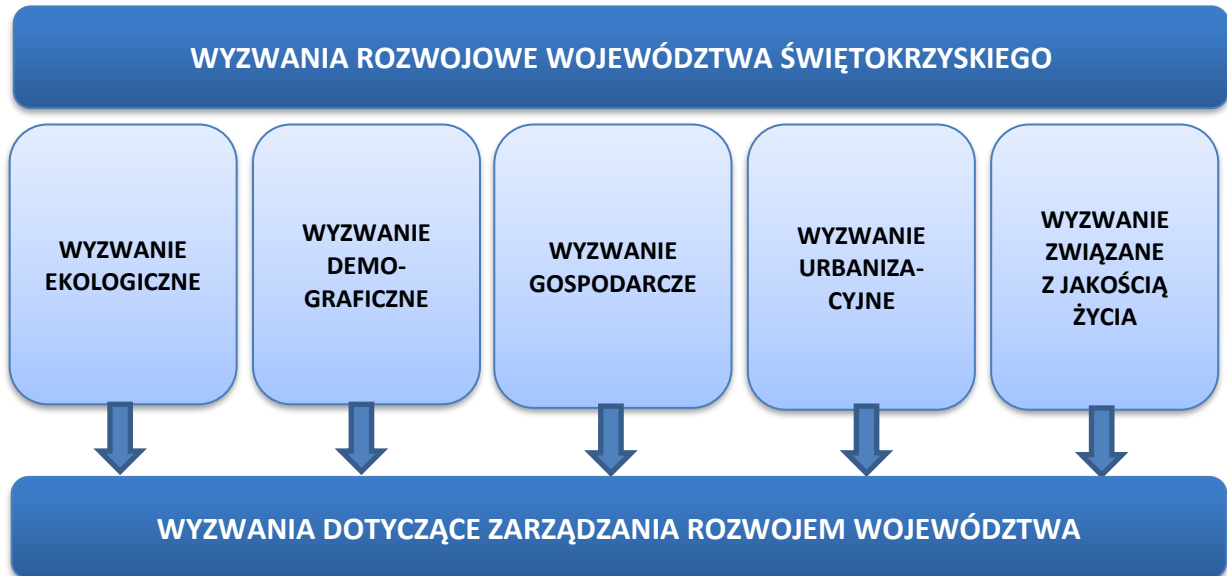
Sprostanie tym wyzwaniom wymaga podjęcia horyzontalnych **działań o charakterze zarządczym**. Najtrudniejszym zadaniem będzie uzyskanie konsensusu wokół potrzeby transformacji i modernizacji regionu, czyli korekty ścieżki rozwojowej województwa. Wiąże się to z zapewnieniem zgody politycznej dla realizacji niniejszej Strategii i wdrożeniem przyjętych w niej działań i projektów. **W praktyce oznaczać to będzie koncentrację wysiłku organizacyjnego i finansowego na wskazanych w Strategii rozwiązaniach**. Inne wyzwania związane z wnioskami z Diagnozy dotyczą:

- rozwoju współpracy z instytucjami międzynarodowymi i krajowymi, które mogą wesprzeć procesy rozwojowe w regionie (aktywizacja działań egzogenicznych interesariuszy zewnętrznym),

- budowy sieci współpracy wewnątrzregionalnej o charakterze publicznym i partnerstw międzysektorowych (działania endogeniczne),
- wzmocnienia potencjału naukowego i systemu edukacji w województwie, które warunkować będzie wiele zapisanych w Strategii rozwiązań w różnych obszarach aktywności regionu.

Syntetycznie wyzwania stojące przed województwem świętokrzyskim przedstawiono na poniższym schemacie.

Schemat 1. Wyzwania rozwojowe województwa świętokrzyskiego



Źródło: Opracowanie własne.

Powyższe wnioski i wyzwania stały się podstawą do sformułowania głównych elementów Strategii: wizji, misji oraz celów strategicznych i operacyjnych, które zostały przedstawione w kolejnej części niniejszego dokumentu.

4. WIZJA I MISJA ROZWOJU REGIONU

Wizja rozwoju województwa świętokrzyskiego powstała w trybie partycypacyjno-eksperckim. Na jej kształt wpłynęła diagnoza sytuacji społeczno-gospodarczej województwa, wyniki warsztatów z Grupami Roboczymi, które odbyły się we wrześniu i listopadzie 2019 r., konferencja regionalna oraz dyskusje na spotkaniach Zespołu Świętokrzyskie 2030+. Protokoły i notatki z tych wydarzeń dokumentują treść debaty i pozostają w dyspozycji Urzędu Marszałkowskiego Województwa Świętokrzyskiego. Wizja rozwoju województwa świętokrzyskiego, z horyzontem do 2030 r., powiązana jest ze wskazanymi wnioskami i wyzwaniem wynikającymi z przeprowadzonej diagnozy. Jej kształt uwzględnia konieczność zmiany ścieżki rozwoju województwa.

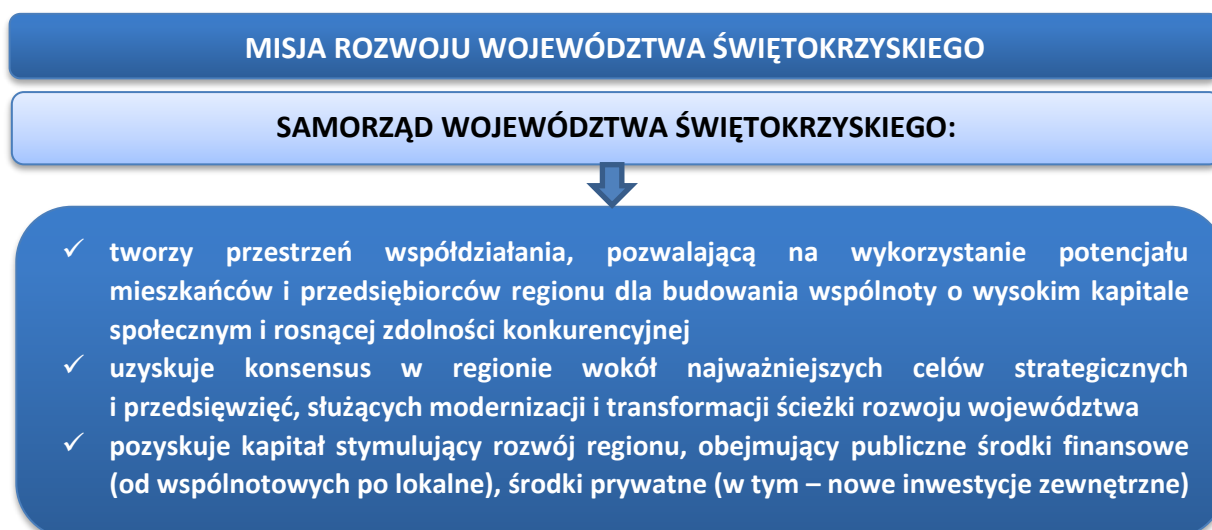
Schemat 2. Wizja rozwoju województwa świętokrzyskiego 2030+



Źródło: Opracowanie własne.

Misja rozwoju to cel główny, który pozwala na stopniowe urzeczywistnianie wizji, doprowadzenie do pożądanego przez wspólnotę województwa obrazu przyszłości.

Schemat 3. Misja rozwoju województwa świętokrzyskiego 2030+



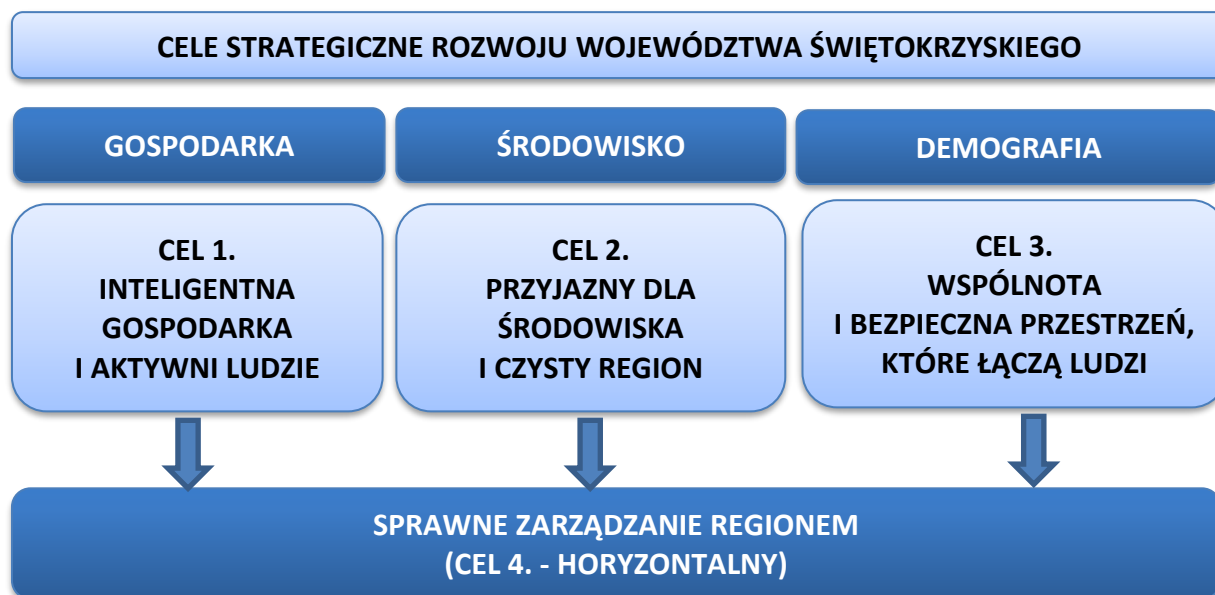
Źródło: Opracowanie własne.

5. STRUKTURA CELÓW SRWŚ 2030+

Układ celów strategicznych uwzględnia powyższe wizję i misję rozwoju województwa świętokrzyskiego. Tak jak w przypadku wizji rozwojowej, koncepcja celów strategicznych była przedmiotem warsztatów Grup Roboczych, posiedzeń Zespołu Świętokrzyskie 2030+ oraz spotkań konferencyjnych.

Przyjmuje się cztery cele strategiczne, syntetycznie ujęte na poniższym schemacie.

Schemat 4. Cele strategiczne rozwoju województwa świętokrzyskiego



Źródło: Opracowanie własne.

Cele strategiczne odnoszą się też do przedstawionych powyżej wniosków z Diagnozy sytuacji społeczno-gospodarczej województwa świętokrzyskiego oraz wyzwań stojących przed wspólnotą regionalną. W związku z panującą od marca 2020 r. nadzwyczajną sytuacją związaną z pandemią wirusa SARS-CoV-2, w strukturze celów uwzględniono możliwe zagrożenia naturalne, w tym pandemie, istotnie wpływające na recesję gospodarczą, szczególnie produkcję krajową i spadek zatrudnienia. Jednocześnie trzeba wziąć pod uwagę fakt, że wszelkie objęte Strategią działania mogą być zagrożone ze względu na prawdopodobny spadek dynamiki wzrostu gospodarczego. Tym samym horyzont czasowy realizacji celów strategicznych może zostać oddalony, co jednak nie zmienia zasadności dokonanych wyborów.

5.1. CEL STRATEGICZNY 1. INTELIGENTNA GOSPODARKA I AKTYWNI LUDZIE

Cel strategiczny 1. związany jest z dążeniem do poprawy sytuacji gospodarczej województwa, która warunkuje skuteczną realizację pozostałych celów. Diagnoza i wnioski dotyczące sytuacji społeczno-gospodarczej nie pozostawiają wątpliwości co do konieczności dokonania zmian ścieżki rozwoju. Wiąże się to ściśle z właściwym wykorzystaniem istniejącego potencjału gospodarczego, a jednocześnie ze skierowaniem działań mających na celu eliminację ujawnionych deficytów. Konieczne jest podjęcie aktywności modernizacyjnych i transformacyjnych, które stworzą materialne podstawy rozwoju regionu i poprawy jakości życia mieszkańców.

Cel strategiczny 1. ma zróżnicowany charakter pod względem terytorializacji polityki rozwoju.

Cel operacyjny 1.1.

Zwiększenie konkurencyjności i innowacyjności świętokrzyskiej gospodarki

Kluczowe kierunki działań	1.1.1.	Budowa Świętokrzyskiego Kampusu Laboratoryjnego Głównego Urzędu Miar i rozwój otoczenia naukowo-badawczego
	1.1.2.	Zapewnienie kapitału dla rozwoju przedsiębiorstw, w szczególności w oparciu o Świętokrzyski Fundusz Rozwoju
	1.1.3.	Poprawa warunków dla inwestowania
	1.1.4.	Rozwój sfery B+R oraz transfer wiedzy i technologii do gospodarki, szczególnie w obszarze regionalnych inteligentnych specjalizacji
	1.1.5.	Wzrost efektywności działania instytucji otoczenia biznesu

Istotnym elementem potencjału rozwojowego regionu jest zaangażowanie w działalność badawczo-rozwojową. Prężnie funkcjonujący sektor B+R daje podstawy do opracowywania i wdrażania innowacji. Konieczne jest utrzymanie i wzmocnienie obecnej bazy ekonomicznej poprzez promocję i wykorzystanie kluczowych gałęzi gospodarki regionu oraz zwiększenie konkurencyjności i innowacyjności świętokrzyskiej gospodarki przy uwzględnieniu tradycji gospodarczych regionu. Środkiem do tego powinno być pozyskanie inwestycji publicznych w sektorach stwarzających możliwość dyfuzji innowacji, czemu będzie sprzyjała budowa Świętokrzyskiego Kampusu Laboratoryjnego Głównego Urzędu Miar. Usytuowanie w regionie instytucji, która zapewnia dostęp do technologicznie zaawansowanych wzorców pomiarowych (powiązanych z Międzynarodowym Układem Jednostek Miar) oraz o globalnym w skali kraju i Europy zasięgu działania, wpłynie na rozwój nowych technologii opartych na dokładnych pomiarach, a także na pozycję regionu oraz jego rozpoznawalność na rynku międzynarodowym. Ponadto efektem tego przedsięwzięcia będzie stworzenie profesjonalnego zaplecza infrastrukturalnego i eksperckiego, w skład którego będą wchodzić młodzi naukowcy oraz zwiększenie ilości badań przemysłowych i prac rozwojowo-wdrożeniowych opartych na wspólnych projektach badawczych realizowanych przez kieleckie uczelnie (Politechnika Świętokrzyska, Uniwersytet Jana Kochanowskiego) we współpracy i na zlecenie świętokrzyskich przedsiębiorstw w celu szerokiego przyswojenia danej innowacji i wdrożenia rozwiązań w praktyce gospodarczej. Zwiększenie współpracy pomiędzy środowiskami biznesu i nauki oraz samorządem umocni rozwój innowacji w regionie.

Lokalne firmy uzyskają lepsze możliwości rozwojowe dzięki Świętokrzyskiemu Funduszowi Rozwoju. Bardzo istotne będzie również pogłębienie współpracy regionalnych instytucji wspierających finansowo i merytorycznie podmioty gospodarcze z samorządami lokalnymi na rzecz lepszego dostosowania oferowanych przez nie produktów finansowych do rzeczywistych potrzeb

przedsiębiorców i skuteczniejszego dotarcia do firm działających na lokalnym rynku. Współpraca taka wpłynie ponadto korzystnie na rozwój mechanizmów koordynacji prowadzenia polityki pro-gospodarczej na szczeblu lokalnym, we współpracy ze środowiskami biznesowymi.

Ważnym elementem stymulującym procesy rozwojowe w regionie powinno być wsparcie dla tworzenia i rozwoju terenów inwestycyjnych oraz stref aktywności gospodarczej znaczących pod względem obszaru oraz wyraźnie wzmacniających potencjał regionu do przyciągania nowych inwestycji. W związku z konsekwentnym tworzeniem ekosystemu gospodarki opartej na wiedzy dedykowane tereny inwestycyjne i dedykowane systemy zachęt powinny zostać przygotowane dla tych przedsiębiorców, którzy rozwój lub powstanie swoich firm wiążą w integralny sposób z laboratoriami i centrami kompetencyjnymi o charakterze interdyscyplinarnym oraz rozwojem sfery B+R. Dużą szansą dla regionu może być wykorzystanie terenów w Obicach, planowanych początkowo pod budowę Regionalnego Portu Lotniczego Kielce i stworzenie Kieleckiego Obszaru Przemysłowego, wykorzystującego tradycje przemysłowe regionu oraz metropolitalne procesy zachodzące w Kieleckim Obszarze Funkcjonalnym.

W tym kontekście należy podkreślić rolę Specjalnych Stref Ekonomicznych jako podmiotów realizujących zadania z zakresu modernizacji, dostosowywania i przygotowywania terenów inwestycyjnych w regionie. Zarządzający Specjalnymi Strefami Ekonomicznymi dysponują wiedzą, zarówno w zakresie planów inwestycyjnych, jak i wymogów czy też oczekiwań inwestorów, planujących lokalizację swoich przedsięwzięć w danym regionie. Wiedza ta wynika z bezpośredniej współpracy z ogólnopolskimi instytucjami np. z Polską Agencją Inwestycji i Handlu, prywatnymi agencjami konsultingowymi, czy wprost z zainteresowanymi inwestorami, zwracającymi się do Zarządzających SSE z prośbą o pomoc w wyszukaniu lokalizacji, która jak najlepiej spełni oczekiwania i potrzeby przedsiębiorcy. Rola SSE Starachowice, silnie związanej z regionem świętokrzyskim jest nieoceniona, a w połączeniu z możliwościami jakie stworzy Świętokrzyski Fundusz Rozwoju będzie z pewnością mocnym atutem rozwojowym, który dzięki obecnym możliwościom SSE Starachowice umożliwi także efektywną współpracę. Planowane przez ten podmiot stworzenie Świętokrzyskiego Strategicznego Zasobu Terenów Inwestycyjnych przyczyni się do poprawy potencjału inwestycyjnego regionu, będzie miał bezpośrednie przełożenie na wzrost liczby inwestycji realizowanych we wspartej infrastrukturze, w tym również inwestycji przedsiębiorców z sektora MŚP oraz wzrost liczby tworzonych miejsc pracy.

Budowa konkurencyjnej gospodarki regionalnej opartej na wiedzy, wykorzystującej nowoczesne technologie informacyjno-komunikacyjne w usługach i produkcji wymaga wsparcia świętokrzyskich uczelni w rozwoju innowacyjnych dziedzin i dyscyplin naukowych. Jest to niezbędny warunek do rozwoju gospodarki, która jest coraz bardziej zależna od poziomu innowacyjności i wzajemnego wspierania się sektora naukowo-badawczego, biznesu i instytucji publicznych. Powinny temu towarzyszyć ewaluacja i ewentualna aktualizacja zestawu inteligentnych specjalizacji. Doświadczenia międzynarodowe i krajowe wskazują na zasadność oddziaływania władz i administracji publicznej na sektor przedsiębiorstw. Dotyczy to zwłaszcza instytucji otoczenia biznesu, które ułatwiają kontakty między przedsiębiorstwami, a przy tym stymulują procesy rozwojowe. Ponadto utworzenie szpitala uniwersyteckiego może pozytywnie wpłynąć na rozwój otoczenia naukowo-badawczego oraz przyczynić się do zwiększenia konkurencyjności i innowacyjności świętokrzyskiej gospodarki.

Warto również podkreślić konieczność wsparcia dla opracowywania niskoodpadowych technologii produkcji oraz wdrażania efektywnych środowiskowo technologii odzysku.

Biorąc pod uwagę zaplanowane w tym celu działania, aby zminimalizować negatywne oddziaływanie na środowisko, należy już na poziomie planowania i projektowania dołożyć wszelkich starań, aby

nowopowstałe obiekty były wartościowym elementem krajobrazu, bazującym na lokalnych tradycjach architektonicznych, dążącym do integracji otoczeniem.

Kierunek działania: 1.1.1 ma charakter terytorialnie skoncentrowany, ale jego realizacja będzie miała również znaczenie dla gospodarki całego kraju. Pozostałe kierunki są horyzontalne i odnoszą się do całego obszaru województwa.

Cel operacyjny 1.2.
Kompetentne kadry dla gospodarki regionu

**Kluczowe
kierunki
działań**

- 1.2.1. Wsparcie studentów, absolwentów i młodych pracowników nauki oraz B+R+I
 - 1.2.2. Rozwój i promocja szkolnictwa zawodowego
 - 1.2.3. Budowa kompetencji kluczowych na każdym etapie kształcenia oraz we wszystkich grupach wiekowych
 - 1.2.4. Promocja i wsparcie uczenia się przez całe życie, w tym w celu zwiększania kompetencji cyfrowych
 - 1.2.5. Profilaktyka zdrowotna służąca utrzymaniu aktywności zawodowej pracowników
-

Restrukturyzacja gospodarki regionalnej w kierunku gospodarki opartej na wiedzy oraz podniesienie poziomu jej innowacyjności wymagają wysokiego poziomu kadr. Oznacza to potrzebę stałego podnoszenia poziomu kształcenia na wszystkich poziomach edukacji kierowanej do dzieci, młodzieży i osób dorosłych. Kształtowanie od najmłodszych lat kompetencji potrzebnych na rynku pracy, w tym kompetencji językowych lub związanych z nowoczesnymi technologiami informacyjno-komunikacyjnymi, stanowi jedno z ważniejszych czynników warunkujących poziom regionalnego kapitału ludzkiego. Bardzo istotne jest również zapewnienie wsparcia materialnego dla uczniów oraz studentów poprzez realizację systemowych programów stypendialnych, zwiększających ich szanse na kształcenie. Kluczowym krokiem w rozwoju kształcenia medycznego będzie utworzenie szpitala uniwersyteckiego.

W kontekście wyzwań związanych z rozwojem nowoczesnego przemysłu niezbędne jest szczególnie zapewnienie odpowiedniego poziomu kształcenia w sektorach technologicznych, jak również w sektorach związanych z wydobyciem surowców i głębokim oraz zrównoważonym przetwórstwem lokalnych zasobów (geologia, hydrologia, wydobycie, ochrona środowiska) od szkolnictwa zawodowego po wyższe uczelnie. Promocja kształcenia zawodowego powinna być ukierunkowana na wzrost zainteresowania tego rodzaju kształceniem.

Jednym z kluczowych kierunków działań w zakresie edukacji jest jej zmiana o charakterze jakościowym. Przy zastosowaniu metod zarówno formalnych jak i nieformalnych, priorytetem na każdym etapie kształcenia, począwszy od etapu żłobka, przedszkola i edukacji wczesnoszkolnej, powinno być wyposażenie wychowanków i uczniów w kompetencje uniwersalne (m.in. językowe, cyfrowe, w zakresie nauk matematyczno-przyrodniczych), ukształtowanie postaw prozdrowotnych (min. aktywność fizyczna, zdrowy styl życia) oraz kształtowanie postaw prośrodowiskowych. Dopełnienie tego obszaru stanowią umiejętności i postawy społeczne obejmujące: kompetencje w zakresie zdolności komunikowania się, krytycznego myślenia, kreatywności, kompetencje ekonomiczno-finansowe, uczenie się przez całe życie, umiejętności w zakresie pracy w grupie i adaptacji do zmieniających się uwarunkowań, kompetencje w zakresie edukacji środowiskowej, kulturalnej, sportowej i obywatelskiej. Profilaktyka zdrowotna jest priorytetowym elementem edukacji wpływającym na kadry gospodarki.

Dopełnieniem tworzenia poprawnie funkcjonującego rynku pracy powinno być propagowanie idei uczenia się przez całe życie w celu nabywania przez mieszkańców województwa nowych kompetencji i kwalifikacji zbieżnych z potrzebami regionalnej gospodarki. Istotne jest zarówno promowanie samej idei podnoszenia kompetencji osób dorosłych, zwłaszcza na obszarach wiejskich, jak również poszerzanie oferty edukacyjnej w tym zakresie. Kompetencje pozyskane poprzez uczestnictwo w kursach i szkoleniach powinny być coraz powszechniej potwierdzane w sposób formalny w celu uzyskania określonych kwalifikacji.

W świetle dokonujących się zmian technologicznych w gospodarce, w czasach epidemii czy klęsk żywiołowych szczególnego znaczenia nabierają umiejętności cyfrowe, w szczególności te, które umożliwiające sprawne korzystanie z map i innej informacji geoprzestrzennej, pozwalające funkcjonować i utrzymać kontakt z otoczeniem w szybko zmieniającej się rzeczywistości.

Wszystkie wyżej wymienione kierunki interwencji w tym promocja uczenia się przez całe życie ukierunkowane na zdobywanie i rozwijanie kompetencji, kwalifikacji, "przekazywanie" kompetencji w kwalifikacje czy dostosowanie szkolnictwa zawodowego do aktualnych potrzeb rynku pracy to niezwykle ważne działania wpływające na zwiększenie zainteresowania pozostawianiem ludzi młodych na świętokrzyskich uczelniach, a po ich ukończeniu na regionalnym rynku pracy.

Zwiększenie aktywności zawodowej wymagać też będzie zapewnienia odpowiednich warunków pracy i podjęcia działań w sferze profilaktyki zdrowotnej i aktywności fizycznej. Programy prozdrowotne i promujące zdrowy styl życia będą wpływały na dynamikę zawodową pracowników. Wczesna diagnostyka czy kompleksowe leczenie jest istotnym kierunkiem interwencji, służącym utrzymaniu aktywności zawodowej pracowników. Dlatego też promocja działań prozdrowotnych będzie ukierunkowana na eliminowanie czynników ryzyka w miejscu pracy, dostosowanie warunków pracy do potrzeb zdrowotnych pracowników oraz realizację programów polityki zdrowotnej ukierunkowanych na wykrycie chorób we wczesnych ich stadiach.

Wszystkie kierunki działań celu 1.2 mają charakter horyzontalny i odnoszą się do całego obszaru województwa.

Cel operacyjny 1.3.	
Wsparcie procesu transformacji kluczowych branż gospodarki regionu	
Kluczowe kierunki działań	1.3.1. Wspieranie kluczowych branż, ze szczególnym uwzględnieniem regionalnych inteligentnych specjalizacji, we wdrażaniu technik informacyjno-komunikacyjnych oraz rozwiązań cyfrowych właściwych dla Przemysłu 4.0
	1.3.2. Identyfikacja rozwojowych branż gospodarki regionalnej w oparciu o proces przedsiębiorczego odkrywania
	1.3.3. Wzrost potencjału turystycznego regionu w oparciu o walory uzdrowiskowe, dziedzictwo kulturowe i środowisko naturalne sprzyjające rozwojowi turystyki prozdrowotnej
	1.3.4. Tworzenie warunków dla nowoczesnego rolnictwa i przetwórstwa rolno-spożywczego
	1.3.5. Wzmocnienie funkcji Targów Kielce jako ośrodka o międzynarodowym znaczeniu
	1.3.6. Dążenie do zrównoważonego rozwoju w oparciu o gospodarkę obiegu zamkniętego, w tym biogospodarki

Dla rozwoju świętokrzyskiej gospodarki kluczowe jest podnoszenie poziomu jej specjalizacji, czego wyrazem są regionalne inteligentne specjalizacje obejmujące również zastosowanie rozwiązań

z zakresu Przemysłu 4.0, m.in. automatyzacji, przetwarzania i wymiany danych. Powinna temu towarzyszyć stała analiza rynku na rzecz wyłaniania nowych regionalnych specjalizacji.

Istotnymi czynnikami rozwoju województwa powinny być turystyka oraz działalność prozdrowotna i uzdrowiskowa, ukierunkowane na turystę zagranicznego i krajowego, w szczególności z województw ościennych. Działania podejmowane w tym obszarze powinny w większym stopniu wykorzystywać możliwości jakie dają nowoczesne technologie w zakresie wszechobecnej cyfryzacji (Internet, systemy informacji przestrzennej, aplikacje i przewodniki mobilne).

Dodatkowo świętokrzyska gospodarka musi rozwijać się z uwzględnieniem regionalnych potencjałów, które powinny zostać wykorzystane do stworzenia i rozwoju markowych produktów turystycznych. W pierwszym rzędzie dotyczy to bogactwa środowiska naturalnego oraz dziedzictwa kulturowego. Działania te powinny wzmacniać obszary o największym potencjale rozwojowym, na których skumulowane są najważniejsze i kluczowe zasoby i walory przyrodnicze i kulturowe. Pozwoli to na zbudowanie ich rzeczywistej przewagi konkurencyjnej i uczynienie je silnym kołem zamachowym dla rozwoju turystyki w całym województwie.

Przestrzenne zasoby regionu stwarzają też możliwość dalszego rozwoju nowoczesnego rolnictwa i przetwórstwa rolno-spożywczego, z uwzględnieniem działań na rzecz zwiększenia dywersyfikacji źródeł dochodu w sektorze rolno-spożywczym. Wśród regionalnych potencjałów istotne znaczenie mają Kielce jako ośrodek targowy o międzynarodowym znaczeniu. Warto zatem pamiętać o wzmocnieniu i ugruntowaniu tej funkcji miasta, jako jednej z silnych stron całego województwa. Rozwój gospodarczy województwa o znakomitych tradycjach przemysłowych powinien też uwzględniać restrukturyzację i innowacyjne, przedsiębiorcze odkrywanie na nowo branż. Można przy tym zarówno wykorzystać regionalne specjalizacje, jak i zastosować nowe podejścia, związane z gospodarką o obiegu zamkniętym i biogospodarką. Stosowanie innowacyjnych rozwiązań technologicznych w regionalnych specjalizacjach stanie się bodźcem do rozwoju nowych sektorów gospodarki i szansą biznesową dla młodych ludzi zainteresowanych samozatrudnieniem czy pracą w świętokrzyskich przedsiębiorstwach.

Założenia polityki samorządu województwa świętokrzyskiego w zakresie gospodarki będą szerzej rozwinięte w dokumencie strategicznym wskazującym na kierunki rozwoju innowacyjności regionu.

Kierunki działań: 1.3.3 i 1.3.5 mają charakter terytorialnie skoncentrowany, dotyczący miejsc atrakcji turystycznych, występowania zasobów uzdrowiskowych bądź działalności targowej. Pozostałe kierunki działań mają charakter horyzontalny i odnoszą się do całego obszaru województwa.

Kierunki działania 1.3.5 dedykowane są branży targowej, która w istotny sposób wpływa na rozwój szeroko rozumianej tkanki biznesowej jak i strefy okołotargowej regionu świętokrzyskiego. Wzmocnienie funkcji ośrodka targowego powinno nastąpić poprzez modernizację i rozwój obiektów wystawienniczych, optymalizację infrastruktury drogowej w regionie i okolicach ośrodka wystawienniczego, wsparcie w cyfrowej transformacji tak, aby Targi Kielce mogły stać się uczestnikiem koncepcji przemysłu 4.0.

Powyższe uwarunkowania są kluczowe aby strategia wsparcia rozwoju Kielc i województwa świętokrzyskiego jako miejsca spotkań stała się skuteczna i zakończyła się sukcesem. W tak nakreślonej koncepcji rozwoju obszaru świętokrzyskiego należy zwrócić również uwagę na możliwość rozwoju potencjału gospodarczego województwa poprzez wsparcie dla firm z regionu w zakresie ich udziału w wydarzeniach targowo-konferencyjnych organizowanych przez Targi Kielce w Kielcach oraz w innych destynacjach krajowych i zagranicznych.

5.2. CEL STRATEGICZNY 2. PRZYJAZNY DLA ŚRODOWISKA I CZYSTY REGION

Cel strategiczny 2. oraz wszystkie związane z nim cele operacyjne mają charakter horyzontalny i dotyczą obszaru całego województwa. Cel 2. ma też charakter uniwersalny, gdyż odpowiada na globalne wyzwanie klimatyczne oraz potrzeby poprawy stanu środowiska w Polsce i regionie. Realizacja celu 2, sprzyjającego zdrowemu i bezpiecznemu środowisku zamieszkania, w istotny sposób wpłynie na poprawę jakości życia społeczności regionalnej.

Cel operacyjny 2.1.

Poprawa jakości i ochrona środowiska przyrodniczego

Kluczowe kierunki działań

- 2.1.1. Rozwój infrastruktury wodno-ściekowej
- 2.1.2. Racjonalne gospodarowanie odpadami
- 2.1.3. Ograniczenie niskiej emisji
- 2.1.4. Ekologiczna mobilność, w tym transport publiczny i infrastruktura rowerowa
- 2.1.5. Edukacja ekologiczna
- 2.1.6. Ochrona bioróżnorodności
- 2.1.7. Ochrona i kształtowanie krajobrazu
- 2.1.8. Ochrona gleb

Główne kierunki działań, związane z realizacją celu, dotyczą ochrony i poprawy stanu powietrza, wód i gleb. Istotne dla jakości środowiska działania dotyczą ochrony wód, co wiąże się z koniecznością podnoszenia standardów infrastruktury i gospodarki wodno-ściekowej. Jakość środowiska naturalnego, stanowiącego kluczowy kapitał województwa świętokrzyskiego, zależy w znacznym stopniu od gospodarki odpadami i obiegu surowców w gospodarce. Założeniem działań, dotyczących gospodarki wodno-ściekowej będzie doprowadzenie do zniwelowania różnic występujących pomiędzy obszarami miejskimi i wiejskim, a także wsparcie obszarów istniejącej zabudowy charakteryzujących się rozproszeniem zabudowy czy niesprzyjającym ukształtowaniem terenu.

Wzrastająca ilość odpadów skłania do podejmowania działań w kierunku dążenia do gospodarki o obiegu zamkniętym (GOZ). Zakłada ona model gospodarczy opierający się na efektywnym wykorzystaniu zasobów, materiałów i produktów oraz minimalizowaniu ilości wytwarzanych odpadów poprzez zapobieganie ich powstawaniu, a w przypadku wytworzenia odpadów ich przygotowywanie do ponownego użycia, recykling, inne sposoby odzysku oraz unieszkodliwienie. W tym aspekcie ważny będzie rozwój technologii uzyskiwania energii z odpadów i ograniczenie ilości odpadów gromadzonych na składowiskach. Poprawa świadomości ekologicznej społeczeństwa, w zakresie racjonalnego wykorzystania zasobów, ich ponownego użycia czy odzysku ma także istotne znaczenie w zakresie przeciwdziałania zanieczyszczeniom wód oraz zbierania i odzysku odpadów. Szczególne miejsce powinny zajmować działania związane z edukacją środowiskową mieszkańców województwa świętokrzyskiego, w szczególności nastawione na dzieci i młodzież szkolną. Istotą tak sformułowanego celu powinno być kształcenie i wychowanie społeczności lokalnej z regionu świętokrzyskiego w duchu poszanowania środowiska przyrodniczego i kulturowego dla ochrony i zachowania tych zasobów dla przyszłych pokoleń.

Jak w całej Polsce, ważnym elementem rozwoju regionalnego jest poprawa stanu powietrza poprzez ograniczenie niskiej emisji, w tym poprzez redukcję zanieczyszczeń pochodzących z sektora komunalno-bytowego oraz rozwój zero- i niskoemisyjnej miejskiej komunikacji publicznej, integrację systemów transportowych. Dotyczy to infrastruktury (w tym rowerowej), jak i wzorców zachowań konsumpcyjnych w sferze transportu (w tym rozwój transportu niskoemisyjnego). Wiąże się to –

w szerszej perspektywie – ze świadomością ekologiczną mieszkańców, na co powinna wpłynąć edukacja ekologiczna i wychowanie młodzieży w poszanowaniu wartości związanych z zachowaniem walorów środowiska. W celu zachowania walorów środowiska warto projektować szlaki turystyczne i rowerowe głównie wzdłuż istniejących dróg publicznych lub istniejących dróg gruntowych, ścieżek z pominięciem siedlisk przyrodniczych, siedlisk gatunków, a w przypadku braku takiej możliwości powinny być maksymalnie minimalizowane zagrożenia. Minimalizacja negatywnych oddziaływań związanych z rozwojem infrastruktury komunikacyjnej powinna opierać się na analizach przyrodniczych i krajobrazowych przeprowadzonych na etapie projektowania rozwiązań. Dla ograniczenia emisji gazów cieplarnianych, zanieczyszczeń toksycznych, hałasu oraz konsumpcji paliw ropopochodnych kluczowe jest także zapewnienie powszechnego dostępu do infrastruktury paliw alternatywnych. Zwrócenia uwagi wymaga także konieczność obniżania poziomu hałasu w środowisku na obszarach wrażliwych narażonych na ponadnormatywne oddziaływania.

Ważnym ze strategicznego punktu widzenia i coraz bardziej docenianym kierunkiem działania jest także ochrona bioróżnorodności, której monitorowanie jest dzisiaj możliwe z wykorzystaniem informacji teledetekcyjnych pozyskiwanych z pułapu lotniczego i satelitarnego. Zasoby przyrodnicze województwa świętokrzyskiego wpływają na jakość życia mieszkańców regionu oraz na rozwój gospodarki, w tym przede wszystkim rekreacji i turystyki. Bardzo zróżnicowane świętokrzyskie środowisko przyrodnicze, ze względu na cenne walory, jest chronione licznymi i różnego rodzaju wymogami w zakresie form ochrony przyrody. Dlatego też zachowanie lub poprawa stanu tych zasobów jest głównym celem w odniesieniu do ochrony świętokrzyskiej bioróżnorodności. Realizacja tego działania wymaga specjalistycznej wiedzy w zakresie nauk przyrodniczych i ścisłych, dlatego istotna będzie współpraca z Uniwersytetem Jana Kochanowskiego w zakresie przeprowadzania inwentaryzacji przyrodniczej, edukacji ekologicznej.

Warto zauważyć, że w przypadku niektórych projektów, które mogą wymagać usunięcia gatunków chronionych istnieje konieczność uzyskania stosownych zezwoleń na odstępstwa od zakazów obowiązujących w odniesieniu do gatunków chronionych, wynikających z ustawy o ochronie przyrody w sytuacjach takich, jak np. realizacja prac termomodernizacyjnych budynków.

Szczególny nacisk powinien zostać położony na ochronę i kształtowanie krajobrazu. Opracowanie audytu krajobrazowego, wyznaczenie w jego ramach najcenniejszych krajobrazów w tym m.in. priorytetowych oraz identyfikacja krajobrazów zdegradowanych i zagrożonych, powinno stać się przyczynkiem do odpowiedniej polityki ochrony i kształtowania krajobrazów z uwzględnieniem przeciwdziałania niekontrolowanemu rozmieszczaniu nośników reklamowych. Audyt krajobrazowy będzie stanowił podstawę do podejmowania działań w procesie planowania i zagospodarowania przestrzennego, a także do weryfikacji i kształtowania sieci obszarów chronionych.

Cel operacyjny 2.2. Adaptacja do zmian klimatu i zwalczanie skutków zagrożeń naturalnych

Kluczowe kierunki działań	2.2.1.	Ochrona i racjonalne gospodarowanie zasobami wody
	2.2.2.	Przeciwdziałanie skutkom zagrożeń naturalnych
	2.2.3.	Ograniczenie wpływu i skutków oddziaływania człowieka na środowisko (ochrona środowiska przyrodniczego)
	2.2.4.	Rozwój błękitno-zielonej infrastruktury w miastach

Zmiany klimatyczne są niebezpiecznym zjawiskiem odczuwanym w wymiarze globalnym. Wpływają na nie działania człowieka podejmowane we wszystkich skalach przestrzennych, w tym w układach regionalnych i lokalnych. Na poziomie województwa świętokrzyskiego wymaga to podjęcia działań w wielu obszarach tematycznych. Poza kwestiami związanymi z energetyką (zob. cel operacyjny 2.3.), najważniejsze konsekwencje zmian klimatu dotyczą deficytów wody.

Działania związane z ochroną i racjonalnym gospodarowaniem zasobami wodnymi muszą iść w parze z zapewnieniem bezpieczeństwa przeciwpowodziowego zwłaszcza dla gmin nadwiślańskich oraz na obszarze Gór Świętokrzyskich, które ze względu na ukształtowanie terenu dotkliwie odczuwa zarówno susze, jak i skutki nawałnych deszczów. Dlatego należy dążyć do realizacji kompleksowych działań w ujęciu zlewniowym, z wykorzystaniem przyjaznych środowisku metod ochrony przed powodzią. Należy również uwzględnić pojawienie się wcześniej nietypowych zjawisk atmosferycznych takich jak: susze, grad, huragan, deszcze nawałne oraz nowych zagrożeń naturalnych, w tym pandemii oraz zaplanować działania mające na celu zwalczanie ich skutków. Należy dążyć do zatrzymywania wód opadowych w celu zapobiegania suszom. Problemom gospodarki wodnej należy przeciwdziałać biorąc pod uwagę uwarunkowania całej zlewni, nadając priorytet działaniom związanym z odbudową jej naturalnej retencji, takim jak zwiększanie retencji dolinowej, renaturyzację ekosystemów mokradłowych czy wdrażanie zabiegów zwiększających retencję glebową. Działania hydrotechniczne związane z odbudową czy budową sztucznych zbiorników oraz systemów melioracji rozważane powinny być dopiero w dalszej kolejności. Prowadzić je jednak należy z uwzględnieniem celów środowiskowych jednolitych części wód, w obrębie których będą realizowane, zgodnie z aktualnym Planem Gospodarowania Wodami w dorzeczu Wisły. Wykorzystanie systemów informacji geoprzestrzennej pozwoli na bardziej skuteczną realizację bezpieczeństwa przeciwpowodziowego, monitorowanie walorów przyrodniczych i oddziaływania człowieka na środowisko.

Dążenie do ochrony środowiska przyrodniczego wymusza ograniczenie wpływu i konsekwencji oddziaływania człowieka na środowisko, szczególnie wszystkich obszarów przyrodniczo chronionych i uzdrowiskowych, gdzie warunkiem utrzymania wartościowych zasobów jest w wielu przypadkach ograniczenie wpływów ludzkiej aktywności, w tym między innymi ochrona siedlisk przyrodniczych, która to powinna być traktowana priorytetowo. Dodatkowo należy pamiętać o minimalizowaniu zajętości siedlisk przyrodniczych, siedlisk gatunków. Wszelkie prace realizowane w pobliżu siedlisk gatunków zwierząt chronionych, w szczególności przedmiotów ochrony w Obszarach Natura 2000 należy wykonywać poza okresem rozrodu i wychowu młodych oraz ograniczać efekt fragmentacji siedlisk. Niezbędna jest ochrona zasobów przyrodniczych, a w przypadkach powodujących ingerencję w środowisko niezbędne jest stosowanie adekwatnych działań minimalizujących poprzedzonych rzetelnymi badaniami i ekspertyzami przyrodniczymi.

Wszystkie powyższe czynniki należy o mieć na uwadze w kontekście konieczności zachowania wysokich walorów województwa. Dotyczy to w szczególności ochrony terenów Natura 2000, Świętokrzyskiego Parku Narodowego na terenie jego otuliny i obszarów występowania wód leczniczych. W tym

kontekście, istotna może być współpraca z UJK w zakresie badań wpływu antropogenicznego na środowisko, sposobów jego ograniczenia i przywrócenia właściwego stanu środowiska.

Kolejnym działaniem związanym z potrzebą ochrony środowiska przyrodniczego szczególnie w miastach będzie przeciwdziałanie nadmiernemu zabudowywaniu terenów np. podczas rewitalizacji rynków gdzie ogranicza się do minimum powierzchnie zielone i biologicznie czynne, co ma później katastrofalne skutki w postaci podtopień w przypadku deszczy nawalnych, wzrostu temperatury w centrum miasta – powstanie tzw. wyspy ciepła, mniejszych możliwości absorpcyjnych dwutlenku węgla a tym samym gorszych warunków życia dla ludzi. Możliwością neutralizacji tych negatywnych zjawisk będzie rozwój tzw. błękitno zielonej infrastruktury.

Cel operacyjny 2.3.

Energetyka odnawialna i efektywność energetyczna

Kluczowe kierunki działań	2.3.1. Rozwój infrastruktury energetycznej, w tym usprawnienie systemów ciepłowniczych, gazowych i elektroenergetycznych
	2.3.2. Wykorzystanie odnawialnych źródeł energii w gospodarce, sferze publicznej i mieszkalnictwie
	2.3.3. Zwiększenie efektywności energetycznej i zarządzania energią

Wyzwania środowiskowe, związane z utrzymaniem przyjaznego dla środowiska i czystego województwa, wymagają odpowiedniej polityki energetycznej. W pierwszej kolejności powinna ona polegać na rozwoju infrastruktury energetycznej w oparciu o sprawne systemy ciepłownicze i elektroenergetyczne. W tym miejscu należy pamiętać, by negatywne oddziaływania związane z rozwojem infrastruktury energetycznej były minimalizowane poprzez przeprowadzenie analiz krajobrazu przed przystąpieniem do wdrożenia inwestycji, co ułatwi wypracowanie wariantów projektowych, które w jak najmniejszym stopniu będą ingerowały w krajobraz. Istotne jest ponadto rozszerzenie struktury wytwarzania energii i koncentracja na zwiększeniu wykorzystania różnorodnych odnawialnych źródeł oraz rozbudowa sieci gazowej. W przypadku farm fotowoltaicznych należy stosować technologie chroniące przed tzw. efektem „lustra wody” (wpływ na ptaki) oraz ich grodzenie umożliwiające przemieszczanie się małych zwierząt. Odpowiedni dobór odnawialnych źródeł wytwarzania energii zwiększy regionalną samowystarczalność, a w konsekwencji zapewni bezpieczeństwo energetyczne. Powinno to zostać powiązane z efektywnym zarządzaniem energią, promowaniem zrównoważonej konsumpcji energii i upowszechnieniem korzystnych dla klimatu systemów komunalnych w sferze ogrzewania mieszkań. Zwiększenie efektywności energetycznej i poprawa zarządzania energią stają się dziś kluczowymi wyzwaniami dla podmiotów sfery gospodarczej oraz publicznej i dla mieszkańców.

5.3. CEL STRATEGICZNY 3. WSPÓLNOTA I BEZPIECZNA PRZESTRZEŃ, KTÓRE ŁĄCZĄ LUDZI

Budowa wspólnoty regionalnej opiera się na silnym kapitale społecznym i emocjonalnych związkach ludności z zasobami naturalnymi i kulturowymi województwa. Główne kierunki działań dotyczących spójności społeczno-gospodarczej i przestrzennej regionu wiążą się z równoważeniem procesów zachodzących w przestrzeni regionalnej. Ukierunkowuje to działania władz i administracji publicznej na eliminowanie nierówności rozwoju społeczno-gospodarczego oraz podnoszenie atrakcyjności województwa dla jego obecnych i przyszłych mieszkańców. Poprawa sytuacji demograficznej wymaga przy tym podjęcia działań poprawiających jakość zamieszkania oraz poczucie identyfikacji ze świętokrzyskim. Cel strategiczny 3. ma charakter zróżnicowany pod względem terytorializacji oddziaływań.

Cel operacyjny 3.1.

Silny kapitał społeczny w regionie

Kluczowe kierunki działań

- 3.1.1. Zwiększenie poczucia tożsamości regionalnej mieszkańców
- 3.1.2. Upowszechnianie rozwiązań ograniczających migracje i wspieranie działań na rzecz osiedlania się nowych mieszkańców w regionie
- 3.1.3. Wspieranie działań mających na celu wysoką jakość edukacji
- 3.1.4. Rozwój instytucji kultury i dziedzictwa kulturowego
- 3.1.5. Poprawa warunków dla zwiększania aktywności społecznej i obywatelskiej mieszkańców

Budowa poczucia tożsamości regionalnej w Polsce – gdzie ludzie identyfikują się przede wszystkim z całym krajem oraz wspólnotami lokalnymi – stanowi istotne wyzwanie, ważne dla podnoszenia kapitału społecznego. Dlatego też, tak ważne staje się wsparcie na rzecz działań pozwalających ugruntować i zwiększać regionalną tożsamość i dziedzictwo kulturowe, m.in. poprzez wsparcie mieszkańców w realizacji przedsięwzięć wynikających z dokumentów strategicznych. W tym względzie Samorząd Województwa będzie wspierał działania na rzecz tworzenia jak najlepszego środowiska do osiedlania się dla osób poszukujących miejsca do życia i pracy i pozostawiania ludzi młodych w województwie świętokrzyskim, jednocześnie mając na uwadze regionalne uwarunkowania. Ważne miejsce w realizacji tych postulatów zajmuje rozwój turystyki regionalnej, która ma bardzo bogate korzenie w tradycji społeczno-historycznej województwa świętokrzyskiego oraz turystyki prozdrowotnej.

Jednocześnie sytuacja demograficzna województwa świętokrzyskiego skłania do podjęcia działań związanych z zatrzymaniem niekorzystnych trendów, a szczególnie emigracji młodego pokolenia, chociażby przez prowadzenie działań na rzecz podniesienia atrakcyjności lokalnego rynku pracy jako narzędzia przeciwdziałającego emigracji zarobkowej. Z uwagi na skalę prognozowanego spadku populacji regionalnej, ma to – wraz z opracowaniem polityki migracyjnej i imigracyjnej województwa – podstawowe znaczenie dla świętokrzyskiego. Polityka napływowa powinna posiadać możliwe zachęty dla osób chętnych do osiedlania się i gotowych do podjęcia aktywności zawodowej w województwie świętokrzyskim. Polityka prorodzinna jest podstawowym narzędziem dla zatrzymania lub zachęcenia osób młodych do osiedlania się na terenie województwa świętokrzyskiego. Realizowana może być poprzez wszelkie działania ukierunkowane na wspieranie rodzicielstwa, opieki prenatalnej i poporodowej oraz umożliwienie osiągnięcia oczekiwanego standardu życia. Do instrumentów, które mogą przyczynić się do zatrzymania odpływu młodych ludzi z regionu i zmniejszenia zjawisk związanych z depopulacją będących w gestii samorządów można zaliczyć m.in.:

- zachęty ze strony samorządów lokalnych w celu osiedlania się nowych mieszkańców;
- rozwój usług związanych z opieką nad małym dzieckiem (wspieranie żłobków, klubów, opiekunów dziennych);
- uruchomienie żłobków, oddziałów żłobkowych, przedszkolnych, przedszkoli przy świętokrzyskich szkołach wyższych i zakładach pracy;
- tworzenie miejsc pracy w usługach społecznych dla wykształconych, młodych kobiet szczególnie na obszarach wiejskich;
- wsparcie dla przedsiębiorców tworzących miejsca pracy pozwalające na godzenie pracy zawodowej z opieką nad dziećmi;
- pomoc absolwentom w znalezieniu pracy oraz łatwiejszy dostęp do czasowego korzystania z gminnych zasobów mieszkaniowych;
- tworzenie związków międzygminnych do realizacji wybranych usług publicznych;
- rozwój międzygminnych TBS;
- rozbudowa e-usług.

Dużą rolę będzie odgrywać tu odpowiednia polityka mieszkaniowa z naciskiem na kreowanie przyjaznego środowiska zamieszkania m.in. poprzez wprowadzenie terenów zieleni w ramach osiedli mieszkaniowych oraz rozwój atrakcyjnej oferty możliwości spędzania wolnego czasu zwłaszcza skierowanej do ludzi młodych. Działania na rzecz osiedlania się nowych mieszkańców w regionie powinny wiązać się z poprawą jakości usług publicznych i dostępu do obiektów użyteczności publicznej z przygotowaną ofertą rekreacyjną, kulturalną, sportową i edukacyjną. W zakresie edukacji i kultury powinny uwzględniać duże znaczenie dziedzictwa kulturowego i specyfiki regionu. Działania powinny obejmować również rozbudowę systemu turystycznej informacji publicznej: oznakowanie turystyczne (kierunkowskazy i tablice informacyjne) przy głównych drogach przebiegających przez województwo świętokrzyskie oraz głównych węzłach turystycznych, a także rozwój oznakowanych szlaków turystycznych, rozwój sieci parkingów, toalet, informacji turystycznej. Atrakcyjność przestrzeni społecznej jest jednym z podstawowych czynników decydującym o procesie osiedlania się mieszkańców.

Powszechna dostępność do zróżnicowanych usług edukacyjnych, szkoleniowych, certyfikujących oraz wysoka jakość systemu edukacji stanowią priorytet dla prawidłowego rozwoju kompetencji i kwalifikacji mieszkańców regionu, tym bardziej, że rozwój gospodarki połączony jest z jakością kształcenia i otwartością systemu edukacji na oczekiwania pracodawców. Podejmowane działania edukacyjne muszą być efektywne i profesjonalnie „dopasowane” do wyzwań rynku pracy. Takie warunki mogą być stworzone jedynie w ramach współpracy między szkołami zawodowymi, a potencjalnymi pracodawcami. Konieczne jest większe zaangażowanie przedsiębiorców w kształcenie przyszłej kadry poprzez organizowanie praktyk, staży itp. w świętokrzyskich jednostkach gospodarczych sektora prywatnego. W tym aspekcie równie ważne jest zatrudnianie przez przedsiębiorców absolwentów, którzy dostępni są na lokalnym rynku pracy.

W celu zatrzymania młodych ludzi w regionie kontynuowana będzie promocja świętokrzyskich uczelni, mająca na względzie zatrzymanie najzdolniejszych absolwentów szkół średnich w regionie. Tylko wtedy zdobyta wiedza, kompetencje ogólne i umiejętności będą odpowiedzią na wyzwania i potrzeby rynku pracy i pracodawców.

Jednym z przedsięwzięć mających na celu zatrzymanie odpływu ludności jest budowa Świętokrzyskiego Kampusu Laboratoryjnego Głównego Urzędu Miar, który stworzy warunki dla efektywnego i profesjonalnego prowadzenia prac rozwojowo-badawczych oraz będzie w istotny sposób oddziaływał na świętokrzyską przedsiębiorczość i innowacyjność. Współpraca z regionalnymi oraz krajowymi ośrodkami akademickimi przyczyni się do podnoszenia poziomu wykształcenia oraz świadomości

znaczenia pomiarów wśród kadry naukowej i studentów. Ukierunkowanie środowiska badawczo-rozwojowego na badania związane z opracowywaniem nowoczesnych technologii pomiarowych doprowadzi do aktywnej współpracy instytucji naukowych w zakresie wymiany informacji na temat metod pomiaru i najnowszych technologii teleinformatycznych. Współpraca z przedsiębiorcami oraz wzbogacenie regionalnego rynku pracy w wysoko kompetentnych absolwentów będzie podstawą do stymulowania rozwoju gospodarczego. Stworzeniu nowych miejsc pracy dla ludzi młodych służy wspieranie nowych technologii w gospodarce oraz postaw innowacyjnych, na który to cel Samorząd Województwa kieruje i nadal będzie kierował dofinansowanie.

W tym kontekście ważnym czynnikiem staje się dostępność do usług publicznych zapewniających opiekę i edukację najmłodszym: żłobków, punktów przedszkolnych, przedszkoli, gwarantujących, obok podstawowych funkcji, wysoki poziom świadczeń dodatkowych (np. edukacja dwujęzyczna, edukacja zdrowotna, kształcenie umiejętności cyfrowych, społecznych, kulturowych).

Wsparcie inwestycji w obszarze kultury, w tym wsparcie instytucji kultury oraz działania na rzecz ochrony zabytków jest warunkiem niezbędnym do zachowania regionalnej tradycji i tożsamości kulturowej, a w konsekwencji dla wzmocnienia atrakcyjności turystycznej województwa.

Z uwagi na to, że kapitał społeczny buduje się we współpracy z innymi ludźmi, warto działać w kierunku poprawy warunków dla zwiększania aktywności społecznej i obywatelskiej mieszkańców, w tym również społecznego zaangażowania świętokrzyskiej młodzieży.

Ekonomia społeczna i solidarna może być ważnym elementem budowania regionalnej gospodarki obiegu zamkniętego. Może także pełnić dużą rolę na obszarach wiejskich – np. poprzez rozwój rolnictwa społecznego (gospodarstwa opiekuńcze, przedsięwzięcia sieciujące, kooperatywy, spółdzielnie, grupy producentów, itp.) oraz może odegrać znaczącą rolę w procesach rewitalizacyjnych.

Cel operacyjny 3.1. ma charakter horyzontalny i dotyczy całej przestrzeni województwa.

Cel operacyjny 3.2.	
Powszechnie dostępne wysokiej jakości usługi społeczne i zdrowotne w środowisku lokalnym	
Kluczowe kierunki działań	3.2.1. Rozwój i upowszechnianie usług społecznych i zdrowotnych realizowanych w środowisku lokalnym (deinstytucjonalizacja usług) w szczególności usług adresowanych dla rodzin oraz osób: z niepełnosprawnościami, osób o ograniczonej samodzielności, seniorów
	3.2.2. Upowszechnianie stosowania instrumentów aktywnej integracji społecznej oraz rozwój podmiotów reintegracyjnych w celu ograniczania skali ubóstwa i wykluczenia społecznego
	3.2.3. Rozwój ośrodków wsparcia dziennego oraz mieszkalnictwa chronionego (treningowego i wspieranego)
	3.2.4. Rozwój sektora ekonomii społecznej i solidarnej
	3.2.5. Poprawa jakości infrastruktury i usług ochrony zdrowia oraz pomocy i integracji społecznej, w tym zapewnienie dostępności architektonicznej, cyfrowej i informacyjnej dla osób ze szczególnymi potrzebami w tym osób z niepełnosprawnościami i starszych
	3.2.6. Zapewnienie wysokiej jakości personelu medycznego
	3.2.7. Kształtowanie postaw i zachowań prozdrowotnych
	3.2.8. Promowanie sportu, rekreacji i aktywnego trybu życia

Dla realizacji celu 3. istotne są działania łączące się z podniesieniem bezpieczeństwa społecznego i zdrowotnego. Oznacza to podjęcie aktywności związanych z włączeniem społecznym (eliminacją nierówności), działalnością prozdrowotną i aktywnością fizyczną. Wiąże się to z koniecznością zapewnienia wysokiej jakości infrastruktury i usług społecznych świadczonych na rzecz osób w trudnej sytuacji życiowej, zagrożonych wykluczeniem społecznym, w tym usług świadczonych na odległość, np. w formie teleopieki czy telemedycyny.

Budowa spójności społecznej wymaga podejmowania szeregu działań mających na celu ograniczenie skali ubóstwa i wykluczenia społecznego rodzin i osób zagrożonych bądź dotkniętych zjawiskiem wykluczenia społecznego. W związku ze zmianami demograficznymi, których efektem jest postępujący proces starzenia się społeczeństwa, rośnie będzie zapotrzebowanie na usługi społeczne, a zwłaszcza usługi opiekuńcze dla osób z niepełnosprawnościami, starszych i potrzebujących wsparcia w codziennym funkcjonowaniu. W perspektywie realizacji działań mających na celu rozwój usług społecznych niezwykle istotna jest ich „deinstytucjonalizacja” tj. preferowanie takich form usług, które realizowane są w środowisku lokalnym w miejscu zamieszkania, także w postaci ośrodków wsparcia dziennego i całodobowego (m.in. środowiskowe domy samopomocy, dzienne domy pomocy, rodzinne domy pomocy, placówki opieki całodobowej, ośrodki profilaktyki niesamodzielności i kluby seniora) oraz mieszkań chronionych. Rozwój usług społecznych w środowisku lokalnym pozwoli na pozostanie osób potrzebujących wsparcia w środowisku domowym, co wzmocni poczucie godności i podmiotowości tych osób. Podjęcie tych działań pozwoli na odciążenie rodzin, a tym samym zwiększy szanse opiekunów na zatrudnienie.

Istotnym instrumentem w zakresie realizacji wysokiej jakości usług społecznych może być ekonomia społeczna i solidarna. To sfera aktywności obywatelskiej i społecznej, która przez działalność gospodarczą i działalność pożytku publicznego służy: integracji zawodowej i społecznej osób zagrożonych marginalizacją społeczną, tworzeniu miejsc pracy, świadczeniu usług społecznych użyteczności publicznej (na rzecz interesu ogólnego) oraz rozwojowi lokalnemu¹¹. Celem ekonomii solidarnej, która jest częścią ekonomii społecznej, jest aktywizacja zawodowa i integracja społeczna, w tym reintegracja zawodowa i społeczna osób zagrożonych wykluczeniem społecznym, a także rehabilitacja społeczna i zawodowa osób niepełnosprawnych. Tak więc obejmuje swym działaniem osoby wykluczone i/lub zagrożone wykluczeniem społecznym m.in.: osoby z niepełnosprawnościami, osoby bezrobotne, zależne m.in. poprzez udział w: budowaniu gospodarki obiegu zamkniętego, rozwoju rolnictwa społecznego (gospodarstwa opiekuńcze, kooperatywy, grupy producentów), jak również w procesach rewitalizacji. Cele ekonomii społecznej realizowane są przez podmioty ekonomii społecznej i solidarnej, podmioty reintegracyjne. Dlatego należy tworzyć odpowiednie warunki do ich rozwoju poprzez m.in. wsparcie merytoryczne istniejących podmiotów ekonomii społecznej i solidarnej (w tym wspieranie rozwoju podmiotów reintegracyjnych oraz podjęcie działań w celu wypracowania regionalnego modelu/systemu wsparcia przejścia osób z podmiotów reintegracyjnych do podmiotów ekonomii społecznej i solidarnej) oraz liderów lokalnych planujących rozpoczęcie działalności w sektorze ekonomii społecznej i solidarnej, rozwój miejsc pracy w przedsiębiorczości społecznej, realizację działań edukacyjnych i promocyjnych wśród samorządów i społeczeństwa w obszarze ekonomii społecznej i solidarnej, społecznie odpowiedzialne zamówienia publiczne, promowanie zlecenia przez JST usług społecznych użyteczności publicznej, wspieranie istniejących i tworzenie trójsektorowych partnerstw lokalnych, rozwój społecznej odpowiedzialności biznesu, prowadzenie badań i analiz w obszarze ekonomii społecznej i solidarnej, itp.

¹¹ Krajowy Program Rozwoju Ekonomii Społecznej do 2023 roku. Ekonomia Solidarności Społecznej (Rozdział I, Podstawy interwencji, str.12).

Ogólnie rzecz ujmując, niezbędna jest poprawa dostępności i stanu oraz rozwój usług społecznych w wielu branżach warunkujących dobrostan wspólnoty regionalnej. Najbardziej odczuwalne braki dotyczą ochrony zdrowia, co – poza infrastrukturą – wymaga zatrudnienia wysokiej jakości personelu medycznego. Jednak realizacja tych zadań nie jest możliwa bez wzrostu jakości i efektywności usług medycznych, uwarunkowanego m.in. inwestycjami w infrastrukturę, dostosowaniem bazy leczniczej do zmian i wymagań społeczno-gospodarczych, w tym demograficznych i epidemiologicznych. Ważnym elementem w zakresie zapewnienia wysokiej jakości personelu medycznego będzie utworzenie szpitala uniwersyteckiego wyposażonego w najnowocześniejszą aparaturę oraz zatrudniającego wysokospecjalistyczne kadry.

W szerszym kontekście społecznym na stan zdrowia mieszkańców województwa wpłynąć mogą działania związane z kształtowaniem postaw i zachowań prozdrowotnych oraz promowaniem sportu, rekreacji i aktywnego trybu życia. Promocja zachowań prozdrowotnych, przejawiających się w edukacji zdrowotnej, profilaktyce, przeciwdziałaniu uzależnieniom oraz zagospodarowaniu czasu wolnego, będzie realizowana poprzez podnoszenie świadomości społecznej w zakresie korzyści wynikających z aktywnego stylu życia oraz wspieranie programów edukacji zdrowotnej, ukierunkowanych m.in. na zapobieganie chorobom cywilizacyjnym i rozwiązywanie problemów zdrowotnych dotyczących osoby w każdym wieku.

Promowanie sportu powinno się odbywać poprzez podejmowanie działań o jak najszerszym zasięgu i obejmowanie tą formą aktywności zwłaszcza dzieci i młodzież. Należy wspierać inicjatywy, projekty i działania zarówno lokalne, wojewódzkie, jak i krajowe oraz międzynarodowe, realizowane na terenie naszego województwa.

Cel operacyjny 3.2. ma charakter horyzontalny i dotyczy całej przestrzeni województwa.

Cel operacyjny 3.3.	
Wzmocnienie spójności przestrzennej i społecznej regionu	
Kluczowe kierunki działań	3.3.1. Rozwój infrastruktury drogowej, kolejowej i transportu publicznego
	3.3.2. Rozbudowa sieci teleinformatycznych i rozwój technologii informacyjno-komunikacyjnych
	3.3.3. Wzmocnienie potencjałów OSI w regionie
	3.3.4. Rewitalizacja obszarów zdegradowanych
	3.3.5. Dążenie do poprawy standardów gospodarowania przestrzenią w województwie. Uzyskanie wysokiej jakości przestrzeni.

Spójność terytorialna stanowi warunek harmonijnego i włączającego rozwoju społeczno-gospodarczego. Jej podstawowym założeniem jest sprawność systemów transportowych oraz rozwój transportu zrównoważonego wykorzystującego inteligentne multimodalne rozwiązania opierające się o efektywne łączenie zero lub niskoemisyjnych form transportu (np. kolej – rower). Wymaga to dalszego rozwoju i poprawy parametrów infrastruktury drogowej, kolejowej i transportu publicznego ze szczególnym uwzględnieniem węzłów przesiadkowych, wiaduktów, obwodnic oraz infrastruktury towarzyszącej, w tym również informatycznej. Niezbędne jest podejmowanie działań prowadzących do likwidacji kolizyjnych skrzyżowań drogowo – kolejowych (zwłaszcza na drogach z dużym natężeniem ruchu) oraz budowa ścieżek rowerowych oddalonych od jezdni. Powyższe działania powinny uwzględniać kreowanie spójnej sieci dróg rowerowych oraz połączeń pieszych. Poprawa parametrów infrastruktury drogowej, kolejowej i transportu publicznego powinna uwzględniać cele środowiskowe,

związane m.in. z odprowadzaniem wód z tych obszarów, a także projektowaniem ich w sposób minimalizujący negatywny wpływ na obszary zamieszkałe.

Powyższe działania powinny wpisywać się w założenia Strategii Zrównoważonego Rozwoju Transportu do roku 2030, uwzględniając jednocześnie konieczność sukcesywnego zmniejszania dysproporcji w dostępności transportowej poszczególnych obszarów województwa, jak również zapewniając zdecydowaną poprawę w sprawnym i efektywnym połączeniu wszystkich części regionu z siecią TEN-T i jej węzłami.

Współcześnie warunkiem sprawnej komunikacji społecznej i gospodarczej jest też rozbudowa sieci teleinformatycznych i ogólnie rozwój technologii informacyjnych i komunikacyjnych, w tym upowszechnianie komunikacji bezprzewodowej na obszarach zmarginalizowanych pod tym względem, takich jak wsie czy małe miasteczka. Warto podkreślić, że poprawa infrastruktury transportowej i informatycznej, umożliwiającej różnorodność aktywności „na odległość” i telepracę, to kolejny ważny element zwiększający atrakcyjność migracyjną regionu i zachęcający młodych ludzi do osiedlania się oraz pozostawania w województwie świętokrzyskim.

Elementem równoważenia przestrzeni regionalnej jest też wykorzystanie tzw. instrumentów terytorialnych, związanych z unijną i krajową polityką spójności. Tak więc spójność terytorialną regionu powinny wzmocnić działania związane z wykorzystaniem wsparcia krajowych obszarów strategicznej interwencji (OSI), wpisanych do Krajowej Strategii Rozwoju Regionalnego 2030, co dotyczy miast tracących funkcje społeczno-gospodarcze i obszarów zmarginalizowanych. Ważnym elementem polityki regionu jest zaprogramowanie rozwoju regionalnych OSI: Kieleckiego Obszaru Funkcjonalnego, Miast Północy, obszaru uzdrowiskowego, Gór Świętokrzyskich, Ponidzia i Doliny Wisły. Równoważeniu procesów społeczno-gospodarczych i przestrzennych w skali lokalnej powinno służyć wsparcie samorządu województwa w rewitalizacji obszarów zdegradowanych oraz planowanie przestrzenne uwzględniające interes społeczny i gospodarczy oraz środowiskowy. Integracji planowania społeczno-gospodarczego z planowaniem zagospodarowania przestrzennego towarzyszyć przy tym musi poprawa standardów gospodarowania przestrzenią w województwie. Należy dążyć do uzyskania wysokiej jakości przestrzeni, zgodnie z zasadą zrównoważonego rozwoju. Zabudowa powinna być przeliczona na prognozowane zapotrzebowanie, skoncentrowana, architektonicznie spójna, a granica pomiędzy zabudową a terenami rolniczymi czy leśnymi czytelna. Postuluje się także maksymalizację wielkości powierzchni biologicznie czynnej w procesie projektowania osiedli mieszkaniowych.

Kierunki działań: 3.3.3 i 3.3.4 mają charakter terytorialnie skoncentrowany, dotyczą wzmocnienia potencjałów poszczególnych OSI oraz eliminacji zjawisk kryzysowych w układach lokalnych. Pozostałe kierunki działań mają charakter horyzontalny i odnoszą się do całego obszaru województwa.

Cel ten wiąże się z koniecznością zapewnienia sprawnego zarządzania rozwojem przy uwzględnieniu istniejących zasobów oraz wyzwań związanych z modernizacją ścieżki rozwoju. Wymaga to określenia szeregu działań o charakterze horyzontalnym, zakładających wielopodmiotową i wielosektorową współpracę w określaniu i wykorzystywaniu dla dobra regionu dostępnych zasobów oraz środków i metod wdrażania założonych celów strategicznych i operacyjnych.

5.4. CEL 4. HORYZONTALNY SPRAWNE ZARZĄDZANIE REGIONEM

Cel operacyjny 4.1.

Rozwój systemu zarządzania strategicznego rozwojem

Kluczowe kierunki działań	4.1.1.	Poprawa standardów programowania, zarządzania i monitorowania polityki rozwoju
	4.1.2.	Wzrost kompetencji kadr administracji publicznej
	4.1.3.	Przygotowanie rozwiązań na rzecz zintegrowanego, strategicznego planowania społeczno-gospodarczego i przestrzennego

Sprawne zarządzanie regionem wymaga najpierw dalszego rozwoju systemu zarządzania strategicznego we wszystkich jego etapach, czyli w fazach programowania, organizowania oraz monitorowania, kontroli i ewaluacji prowadzonej polityki rozwoju. W procesach planowania dokumentów planistycznych wdrażających Strategię, zostanie zwrócona uwaga na zarządzanie niepewnością, związane ze zmianami klimatycznymi. Zmusza to do stałego podnoszenia kompetencji kadr administracji publicznej i współpracujących z nią podmiotów. Nowych kompetencji wymagać będzie w szczególności wdrożenie krajowego Systemu Zarządzania Rozwojem Polski w sferze integrowania różnych systemów planistycznych.

Cel operacyjny 4.2.

Budowa rozpoznawalnej marki regionu świętokrzyskiego

Kluczowe kierunki działań	4.2.1.	Promocja regionu jako miejsca atrakcyjnego do życia
	4.2.2.	Promocja gospodarcza i turystyczna regionu

Pobudzanie impulsów rozwojowych w województwie uzależnione jest od stworzenia właściwych form współpracy z otoczeniem. Dla systemu zarządzania rozwojem regionu oznacza to kreowanie pozytywnego wizerunku regionu w kraju i za granicą, a w tym – budowanie rozpoznawalnej marki województwa świętokrzyskiego w oparciu o jej zidentyfikowane mocne strony, także o tradycje przemysłowe i lokalne zasoby surowcowe. Służyć temu będzie promocja, związana z polityką migracyjną, regionu jako miejsca atrakcyjnego do życia, aktywnego spędzania czasu poprzez dostęp do szerokiej oferty rekreacyjno-turystycznej, a przy tym promocja gospodarcza i turystyczna regionu, stanowiąca narzędzie rozwoju ekonomicznego.

Cel operacyjny 4.3.

Wzmacnianie partnerstwa i współpracy na rzecz rozwoju województwa

Kluczowe kierunki działań	4.3.1.	Rozwój współpracy terytorialnej (wewnątrz regionu, międzyregionalnej i międzynarodowej)
	4.3.2.	Partnerstwo międzysektorowe
	4.3.3.	Upowszechnienie rozwiązań i procedur e-administracji na całym obszarze województwa, a szczególnie w terenach oddalonych od Kielc i miast powiatowych

Współczesne narzędzia rozwoju regionalnego podkreślają znaczenie tzw. miękkich oddziaływań, związanych współpracą międzyorganizacyjną na rzecz korzystnych zmian w województwie. Oznacza to potrzebę wzmocnienia partnerstwa, współpracy wielu instytucji działających w sektorach społeczno-gospodarczych (instytucje państwa, organizacje gospodarcze i organizacje non-profit) na rzecz rozwoju. Istotne jest ugruntowanie i rozszerzenie współpracy w różnych układach terytorialnych (wewnętrznych i zewnętrznych w odniesieniu do województwa) oraz w różnych układach sektorowych, obejmujących aktorów gospodarczych, naukowych, kulturalnych, społecznych itd.

W kontekście współpracy wewnątrzterytorialnej istotne będzie również rozwijanie tzw. trzeciego sektora. Aktywność obywateli i zaangażowanie organizacji pozarządowych, w tym Lokalnych Grup Działania, daje możliwość wzmocnienia potencjału lokalnej wspólnoty w oparciu o demokratyczny system. Dlatego też należy wspierać i promować obywatelskie zaangażowanie w sprawy publiczne od najmłodszych lat, gdyż świadome społeczeństwo jest włączone w sprawy wspólnoty oraz budowanie poczucia tożsamości. Podejmowane działania zostaną skoncentrowane na zapewnieniu dostępu do niezbędnej pomocy technicznej i finansowej, w szczególności organizacjom słabszym i rozpoczynającym działalność.

Sprawne zarządzanie regionem i niwelowanie nierówności terytorialnych to jedno z istotniejszych wyzwań dla Samorządu Województwa, które jest realizowane za pośrednictwem instytucji publicznych współpracujących na wielu poziomach w zakresie racjonalnego gospodarowania środkami publicznymi. Tym samym dla usprawnienia współczesnej administracji, ważne jest narzędzie e-administracji, które jest mniej kosztowne w utrzymaniu i często bardziej efektywne.

Udostępnianie otwartych danych publicznych ze szczególnym uwzględnieniem danych geoprzestrzennych oraz szeroka współpraca instytucjonalna w budowie systemów zwiększą powszechność korzystania z e-administracji publicznej.

6. TERYTORIALNY WYMIAR STRATEGII

6.1. DELIMITACJA OBSZARÓW STRATEGICZNEJ INTERWENCJI

Obszary Strategicznej Interwencji (OSI) to terytoria, do których adresowana ma być polityka rozwoju, ukierunkowana na wywołanie określonych zmian. Wyróżnić można dwa rodzaje OSI:

- obszary, charakteryzujące się niekorzystnymi zjawiskami w sferze społecznej, ekonomicznej lub/i przyrodniczej, wymagające interwencji nakierowanej na przełamanie barier rozwojowych,
- obszary wzrostu, wyróżniające się szczególnymi potencjałami (tj. bieguny wzrostu, obszary tematyczne lub klastry zaawansowanych technologii), które w wyniku interwencji mogą kształtować przewagi konkurencyjne¹².

Delimitacja obszarów strategicznej interwencji (OSI) w województwie świętokrzyskim wymaga połączenia dwóch podejść: krajowego, wynikającego z polityki regionalnej rządu RP, wyrażonej w KSRR 2030, oraz regionalnego, wynikającego z dokumentów województwa świętokrzyskiego, warsztatów strategicznych i konsultacji Strategii.

Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2030 na terenie województwa świętokrzyskiego wyznacza dwa rodzaje OSI (oba o charakterze obszarów problemowych):

- obszary zagrożone trwałą marginalizacją (w województwie świętokrzyskim 40 gmin)¹³,
- miasta średnie tracące funkcje społeczno-gospodarcze (Ostrowiec Świętokrzyski, Starachowice, Jędrzejów i Staszów oraz Końskie, Skarżysko-Kamienna, Sandomierz i Busko-Zdrój).

Interwencja dla OSI wyznaczonych w KSRR 2030 będzie kierowana zarówno z poziomu krajowego, jak i regionalnego. Wsparcie na poziomie regionalnym będzie komplementarne w stosunku do działań proponowanych na szczeblu krajowym.

Delimitacja regionalnych obszarów strategicznej interwencji była procesem łączącym analizę mierzalnych kryteriów, takich jak wskaźniki statystyczne, wskazujących wspólne cechy, problemy lub powiązania funkcjonalne terytoriów, oraz pracę w trakcie warsztatów strategicznych. Przeprowadzając delimitację OSI, uwzględniono wcześniejsze zapisy Planu Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Świętokrzyskiego (PZPWŚ), w którym wskazane zostały OSI:

- miejski obszar funkcjonalny ośrodka wojewódzkiego (MOF OW) – Kielecki Obszar Funkcjonalny, obejmujący rdzeń – miasto Kielce oraz 11 gmin podmiejskich,
- obszary o największym potencjale przyrodniczo-krajobrazowym: obszar turystyczny Gór Świętokrzyskich (5 gmin) i obszar turystyczno - uzdrowiskowy (4 gminy).

Wskazanie zasięgu OSI zostało poprzedzone dyskusją z przedstawicielami samorządów, która potwierdziła wolę współpracy w ramach obszarów strategicznej interwencji, a także była podstawą do weryfikacji granic OSI wyznaczonych na wcześniejszym etapie. W trakcie warsztatów strategicznych potwierdzono szczególne znaczenie dla rozwoju regionu OSI wskazanych w PZPWŚ, jednak zweryfikowane zostały granice obszarów. Ostateczny kształt zasięgu OSI został określony na podstawie wyników konsultacji społecznych prowadzonych w sierpniu i wrześniu 2020 roku.

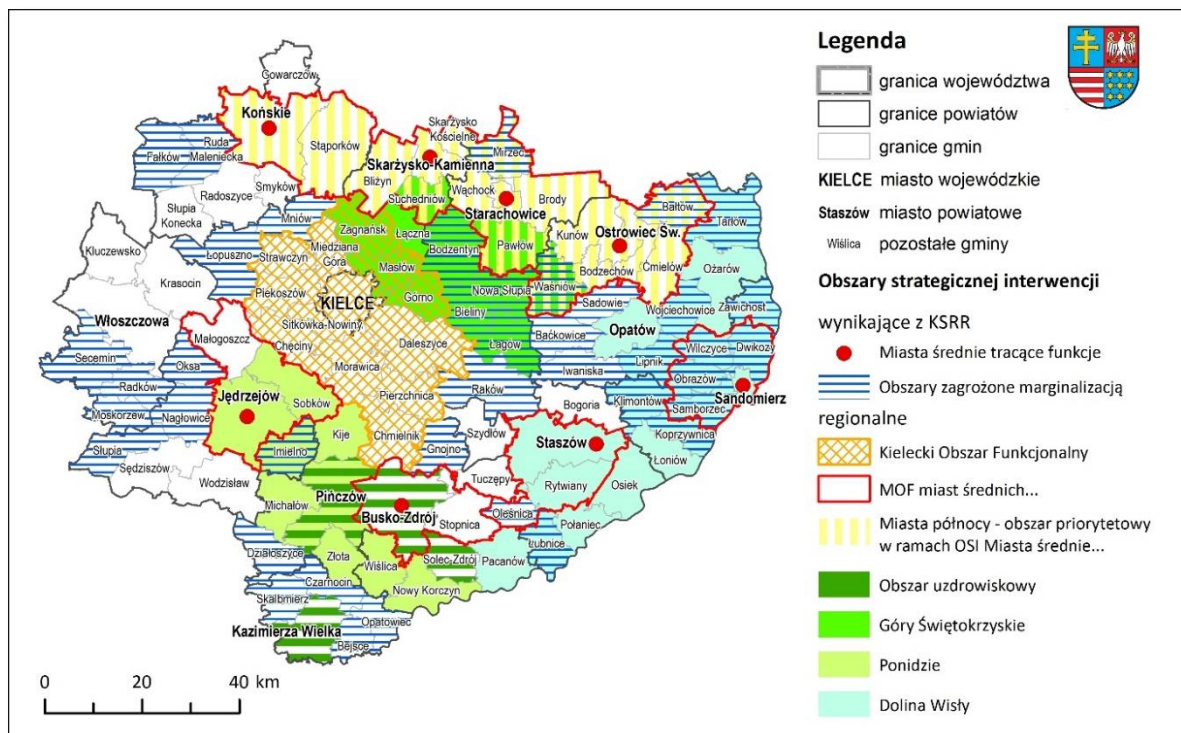
¹² P. Śleszyński, J. Bański, M. Degórski, T. Komornicki, (2017), *Delimitacja obszarów strategicznej interwencji państwa: obszarów wzrostu i obszarów problemowych*, Prace Geograficzne IGIPZ PAN nr 260

¹³ Po aktualizacji w 2019 r.

OSI Miejskiego obszaru funkcjonalnego ośrodka wojewódzkiego (Kielecki Obszar Funkcjonalny) został poszerzony o gminę Pierzchnica, dzięki czemu OF miasta wojewódzkiego uzyskał zwarty zasięg terytorialny. OSI obszar turystyczno - uzdrowskiowy z Planu (PZPWŚ), w Strategii nazwany został obszarem uzdrowskiowym i posiada nieco odmienne granice niż ten uwzględniony w Planie. W Strategii w skład tego obszaru wchodzi: miasto i gmina Busko-Zdrój, gmina Solec-Zdrój oraz miasto i gmina Kazimierza Wielka, która również w ostatnim czasie, prężnie rozwija funkcję uzdrowskiową, a także miasto i gmina Pińczów (będące w trakcie ubiegania się o status obszaru ochrony uzdrowskiowej). Obszar turystyczny Gór Świętokrzyskich, który w PZPWŚ obejmuje jedynie teren gmin Świętokrzyskiego Parku Narodowego i jego otuliny, poszerzono o kolejne sześć gmin położonych w tym regionie fizycznogeograficznym, rozszerzając go o obszar potencjalnego rozwoju funkcji turystycznych pomiędzy największymi miastami województwa. W trakcie prac nad Strategią zostały zawiązane samorządowe porozumienia gmin na rzecz utworzenia OSI Poniemie oraz OSI Dolina Wisły.

Zgodnie z KSRR 2030, wsparcie w przypadku miast średnich tracących funkcje społeczno-gospodarcze może być adresowane także do obszarów powiązanych z nimi funkcjonalnie (miejskich obszarów funkcjonalnych, MOF). W Strategii wskazano priorytetowy obszar polityki regionalnej, jakim są cztery miasta średnie (spośród wymienionych w KSRR 2030) położone w północnej części województwa (Ostrowiec Świętokrzyski, Starachowice, Skarżysko-Kamienna i Końskie). Władze tych miast oraz gmin sąsiednich podpisały porozumienie w sprawie utworzenia wspólnego MOF Miasta Północy. Zakres obszarów funkcjonalnych miast średnich wyznaczono z uwzględnieniem „Propozycji delimitacji obszarów funkcjonalnych miast tracących funkcje społeczno-gospodarcze w województwie świętokrzyskim”, opracowanej przez Zespół Planowania Przestrzennego Województwa Świętokrzyskiego Biura Rozwoju Regionalnego. Granice OSI krajowych i regionalnych przedstawia Rycina 10.

Rycina 10. Obszary strategicznej interwencji



Źródło: Opracowanie eksperckie.

6.2. PODSTAWOWE INFORMACJE O WYZNACZONYCH OSI

Łącznie OSI objęte zostanie 90 gmin, zamieszkanym przez ponad 1 150 tys. mieszkańców (93% ludności regionu). Obszary OSI obejmą 86% województwa. Ludność i powierzchnię OSI, z podziałem na OSI krajowe i regionalne, przedstawiono w poniższej tabeli.

Tabela 7. Ludność i powierzchnia OSI

Obszar strategicznej interwencji	Gminy		Ludność 2018		Powierzchnia		Gęstość zaludnienia	
	liczba	% woj.	liczba	% woj.	km ²	% woj.	os./km ²	% woj.
OSI krajowe								
Miasta średnie tracące funkcje społeczno-gospodarcze	8	7,8	308 545	24,9	1 111,1	9,5	278	261,9
Obszary zagrożone trwałą marginalizacją	40	39,2	228 562	18,4	4 017,5	34,3	57	53,7
Ogółem OSI krajowe	48	47,1	537 107	43,3	5 128,6	43,8	105	98,8
OSI regionalne								
Kielecki Obszar Funkcjonalny	13	12,7	344 176	27,7	1 445,9	12,3	238	224,5
MOF miast średnich tracących funkcje społeczno-gospodarcze, w tym:	30	29,4	497 767	40,1	3 579,4	30,6	139	131,2
MOF Miasta Północy	17	16,7	322 617	26,0	1 955,8	16,7	165	155,6
MOF Busko Zdrój	2	2,0	39 905	3,2	361,5	3,1	110	104,1
MOF Jędrzejów	3	2,9	48 207	3,9	517,0	4,4	93	88,0
MOF Sandomierz	5	4,9	51 064	4,1	339,6	2,9	150	141,8
MOF Staszów	3	2,9	35 974	2,9	405,6	3,5	89	83,7
Obszar uzdrowiskowy	4	3,9	74 380	6,0	673,2	5,7	110	104,2
Góry Świętokrzyskie	11	10,8	114 021	9,2	1 126,0	9,6	101	95,5
Ponidzie	9	8,8	86 825	7,0	1 196,0	10,2	73	68,5
Dolina Wisły	20	19,6	178 070	14,3	2 069,2	17,7	86	81,2
Ogółem OSI regionalne*	70	68,6	1 051 672	84,7	7 961,2	68,0	132	124,6
OSI ogółem								
Łącznie gminy objęte OSI*	90	88,2	1 149 704	92,6	10 073,8	86,0	114	107,6
Gminy poza OSI	12	11,8	91 842	7,4	1 636,7	14,0	56	52,9

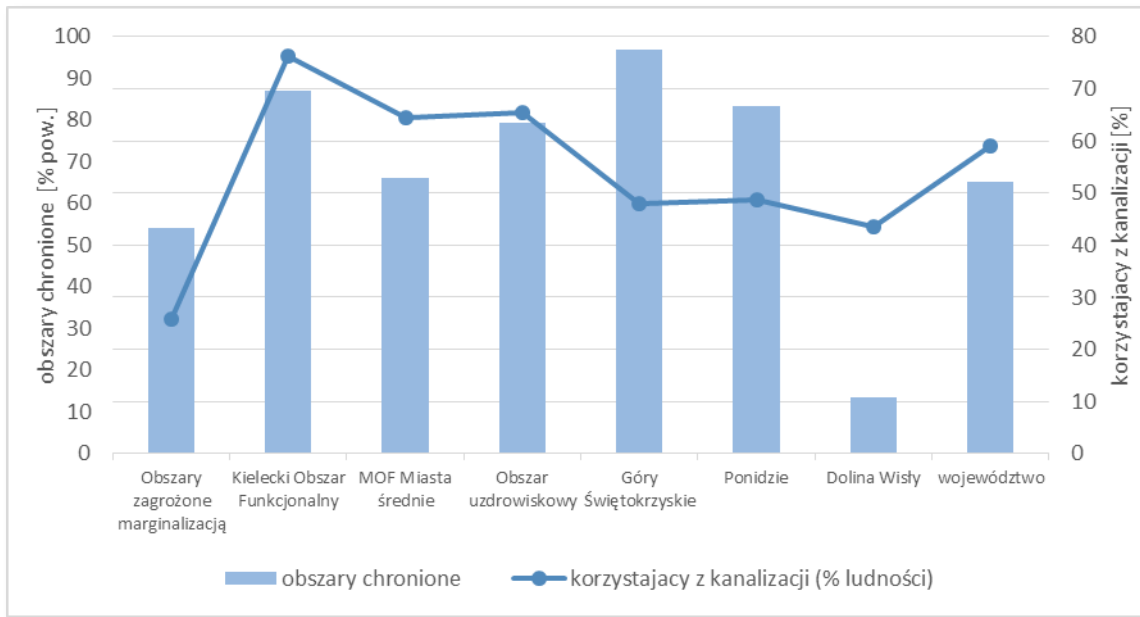
*Uwaga: wiersze powyżej zaznaczonego nie sumują się do wartości **Ogółem...** ponieważ gminy mogą należeć do więcej niż jednego OSI.

Źródło: Opracowanie eksperckie.

Na poniższych wykresach zestawiono w syntetyczny sposób najważniejsze wskaźniki rozwoju OSI w czterech sferach – środowiskowej, demograficznej, gospodarczej i poziomu życia, a także dotyczące dochodów samorządów lokalnych. Każdej sferze przyporządkowano dwa reprezentatywne dla sfery wskaźniki, wybrane na podstawie diagnozy strategicznej województwa i obrazujące specyficzne problemy regionu i jego części w poszczególnych sferach. Wskaźniki dla OSI odniesiono do przeciętnej wartości dla świętokrzyskiego. Poniżej pokrótce opisano wskaźniki dla poszczególnych sfer, natomiast szersze odniesienie i interpretacja wartości znajduje się w opisach poszczególnych OSI.

W przypadku sfery środowiskowej wybrano udział obszarów chronionych, który wyróżnia całe województwo świętokrzyskie na tle kraju. Drugim wskaźnikiem jest odsetek osób korzystających z kanalizacji – jedna ze słabych stron województwa.

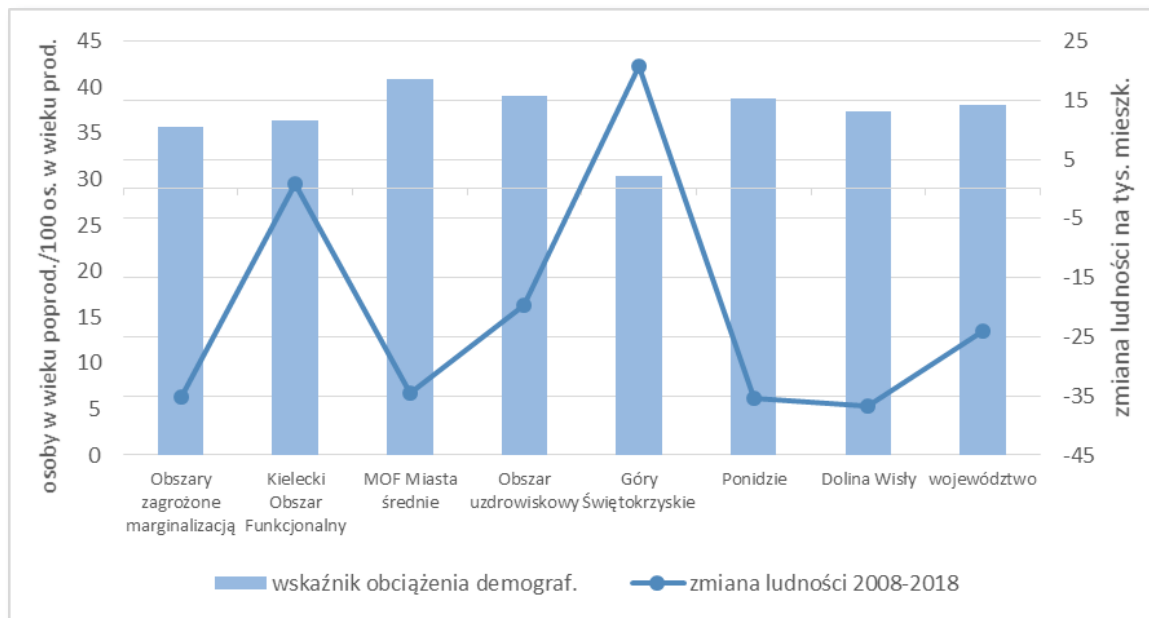
Wykres 7. Wskaźniki środowiska przyrodniczego OSI (2018)



Źródło: Opracowanie eksperckie.

Sfera demograficzna została zwizualizowana za pomocą wskaźnika obciążenia demograficznego (liczba osób w wieku poprodukcyjnym na 100 osób w wieku produkcyjnym), określającego zaawansowanie procesów starzenia oraz względną zmianę liczby ludności w regionie – najważniejszy wskaźnik kluczowego dla świętokrzyskiego problemu depopulacji.

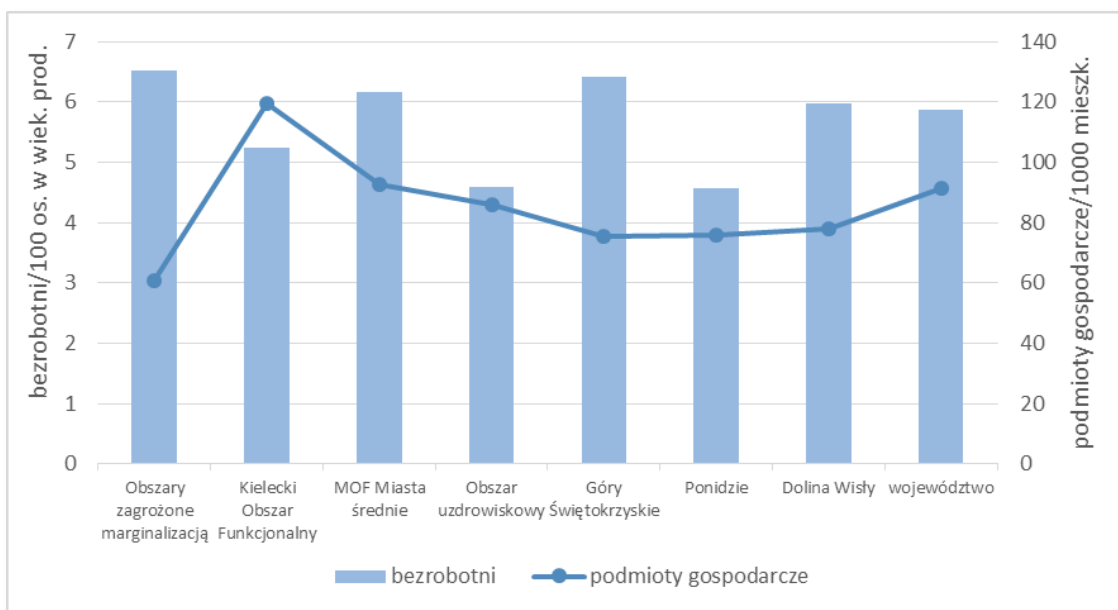
Wykres 8. Wskaźniki demografii OSI (2018)



Źródło: Opracowanie eksperckie.

Sferę gospodarczą zwymiarowano wskaźnikiem bezrobocia (liczba bezrobotnych/100 osób w wieku produkcyjnym)¹⁴ oraz wskaźnikiem rozwoju przedsiębiorczości – liczby podmiotów gospodarczych przypadających na 1000 mieszkańców.

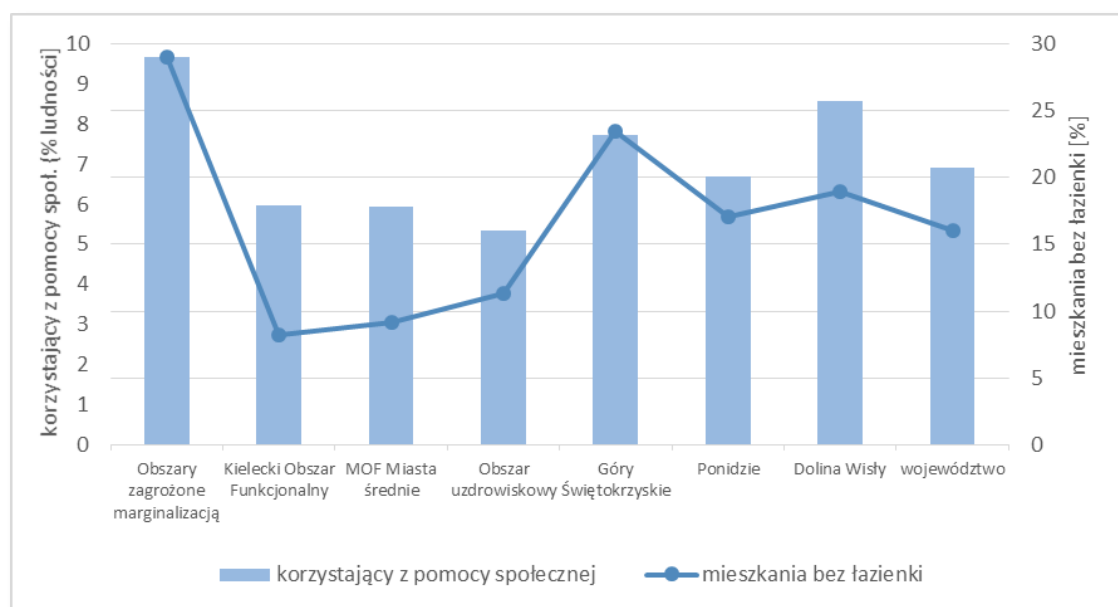
Wykres 9. Wskaźniki gospodarki OSI (2018)



Źródło: Opracowanie eksperckie.

Poziom życia mieszkańców zilustrowano za pomocą wskaźnika ubóstwa (udział korzystających z pomocy społecznej)¹⁵ oraz odnoszącego się do jakości zasobu mieszkaniowego odsetka mieszkań bez łazienek.

Wykres 10. Wskaźniki poziomu życia OSI (2018)



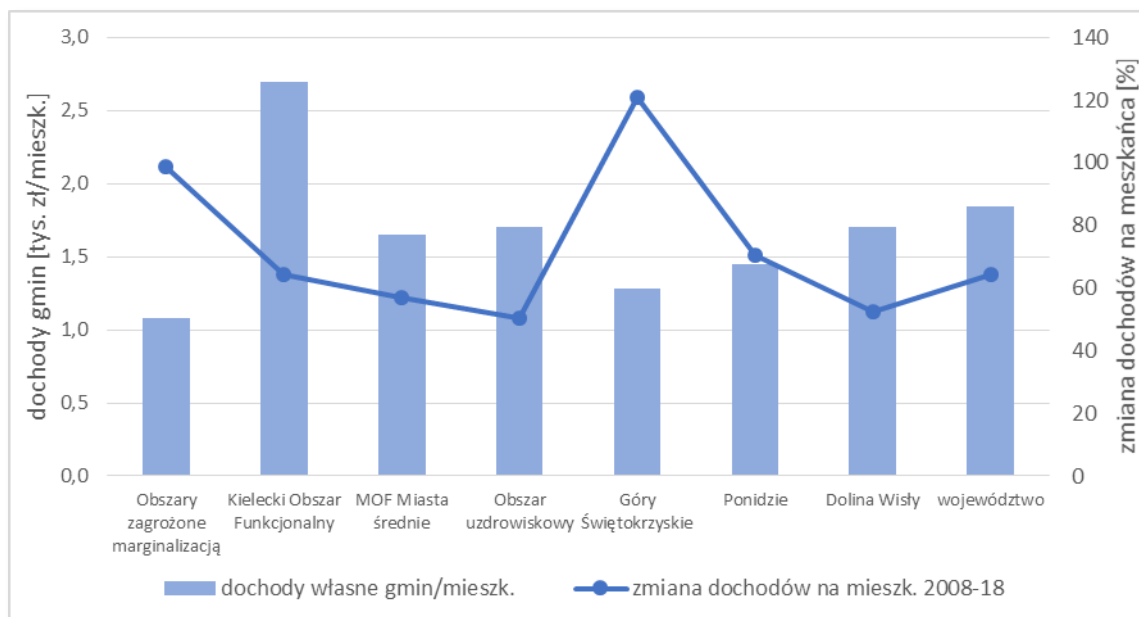
Źródło: Opracowanie eksperckie.

¹⁴ Ze względu na szczegółowość przestrzenną danych nie jest możliwe zastosowanie klasycznego wskaźnika stopy bezrobocia.

¹⁵ Na tym poziomie szczegółowości przestrzennej nie ma możliwości pozyskania danych dotyczących dochodu gospodarstw.

Ostatnia sfera określa zamożność wchodzących w skład OSI jednostek samorządu terytorialnego, która została zwymiarowana wskaźnikiem dochodów własnych gmin na mieszkańca oraz jego dynamiką w ostatniej dekadzie.

Wykres 11. Wskaźniki dochodów samorządów OSI (2018)



Źródło: Opracowanie eksperckie.

6.3. OSI KRAJOWE

OSI Miasta średnie tracące funkcje społeczno-gospodarcze

Zasięg terytorialny OSI:

- Miasta kryzysowe¹⁶: Staszów (ośrodek lokalny);
- Miasta obniżającego się potencjału¹⁷: Ostrowiec Świętokrzyski, Starachowice (ośrodki subregionalne);
- Miasta stagnujące¹⁸: Jędrzejów (ośrodek lokalny);
- Miasta zagrożone marginalizacją¹⁹: Skarżysko-Kamienna, Sandomierz (ośrodki subregionalne), Busko-Zdrój, Końskie (ośrodki lokalne).

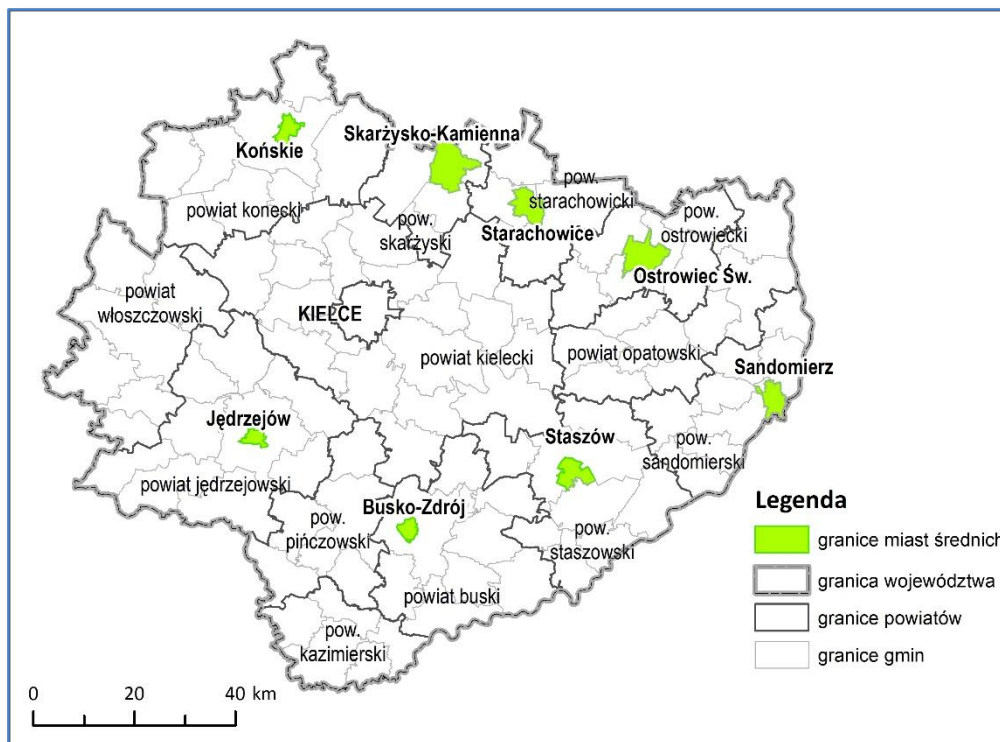
¹⁶ Silne powiększanie niekorzystanego dystansu, zła sytuacja społeczno-gospodarcza.

¹⁷ Silne powiększanie niekorzystnego dystansu, umiarkowanie zła sytuacja społeczno-gospodarcza.

¹⁸ Umiarkowane powiększanie niekorzystnego dystansu, zła sytuacja społeczno-gospodarcza.

¹⁹ Umiarkowane powiększanie niekorzystnego dystansu, umiarkowanie zła sytuacja społeczno-gospodarcza.

Rycina 11. OSI Miasta średnie tracące funkcje społeczno-gospodarcze



Źródło: Opracowanie eksperckie na podstawie KSRR 2030 (po aktualizacji)²⁰.

Kryterium delimitacji

- OSI Miasta średnie tracące funkcje społeczno-gospodarcze został wyznaczony w Krajowej Strategii Rozwoju Regionalnego 2030 jako jeden z obszarów interwencji w ramach programu ponadregionalnego skierowanego do najbliższych gospodarczo obszarów.

Uzasadnienie wyboru OSI

W granicach OSI znajduje się osiem największych (poza Kielcami) miast województwa świętokrzyskiego, w tym cztery miasta o randze ośrodków subregionalnych. Miasta te są najważniejszymi obok stolicy województwa ośrodkami organizującymi układy społeczno-gospodarcze. KSRR 2030 wskazuje jednak, że względu na słabsze wyposażenie w czynniki lokalizacji (kapitał ludzki, społeczny, materialny, instytucjonalny) znajdują się w gorszej pozycji konkurencyjnej w stosunku do największych miast. W związku z tym konieczne jest wsparcie ich funkcji w celu aktywizacji ich zasobów i potencjałów, mogących skutecznie przeciwstawić się procesom polaryzacyjnym. Zgodnie z zapisami KSRR 2030 działania wspierające miasta średnie mogą być adresowane także do ich otoczenia, tj. obszarów powiązanych z nimi funkcjonalnie. Dla wskazanych w KSRR 2030 miast średnich na terenie województwa świętokrzyskiego dokonano delimitacji ich miejskich obszarów funkcjonalnych (MOF)²¹. Wobec wyznaczenia MOF analizę wybranych wskaźników dla całych obszarów funkcjonalnych miast średnich oraz oczekiwane skutki interwencji dla OSI przedstawiono w części opracowania dotyczącej OSI Regionalnych (OSI Miejskie obszary funkcjonalne miast średnich).

²⁰ Tamże.

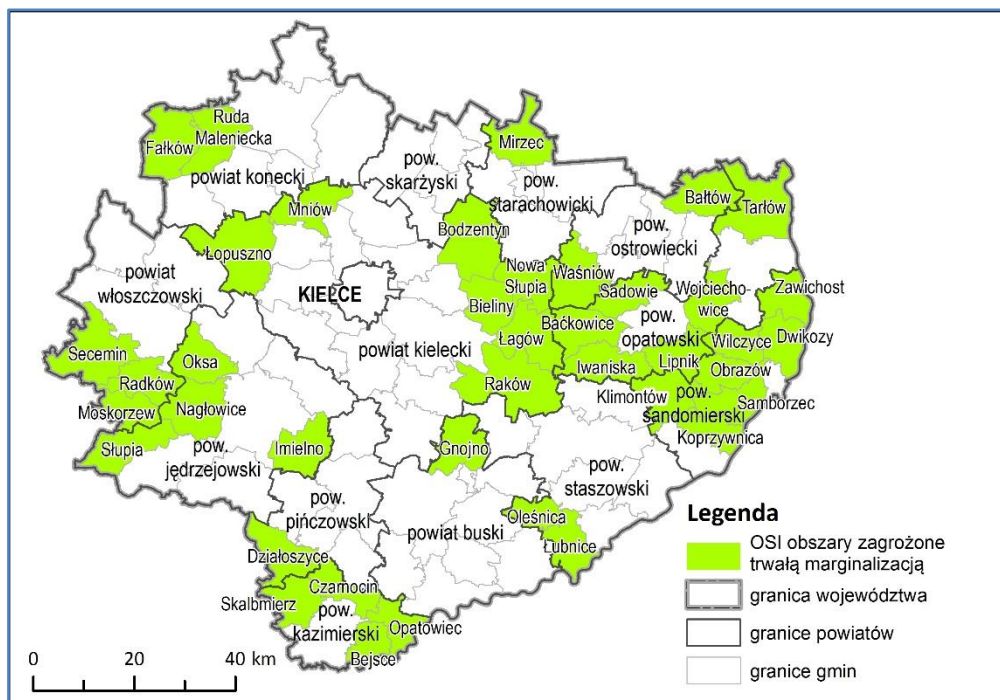
²¹ „Propozycji delimitacji obszarów funkcjonalnych miast tracących funkcje społeczno-gospodarcze w województwie świętokrzyskim”, Zespół Planowania Przestrzennego Województwa Świętokrzyskiego Biura Rozwoju Regionalnego oraz z uwzględnieniem porozumienia gmin w północnej części województwa o utworzeniu wspólnego MOF Miasta Północy.

OSI Obszary zagrożone trwałą marginalizacją

Zasięg terytorialny OSI

- gminy miejsko-wiejskie: Bodzentyn, Działoszyce, Koprzywnica, Łągów, Nowa Słupia, Skalbmierz, Zawichost;
- gminy wiejskie: Baćkowice, Bałtów, Bejsce, Bieliny, Czarnocin, Dwikozy, Fałków, Gnojno, Imielno, Iwaniska, Klimontów, Lipnik, Łopuszno, Łubnice, Mirzec, Mniów, Moskorzew, Nagłowice, Obrazów, Oksa, Oleśnica, Opatowiec, Radków, Raków, Ruda Maleniecka, Sadowie, Samborzec, Secemin, Słupia, Tartłów, Waśniów, Wilczyce, Wojciechowice.

Rycina 12. OSI Obszary zagrożone trwałą marginalizacją



Źródło: Opracowanie eksperckie na podstawie KSRR 2030 (po aktualizacji)²².

Kryterium delimitacji

- OSI Obszary zagrożone trwałą marginalizacją został wyznaczony w Krajowej Strategii Rozwoju Regionalnego 2030 jako jeden z obszarów interwencji w ramach programu ponadregionalnego skierowanego do najbliższych gospodarczo obszarów.

Uzasadnienie wyboru OSI

OSI obejmuje 40 gmin miejsko-wiejskich i wiejskich, które ze względu na swoje peryferyjne położenie i charakter gospodarczy zagrożone są trwałym wykluczeniem z procesów rozwoju. Gminy te położone są niemal we wszystkich powiatach (z wyjątkiem skarżyskiego), jednak szczególnie liczne są w powiatach opatowskim, sandomierskim i kazimierskim – gdzie stanowią większość jednostek oraz we wschodniej części powiatu kieleckiego. Na obszarze tym zachodzi szybka depopulacja, niemniej charakteryzuje się on korzystniejszym niż województwo wskaźnikiem obciążenia demograficznego (Wykres 8). OSI cechuje się szczególnie trudną sytuacją społeczną – niemal co 10 jego mieszkańców korzysta z pomocy społecznej. Niekorzystne są także warunki mieszkaniowe – blisko 30% mieszkań pozbawionych jest łazienek (Wykres 10). Jedynie 26% ludności OSI korzysta z sieci kanalizacyjnej

²² Tamże.

(Wykres 7). Głównie rolniczy charakter gmin implikuje niski poziom przedsiębiorczości. OSI cechuje też wysoki poziom bezrobocia (Wykres 9). Niski poziom dochodów samorządów przekłada się na umiarkowane możliwości ich samodzielnego inwestowania. Pozytywną cechą jest wysoka dynamika tych dochodów (Wykres 11).

Tabela 8. Oczekiwane skutki interwencji w OSI Obszary zagrożone trwałą marginalizacją i ich powiązanie z celami Strategii

Cele strategiczne	Cele operacyjne	Oczekiwane skutki
INTELIĞENTNA GOSPODARKA I AKTYWNI LUDZIE	1.3. Wsparcie procesu transformacji kluczowych branż gospodarki regionu	Rozwój funkcji turystycznej w oparciu o walory przyrodnicze i kulturowe (w tym obiekt UNESCO i pomniki historii)
		Rozwój inteligentnej specjalizacji regionu tj. nowoczesnego rolnictwa i przetwórstwa spożywczego, ze szczególnym uwzględnieniem sadownictwa i rolnictwa ekologicznego, w tym poprawa jakości produktów rolnych poprzez wspieranie innowacyjności i usług sieciowych w zakresie wykorzystania produktów rolniczych
		Rozwój OSI jako obszaru srebrnej gospodarki (ang. <i>silver economy</i>) oraz smart villages
PRZYJAZNY DLA ŚRODOWISKA I CZYSTY REGION	2.1. Poprawa jakości i ochrona środowiska przyrodniczego	Rozwój systemów oczyszczania ścieków i odpadów komunalnych Utrzymanie wysokiej jakości środowiska przyrodniczego i zachowanie bioróżnorodności, w tym siedlisk półnaturalnych
	2.2. Adaptacja do zmian klimatu i zwalczanie skutków zagrożeń naturalnych	Dostosowanie rolnictwa i gospodarki komunalnej do zmian klimatycznych
WSPÓLNOTA I BEZPIECZNA PRZESTRZEŃ, KTÓRE ŁĄCZĄ LUDZI	3.1. Silny kapitał społeczny w regionie	Ochrona zasobów dziedzictwa kulturowego i krajobrazowych (w tym architektury regionalnej)
		Wspieranie inicjatyw lokalnych poprawiających jakość życia
		Dywersyfikacja źródeł dochodu mieszkańców, w tym rolników
	3.2. Powszechnie dostępne wysokiej jakości usługi społeczne i zdrowotne w środowisku lokalnym	Rozwój podstawowych usług publicznych: społecznych, zdrowotnych oraz w zakresie edukacji, kultury, turystyki sportu i rekreacji
		Rozwój edukacji kulturalnej i turystycznej opartej na bazie dziedzictwa kulturowego regionu
	3.3. Wzmocnienie spójności przestrzennej i społecznej regionu	Podnoszenie standardów wyposażenia w infrastrukturę techniczną i społeczną, w tym rozwój sieci telekomunikacyjnych
Rozwój systemów transportu publicznego zapobiegających wykluczeniu transportowemu		
Likwidacja kolizyjnych skrzyżowań kolejowo - drogowych i budowa ścieżek rowerowych		
SPRAWNE ZARZĄDZANIE REGIONEM	4.2. Budowa rozpoznawalnej marki regionu świętokrzyskiego	Tworzenie i promocja wspólnych marek lokalnych
	4.3. Wzmacnianie partnerstwa i współpracy na rzecz rozwoju województwa	Budowa i rozwój partnerstw lokalnych

Źródło: Opracowanie eksperckie.

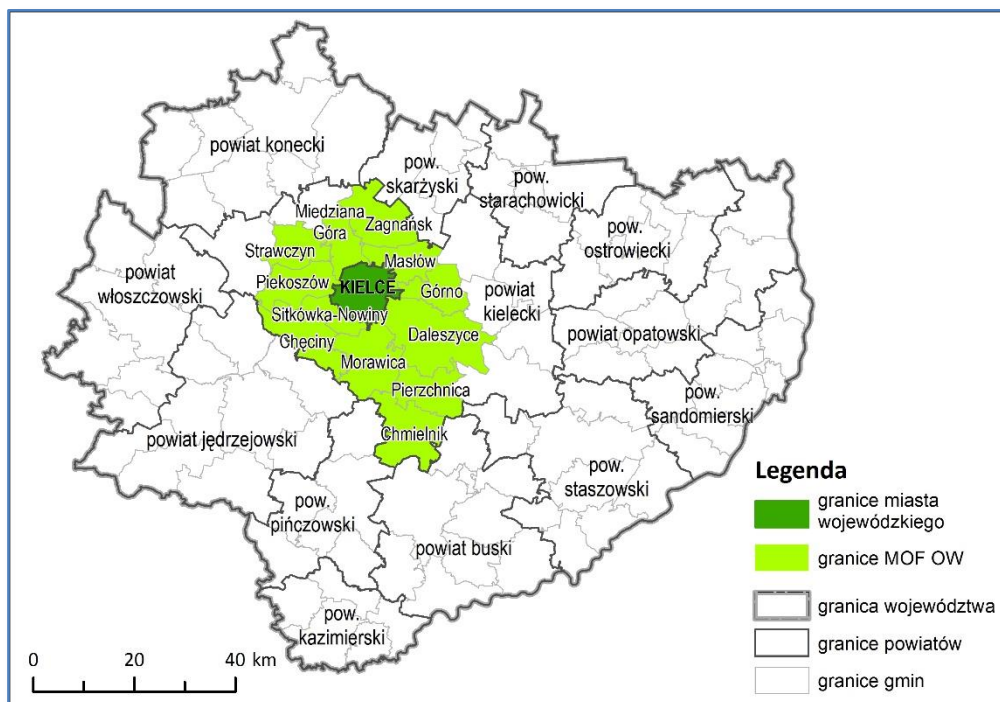
6.4. OSI REGIONALNE

OSI Kielecki Obszar Funkcjonalny

Zasięg terytorialny OSI

- miasto rdzeniowe: Kielce
- gminy miejsko-wiejskie: Chęciny, Chmielnik, Daleszyce, Morawica, Pierzchnica,
- gminy wiejskie: gminy wiejskie: Górnio, Masłów, Miedziana Góra, Piekoszów, Sitkówka-Nowiny, Strawczyn, Zagnańsk.

Rycina 13. OSI Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Ośrodka Wojewódzkiego



Źródło: Opracowanie eksperckie na podstawie PZPWŚ.

Kryterium delimitacji

- Obszar Funkcjonalny Kielc został wyznaczony w Planie Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Świętokrzyskiego jako Miejski Obszar Funkcjonalny Ośrodka Wojewódzkiego.

Uzasadnienie wyboru OSI

Kielce – jako dominujący ośrodek gospodarczy (36% podmiotów gospodarczych województwa), naukowy (90% studentów regionu), kulturalny i usług wyższego rzędu (w tym targowych) województwa – stanowią najważniejszy biegun wzrostu regionu. KOF cechuje się najwyższym w regionie poziomem przedsiębiorczości (Wykres 9) i dochodów samorządów (Wykres 11), a także korzystnymi wskaźnikami poziomu życia (Wykres 10). Obszar KOF odznacza się stabilną liczbą ludności w latach 2008-2018 (Wykres 8), co wynika z przyrostu liczby ludności strefy podmiejskiej na skutek procesów suburbanizacji (wzrost liczby ludności o ok. 9,6 tys. osób), któremu towarzyszy wyludnianie się miasta rdzeniowego (spadek liczby ludności Kielc o 9,3 tys. osób).

Głównym kierunkiem zagospodarowania OSI jest dynamizacja procesów gospodarczych oraz wspieranie metropolitalnych funkcji Kielc i ich oddziaływanie na obszar regionu. Niezbędne jest także porządkowanie kształtującego się żywiotowo mieszkalnictwa i przedsiębiorczości.

Tabela 9. Oczekiwane skutki interwencji w OSI Kielecki Obszar Funkcjonalny a cele Strategii

Cele strategiczne	Cele operacyjne	Oczekiwane skutki interwencji
INTELIĞENTNA GOSPODARKA I AKTYWNI LUDZIE	1.1. Zwiększenie konkurencyjności i innowacyjności świętokrzyskiej gospodarki	Wzmocnienie funkcji metropolitalnych Kielc (naukowo-badawczych, kulturalnych, gospodarczych, edukacyjnych, administracyjnych, transportowych, inne), w tym siedziba GUM i utworzenie szpitala uniwersyteckiego
	1.2. Kompetentne kadry dla gospodarki regionu	Programy wsparcia młodych talentów
	1.3. Wsparcie procesu transformacji kluczowych branż gospodarki regionu	Wspieranie rozwoju Kielc jako miasta spotkań, w tym wzmocnienie funkcji Targów Kielce między innymi poprzez modernizację i rozbudowę obiektów targowo – konferencyjnych Rozwój przemysłu czasu wolnego
PRZYJAZNY DLA ŚRODOWISKA I CZYSTY REGION	2.1. Poprawa jakości i ochrona środowiska przyrodniczego	Rozwój systemów komunalnych ograniczających wpływ urbanizacji na środowisko: ciepłowniczych, elektroenergetycznych, kanalizacyjnych, gazowych, niskoemisyjnego transportu
	2.2. Adaptacja do zmian klimatu i zwalczanie skutków zagrożeń naturalnych	Rozwój błękitno-zielonej infrastruktury
WSPÓLNOTA I BEZPIECZNA PRZESTRZEŃ, KTÓRE ŁĄCZĄ LUDZI	3.1. Silny kapitał społeczny w regionie	Rozwój społecznych/komunalnych form mieszkalnictwa, w tym wykorzystanie programów krajowych
		Wspieranie inicjatyw lokalnych poprawiających jakość życia
	3.2. Powszechnie dostępne wysokiej jakości usługi społeczne i zdrowotne w środowisku lokalnym	Wzmocnienie Kielc jako ośrodka usług wyższego rzędu: zdrowotnych, edukacyjnych, kulturalnych dla KOF, jak również poprawa jakości usług społecznych i zdrowotnych na obszarze KOF
		Rozwój wewnętrznych i zewnętrznych połączeń transportowych KOF
		Rozwój zintegrowanego transportu publicznego w KOF
		Zapobieganie dalszej żywiołowej suburbanizacji
3.3. Wzmocnienie spójności przestrzennej i społecznej regionu	Rewitalizacja i reurbanizacja miast	
	Ochrona terenów przyrodniczo cennych i krajobrazu kulturowego z uwzględnieniem architektury regionalnej	
SPRAWNE ZARZĄDZANIE REGIONEM	4.2. Budowa rozpoznawalnej marki regionu świętokrzyskiego	Tworzenie i promocja wspólnych marek lokalnych KOF – w tym wykorzystanie georóżnorodności jako jednej z najważniejszych marek OSI
	4.3. Wzmacnianie partnerstwa i współpracy na rzecz rozwoju województwa	Rozwój instytucjonalnych form współpracy między samorządami KOF, w tym w celu wspólnego świadczenia usług publicznych

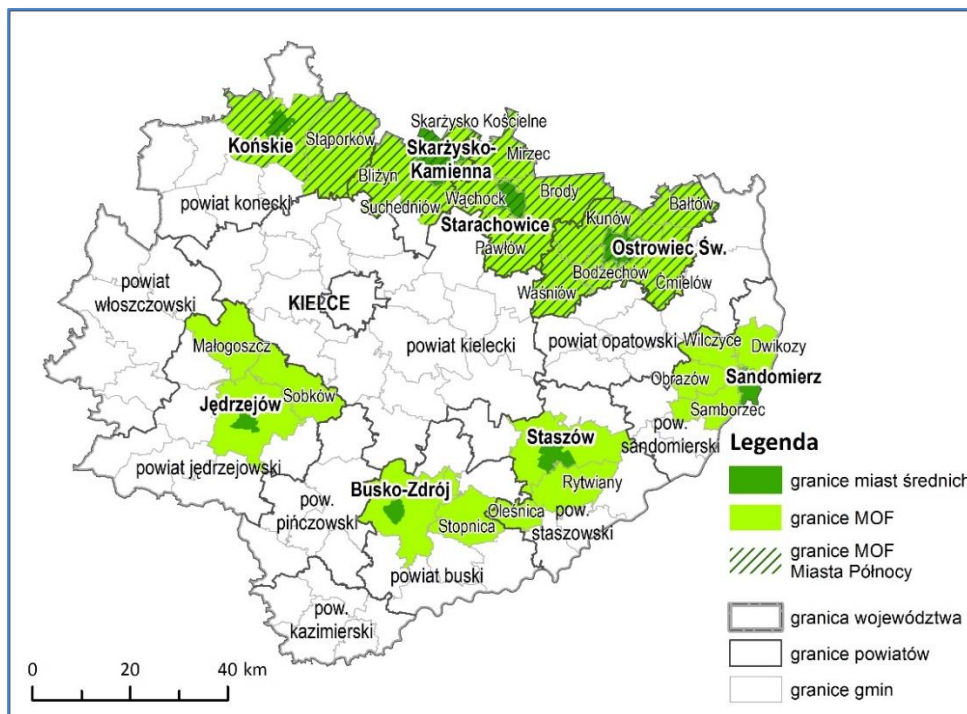
Źródło: Opracowanie eksperckie

OSI Miejskie obszary funkcjonalne (MOF) miast średnich

Zasięg terytorialny OSi

- **MOF Miasta Północy**
 - miasta rdzeniowe: Końskie, Ostrowiec Świętokrzyski, Skarżysko-Kamienna, Starachowice
 - gminy miejsko-wiejskie: Ćmielów, Kunów, Stąporków, Suchedniów, Wąchock, Końskie (obszar wiejski),
 - gminy wiejskie: Bałtów, Bliżyn, Bodzechów, Brody, Mirzec, Pawłów, Skarżysko-Kościelne, Waśniów,
- **MOF Jędrzejowa**
 - miasto rdzeniowe: Jędrzejów,
 - gminy miejsko-wiejskie: Jędrzejów (obszar wiejski), Małogoszcz
 - gminy wiejskie: Sobków
- **MOF Buska Zdroju**
 - miasto rdzeniowe: Busko-Zdrój,
 - gminy miejsko-wiejskie: Busko-Zdrój (obszar wiejski), Stopnica
- **MOF Staszowa**
 - miasto rdzeniowe: Staszów,
 - gminy miejsko-wiejskie: Staszów (obszar wiejski), Oleśnica
 - gminy wiejskie: Rytwiany
- **MOF Sandomierza**
 - miasto rdzeniowe: Sandomierz
 - gminy wiejskie: Obrazów, Samborzec, Wilczyce, Dwikozy

Rycina 14. OSi MOF Miast średnich tracących funkcje społeczno-gospodarcze



Źródło: Opracowanie eksperckie na podstawie KSRR 2030 (po aktualizacji)²³ oraz „Propozycji delimitacji obszarów funkcjonalnych miast tracących funkcje społeczno-gospodarcze w województwie świętokrzyskim”.

²³ P. Śleszyński, J. Bański, M. Degórski, T. Komornicki, (2019), Aktualizacja delimitacji obszarów problemowych na 2018 rok dla potrzeb programowania kolejnej perspektywy finansowej na lata 2021–2027, IGiPZ, Warszawa.

Kryterium delimitacji

- Wymienione ośrodki zostały wskazane w Krajowej Strategii Rozwoju Regionalnego 2030 jako miasta średnie tracące funkcje społeczno-gospodarcze. Zgodnie z KSRR 2030 wsparcie może być adresowane do miast średnich i obszarów powiązanych z nimi funkcjonalnie (MOF).

Uzasadnienie wyboru OSI

W granicach OSI znajduje się osiem największych (poza Kielcami) miast województwa świętokrzyskiego, w tym cztery miasta o randze ośrodków subregionalnych, wraz z ich obszarami funkcjonalnymi (MOF) obejmującymi sąsiednie gminy. Miasta te cechują się niekorzystnymi wskaźnikami demograficznymi – zachodzi tam najszybsza w skali regionu depopulacja, a procesy starzenia się społeczności są najbardziej zaawansowane (Wykres 8). Pomimo problemów gospodarczych, których wyrazem jest stosunkowo wysoki poziom bezrobocia, miasta te należą obok Kielc do najważniejszych ośrodków przedsiębiorczości w regionie (Wykres 9). Problemy gospodarcze średnich miast mają także odzwierciedlenie w niższej niż przeciętna w województwie dynamice dochodów samorządów lokalnych (Wykres 11).

Duże znaczenie dla zrównoważonego rozwoju województwa mają ośrodki położone w jego północnej części – Ostrowiec Świętokrzyski, Skarżysko-Kamienna, Starachowice oraz Końskie, które łączy wspólna historia związana z rozwojem Centralnego Okręgu Przemysłowego. Cechuje je szczególnie niekorzystna sytuacja demograficzna, wysoki poziom bezrobocia i niska dynamika dochodów samorządów.

Tabela 10. Oczekiwane skutki interwencji w OSI MOF Miast średnich tracących funkcje społeczno-gospodarcze a cele Strategii

Cele strategiczne	Cele operacyjne	Oczekiwane skutki interwencji
INTELIĞENTNA GOSPODARKA I AKTYWNI LUDZIE	1.1. Zwiększenie konkurencyjności i innowacyjności świętokrzyskiej gospodarki	Restrukturyzacja gospodarcza tzw. miast północy w kierunku stworzenia klastra technologii związanych z inżynierią materiałową Badania i rozwój w obszarze lecznictwa uzdrowiskowego we współpracy z ośrodkami akademickimi
	1.2. Kompetentne kadry dla gospodarki regionu	Zachowanie i rozwój funkcji akademickiej Ostrowca Świętokrzyskiego, Sandomierza i Starachowic
	1.3. Wsparcie procesu transformacji kluczowych branż gospodarki regionu	Rozwój funkcji turystycznych w oparciu o zasoby dziedzictwa kulturowego (w tym pomniki historii) i przyrodniczego Aktywizacja tradycyjnych gałęzi przemysłu w oparciu o restrukturyzację lub modernizację istniejących zasobów
PRZYJAZNY DLA ŚRODOWISKA I CZYSTY REGION	2.2. Adaptacja do zmian klimatu i zwalczanie skutków zagrożeń naturalnych	Modernizacja i wykorzystanie zbiorników retencyjnych, w tym będących pozostałością po funkcjonowaniu COP wraz z zabezpieczeniem przeciwpowodziowym, z uwzględnieniem przystosowania do pełnienia funkcji rekreacyjnej
		Ochrona różnorodności biologicznej
		Rekultywacja obszarów poprzemysłowych, w tym w zagłębiu siarkowym
		Ochrona i rozwój dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego
		Zabezpieczenie przed skutkami ograniczonego dostępu do wody, niskimi zasobami wodnymi
Rozwój błękitno-zielonej infrastruktury		

	2.3. Energetyka odnawialna i efektywność energetyczna	Wspieranie termomodernizacji zabudowy i wykorzystania energii odnawialnej w obiektach użyteczności publicznej
WSPÓLNOTA I BEZPIECZNA PRZESTRZEŃ, KTÓRE ŁĄCZĄ LUDZI	3.1. Silny kapitał społeczny w regionie	Rozwój społecznych/komunalnych form mieszkalnictwa, w tym wykorzystanie programów krajowych Wspieranie inicjatyw lokalnych poprawiających jakość życia
	3.2. Powszechnie dostępne wysokiej jakości usługi społeczne i zdrowotne w środowisku lokalnym	Rozwój podstawowych usług publicznych: społecznych, zdrowotnych oraz w zakresie edukacji, kultury, turystyki sportu i rekreacji
		Rozwój usług publicznych w ośrodkach subregionalnych i lokalnych
	3.3. Wzmocnienie spójności przestrzennej i społecznej regionu	Podnoszenie standardów wyposażenia w infrastrukturę techniczną i społeczną, w tym rozwój sieci telekomunikacyjnych
		Rozwój zewnętrznej dostępności transportowej średnich miast w skali regionalnej i krajowej
		Rozwój systemów transportu publicznego zapobiegających wykluczeniu transportowemu
		Likwidacja kolizyjnych skrzyżowań kolejowo - drogowych
		Budowa ścieżek rowerowych - oddzielonych od pasa drogi przeznaczonego do ruchu pojazdów samochodowych
		Rozwój sieci telekomunikacyjnych
		Rewitalizacja przestrzeni miejskiej
Zapobieganie rozpraszaniu się zabudowy w obszarach podmiejskich		
SPRAWNE ZARZĄDZANIE REGIONEM	4.2. Budowa rozpoznawalnej marki regionu świętokrzyskiego	Tworzenie i promocja wspólnych marek lokalnych
	4.3. Wzmacnianie partnerstwa i współpracy na rzecz rozwoju województwa	Budowa partnerstw w ramach obszarów funkcjonalnych miast

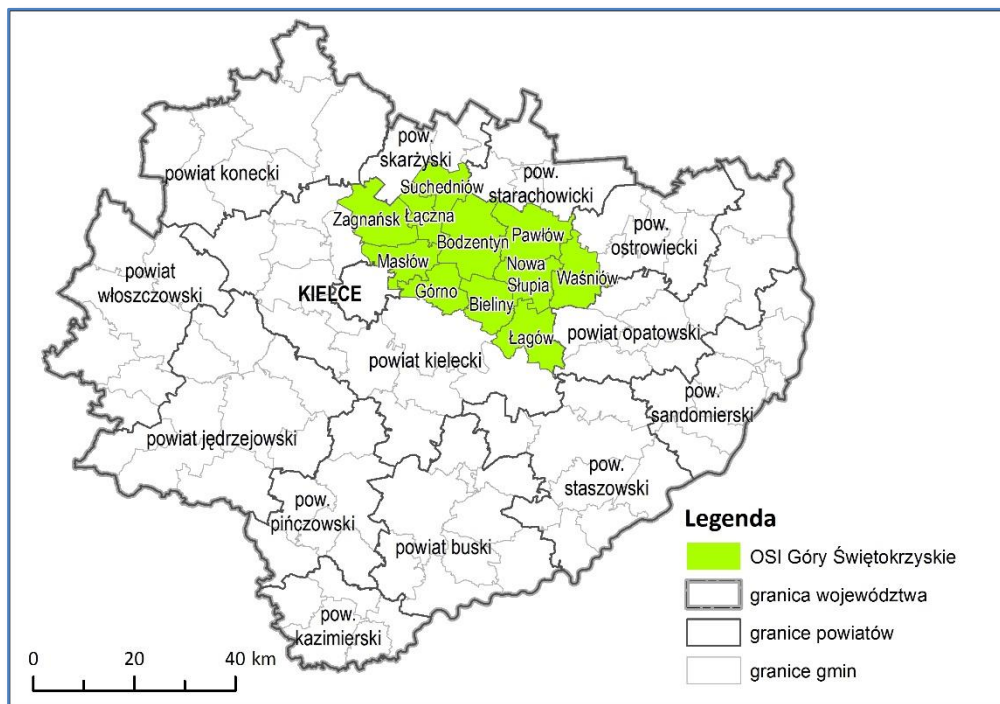
Źródło: Opracowanie eksperckie.

OSI Góry Świętokrzyskie

Zasięg terytorialny OSi:

- gminy miejsko-wiejskie: Bodzentyn, Łągów, Nowa Słupia, Suchedniów;
- gminy wiejskie: Bieliny, Górnio, Łączna, Masłów, Pawłów, Waśniów, Zagnańsk.

Rycina 15. OSi Góry Świętokrzyskie



Źródło: Opracowanie eksperckie

Kryterium delimitacji

- Obszar o szczególnym znaczeniu dla rozwoju różnych form turystyki, związanych z walorami przyrodniczo-krajobrazowymi oraz kulturowymi, położony na terenie Gór Świętokrzyskich.

Uzasadnienie wyboru OSi

Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Świętokrzyskiego wskazuje – jako jeden z obszarów interwencji – pięć gmin o wyjątkowych walorach przyrodniczo-krajobrazowych dla rozwoju różnych form turystyki, położonych w granicach i w otulinie Świętokrzyskiego Parku Narodowego, stanowiącego jedną z wizytówek regionu. Obszar ten został rozszerzony o gminy przyległe, położone niemal w całości na terenach parków krajobrazowych i obszarów chronionego krajobrazu (97% z nich stanowią obszary chronione) i posiadające potencjał rozwoju funkcji turystycznych. Na terenie OSi działa od 1996 roku Związek Gmin Gór Świętokrzyskich. Zlokalizowanych jest tu 16% miejsc noclegowych regionu. Jednocześnie w południowo-zachodniej części OSi zachodzą procesy suburbanizacji. Ze względu na swoje walory OSi wymaga opracowania kompleksowej strategii rozwoju turystyki, obejmującej cały obszar funkcjonalny oraz koordynacji działań gmin położonych na jego terenie.

Omawiany obszar na tle regionu cechuje się korzystnymi wskaźnikami demograficznymi, a także bardzo wysoką dynamiką wzrostu dochodów własnych samorządów. Jednocześnie jest wciąż obszarem o względnie niskim poziomie skanalizowania (47%) oraz przeciętnej jakości zasobu mieszkaniowego

(blisko 25% mieszkań nie posiada łazienki). Stosunkowo wysoki odsetek mieszkańców OSI korzysta z pomocy społecznej. Relatywnie niski jest także poziom przedsiębiorczości, a wskaźnik bezrobocia wyższy niż przeciętny.

Podstawowym kierunkiem interwencji będzie zabezpieczenie i wykorzystywanie największego w województwie potencjału materialnego i niematerialnego dziedzictwa kulturowego i naturalnego Gór Świętokrzyskich poprzez organizację ruchu turystycznego oraz zmniejszenie antropopresji, w tym przede wszystkim tworzenie obszaru wolnego od niskiej emisji.

Tabela 11. Oczekiwane skutki interwencji w OSI Góry Świętokrzyskie a cele Strategii

Cele strategiczne	Cele operacyjne	Oczekiwane skutki interwencji
INTELIĞENTNA GOSPODARKA I AKTYWNI LUDZIE	1.3. Wsparcie procesu transformacji kluczowych branż gospodarki regionu	Intensyfikacja zagospodarowania obiektów turystycznych i miejscowości pełniących funkcje centrów turystycznych oraz miejscowości obsługi ruchu turystycznego w zgodzie z zasadami zrównoważonego rozwoju
		Rozwój OSI jako obszaru silver economy oraz smart villages
		Rozwój przemysłu czasu wolnego
PRZYJAZNY DLA ŚRODOWISKA I CZYSTY REGION	2.1. Poprawa jakości i ochrona środowiska przyrodniczego	Rozwój systemów oczyszczania ścieków i odpadów komunalnych
		Ochrona i wykorzystanie potencjału cennych walorów, przyrodniczych kulturowych i krajobrazowych, w tym ochrona Świętokrzyskiego Parku Narodowego i terenów Natura 2000
	2.2. Adaptacja do zmian klimatu i zwalczanie skutków zagrożeń naturalnych	Rozwój infrastruktury ochrony przeciwpowodziowej
		Zabezpieczenie przed skutkami suszy, w tym dostosowanie rolnictwa do zmian klimatycznych
		Rozwój mechanizmów ograniczających negatywny wpływ ruchu turystycznego w obszarach chronionych o największej presji i rozwój zróżnicowanych form turystyki przyjaznej środowisku
	Regulacja spływu wód	
	2.3. Energetyka odnawialna i efektywność energetyczna	Rozwój infrastruktury ochrony środowiska, wspieranie termomodernizacji zabudowy i wykorzystania energii odnawialnej w obiektach turystycznych i obiektach użyteczności publicznej
WSPÓLNOTA I BEZPIECZNA PRZESTRZEŃ, KTÓRE ŁĄCZĄ LUDZI	3.1. Silny kapitał społeczny w regionie	Ochrona zasobów dziedzictwa kulturowego i krajobrazowych (w tym architektury regionalnej)
		Wspieranie inicjatyw lokalnych poprawiających jakość życia
	3.2. Powszechnie dostępne wysokiej jakości usługi społeczne i zdrowotne w środowisku lokalnym	Rozwój podstawowych usług publicznych: społecznych, zdrowotnych oraz w zakresie edukacji, kultury, turystyki sportu i rekreacji
		Rozwój edukacji kulturalnej i turystycznej opartej na bazie dziedzictwa kulturowego regionu

Cele strategiczne	Cele operacyjne	Oczekiwane skutki interwencji
	3.3. Wzmocnienie spójności przestrzennej i społecznej regionu	Poprawa dostępności transportowej oraz rozwój systemów transportu publicznego zapobiegających wykluczeniu transportowemu (w tym rozwój niskoemisyjnego transportu publicznego) Rozbudowa i dostosowanie infrastruktury drogowej i pieszo-rowerowej w sposób adekwatny do skali i potrzeb ruchu turystycznego Zapobieganie rozpraszaniu się zabudowy
SPRAWNE ZARZĄDZANIE REGIONEM	4.1. Rozwój systemu zarządzania strategicznego rozwojem	Koordinacja dokumentów planistycznych, programów ochrony i rozwoju w obszarze Gór Świętokrzyskich, w tym opracowanie kompleksowej strategii rozwoju turystyki oraz planu zagospodarowania przestrzennego dla obszaru Gór Świętokrzyskich
	4.2. Budowa rozpoznawalnej marki regionu świętokrzyskiego	Tworzenie i promocja wspólnych marek lokalnych – w tym wykorzystanie georóżnorodności jako najważniejszej marki OSI

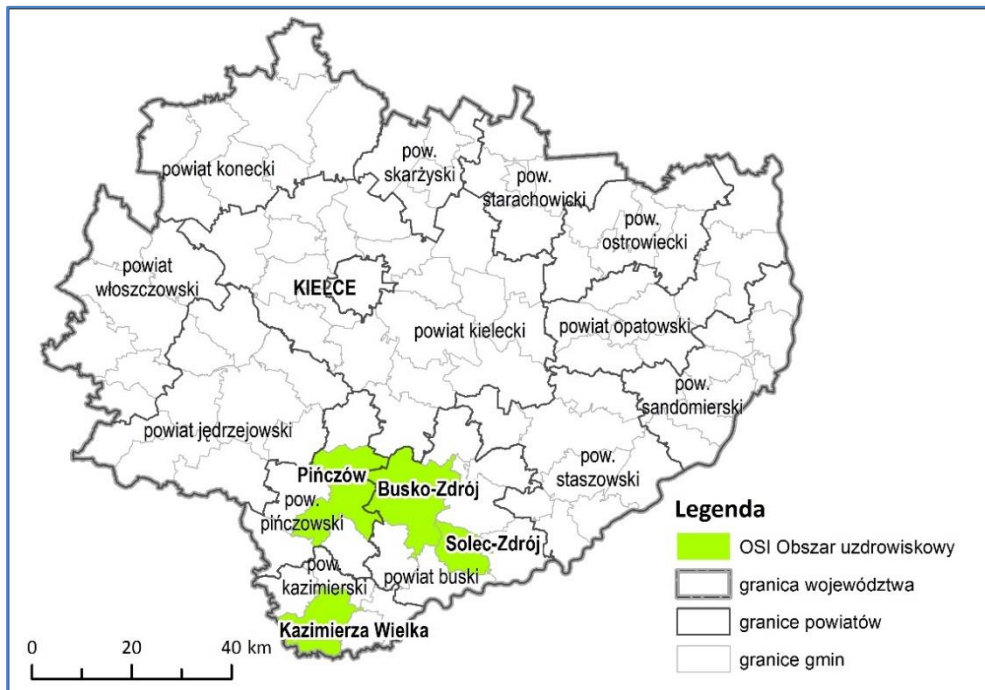
Źródło: Opracowanie eksperckie

OSI Obszar uzdrowiskowy

Zasięg terytorialny OSI

- gminy miejsko-wiejskie: Busko-Zdrój, Kazimierza Wielka, Pińczów;
- gmina wiejska: Solec-Zdrój.

Rycina 16. OSI Obszar uzdrowiskowy



Źródło: Opracowanie eksperckie

Kryterium delimitacji

- W granicach OSI znajdują się gminy dysponujące zasobami wód leczniczych: uzdrowiskowe Busko-Zdrój i Solec-Zdrój oraz Kazimierza Wielka (w trakcie budowy infrastruktury uzdrowiskowej) i Pińczów (starający się o wyznaczenie strefy uzdrowiskowej).

Uzasadnienie wyboru OSI

Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Świętokrzyskiego wskazuje jako jeden z obszarów interwencji obszar turystyczno-uzdrowiskowy²⁴. W Strategii w granicach OSI nazwanego obszarem uzdrowiskowym znalazły się gminy Busko – Zdrój, Solec- Zdrój oraz Kazimierza Wielka i Pińczów. Pełni on funkcję uzdrowiskową, rozwijającą się w oparciu o istniejące sanatoria w Busku-Zdroju i Solcu-Zdroju oraz potencjalne uzdrowiska w Kazimierzy Wielkiej i Pińczowie. OSI skupia blisko 19% wszystkich miejsc noclegowych regionu.

Obszar wyróżnia się stosunkowo korzystnymi wskaźnikami społeczno-gospodarczymi, zwłaszcza niskim bezrobociem i niskim odsetkiem osób korzystających z pomocy społecznej. Warto jednak zauważyć, że nie przekłada się to na wysoki poziom zamożności samorządów lokalnych (Wykres 11).

Głównym kierunkiem interwencji będzie wsparcie rozwoju turystyki uzdrowiskowej oraz zdrowotnej, a także innych form turystyki, w powiązaniu z obszarem Ponidzia.

Tabela 12. Oczekiwane skutki interwencji w OSI Obszar uzdrowiskowy a cele Strategii

Cele strategiczne	Cele operacyjne	Oczekiwane skutki interwencji
INTELIĞENTNA GOSPODARKA I AKTYWNI LUDZIE	1.3. Wsparcie procesu transformacji kluczowych branż gospodarki regionu	Rozwój bazy lecznictwa sanatoryjnego w Busku-Zdroju i Solcu-Zdroju
		Rozwój uzdrowiska w gminach Kazimierza Wielka i Pińczów
		Rozwój form turystyki komplementarnych do turystyki uzdrowiskowej, w oparciu o walory przyrodnicze i kulturowe, w powiązaniu z OSI Ponidzie
		Utworzenie ośrodka badawczego, innowacji i transferu technologii związanego z wykorzystaniem wód mineralnych oraz czystych pierwiastków z nich pozyskiwanych we współpracy z ośrodkami akademickimi.
PRZYJAZNY DLA ŚRODOWISKA I CZYSTY REGION	2.1. Poprawa jakości i ochrona środowiska przyrodniczego	Rozwój systemów komunalnych, ograniczających wpływ urbanizacji na środowisko: ciepłowniczych, kanalizacyjnych, gazowych, niskoemisyjnego transportu
		Utrzymanie wysokiej jakości środowiska przyrodniczego i zachowanie bioróżnorodności, w tym siedlisk półnaturalnych
WSPÓLNOTA I BEZPIECZNA PRZESTRZEŃ, KTÓRE ŁĄCZĄ LUDZI	3.1. Silny kapitał społeczny w regionie	Ochrona zasobów dziedzictwa kulturowego i krajobrazowych (w tym architektury regionalnej) oraz ich wykorzystanie do rozwoju turystyki
		Rozwój oferty kulturalnej, rekreacyjnej i przemysłu czasu wolnego
		Wspieranie inicjatyw lokalnych poprawiających jakość życia
	3.2. Powszechnie dostępne usługi wysokiej jakości	Rozwój podstawowych usług publicznych: społecznych, zdrowotnych oraz w zakresie edukacji, kultury, turystyki sportu i rekreacji

²⁴ Obszar turystyczno-uzdrowiskowy w PZPWŚ obejmuje gminy uzdrowiskowe Busko-Zdrój i Solec-Zdrój, a także gminy Pińczów i Wiślica (o funkcjach turystycznych, opartych o ich zasoby przyrodnicze i kulturowe).

Cele strategiczne	Cele operacyjne	Oczekiwane skutki interwencji
	społeczne i zdrowotne w środowisku lokalnym	Rozwój edukacji kulturalnej i turystycznej opartej na bazie dziedzictwa kulturowego regionu
	3.3. Wzmocnienie spójności przestrzennej i społecznej regionu	Rozwój systemów transportu publicznego zapobiegających wykluczeniu transportowemu Zapobieganie rozpraszaniu się zabudowy
SPRAWNE ZARZĄDZANIE REGIONEM	4.2. Budowa rozpoznawalnej marki regionu świętokrzyskiego	Tworzenie i promocja wspólnych marek lokalnych
	4.3. Wzmacnianie partnerstwa i współpracy na rzecz rozwoju województwa	Budowanie i rozwój partnerstw lokalnych

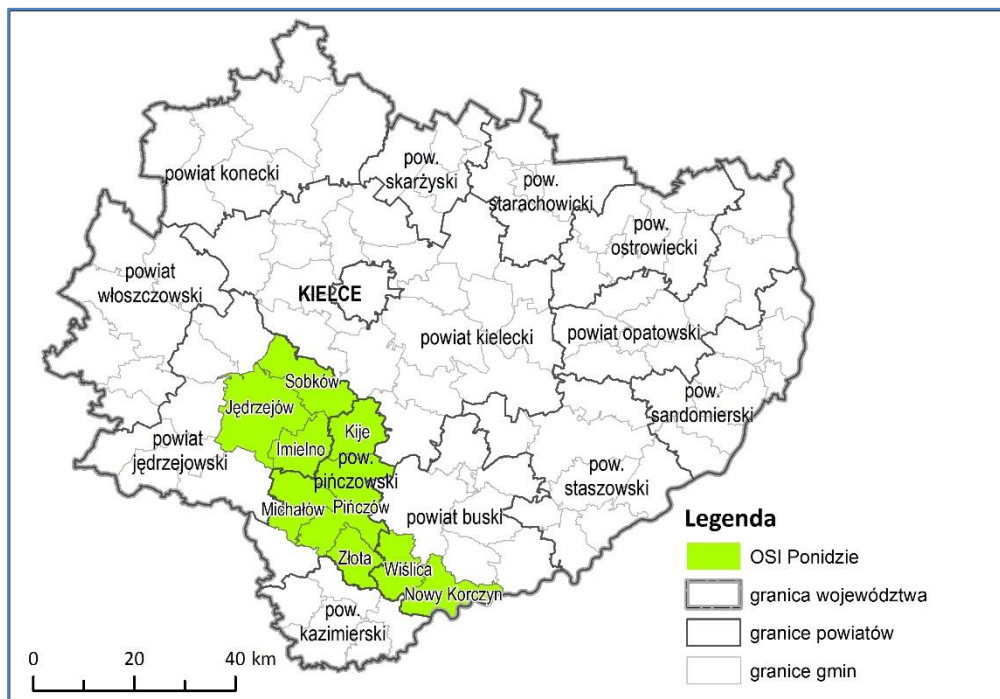
Źródło: Opracowanie własne.

OSI Ponidzie

Zasięg terytorialny

- gminy miejsko-wiejskie: Jędrzejów, Pińczów, Wiślica, Nowy Korczyn;
- gminy wiejskie: Imielno, Kije, Michałów, Sobków, Złota.

Rycina 17. OSI Ponidzie



Źródło: Opracowanie eksperckie

Kryterium delimitacji

- OSi jest wynikiem oddolnej współpracy samorządów położonych w makroregionie Nidzi Nidziańskiej, w zlewni rzeki Nidy. Gminy OSi łączą cechy przyrodniczo-krajobrazowe oraz dominująca funkcja rolnicza.

Uzasadnienie wyboru OSi

Ponidzie jako subregion charakteryzuje się szczególnymi walorami przyrodniczymi, związanymi z eksploatacją surowców naturalnych (gipsy), wysokim potencjałem rolniczym (wyspecjalizowane rolnictwo), a także bogatą bioróżnorodnością – aż 83% OSi to obszary chronione. W PZPWŚ wskazano

na rozwój funkcji turystycznej Nadnidziańskich Parków Krajobrazowych z centrami turystycznymi w Pińczowie i Wiślicy. Obszar cechują też ograniczenia rozwoju, związane z zagrożeniem powodziowym oraz zmianami klimatycznymi, zwłaszcza suszą. Wyzwaniem jest utrzymanie wysokiej jakości środowiska przyrodniczego wobec rosnących potrzeb cywilizacyjnych mieszkańców. Na terenie OSI zaledwie 49% mieszkańców korzysta z kanalizacji. Na obszarze obserwuje się znaczną depopulację, a także niski poziom przedsiębiorczości, związany z niewielkim rozwojem funkcji pozarolniczych, w tym turystycznych (bardzo niska liczba miejsc noclegowych), pomimo dobrych warunków do rozwoju ekoturystyki.

Tabela 13. Oczekiwane skutki interwencji w OSI Ponidzie a cele Strategii

Cele strategiczne	Cele operacyjne	Oczekiwana skutki interwencji
INTELIWENTNA GOSPODARKA I AKTYWNI LUDZIE	1.3. Wsparcie procesu transformacji kluczowych branż gospodarki regionu	Rozwój inteligentnej specjalizacji regionu tj. nowoczesnego rolnictwa i przetwórstwa spożywczego, w tym poprawa jakości produktów rolnych poprzez wspieranie innowacyjności i usług sieciowych w zakresie wykorzystania produktów rolniczych
		Rozwój turystyki, opartej o bogate dziedzictwo kulturowe regionu świętokrzyskiego oraz unikatowe zasoby przyrodnicze, w tym jako zaplecza dla obszaru uzdrowiskowego
		Rozwój OSI jako obszaru srebrnej gospodarki (<i>silver economy</i>)
PRZYJAZNY DLA ŚRODOWISKA I CZYSTY REGION	2.1. Poprawa jakości i ochrona środowiska przyrodniczego	Rozwój systemów oczyszczania ścieków i odpadów komunalnych
		Utrzymanie wysokiej jakości środowiska przyrodniczego i zachowanie bioróżnorodności, w tym siedlisk półnaturalnych
	2.2. Adaptacja do zmian klimatu i zwalczanie skutków zagrożeń naturalnych	Zabezpieczenie przed skutkami suszy, w tym dostosowanie rolnictwa do zmian klimatycznych
		Wdrożenie kompleksowego programu ochrony przeciwpowodziowej
WSPÓLNOTA I BEZPIECZNA PRZESTRZEŃ, KTÓRE ŁĄCZĄ LUDZI	3.1. Silny kapitał społeczny w regionie	Ochrona zasobów dziedzictwa kulturowego i krajobrazowych (w tym architektury regionalnej)
		Rozwój oferty kulturalnej, rekreacyjnej i przemysłu czasu wolnego
		Wspieranie inicjatyw lokalnych poprawiających jakość życia
	3.2. Powszechnie dostępne wysokiej jakości usługi społeczne i zdrowotne w środowisku lokalnym	Rozwój podstawowych usług publicznych: społecznych, zdrowotnych oraz w zakresie edukacji, kultury, turystyki sportu i rekreacji
	3.3. Wzmocnienie spójności przestrzennej i społecznej regionu	Poprawa dostępności komunikacyjnej, w tym rozwój niskoemisyjnego transportu publicznego
		Poprawa dostępności do szerokopasmowego Internetu
Zapobieganie rozpraszaniu się zabudowy		
SPRAWNE ZARZĄDZANIE REGIONEM	4.2. Budowa rozpoznawalnej marki regionu świętokrzyskiego	Tworzenie i promocja wspólnych marek lokalnych
	4.3. Wzmacnianie partnerstwa i współpracy na rzecz rozwoju województwa	Koordinacja dokumentów planistycznych, programów ochrony i rozwoju

Źródło: Opracowanie własne.

Niewystarczające jest również wykorzystanie turystyczne wysokich walorów krajobrazu i dziedzictwa kulturowego. Obszar cechuje się najwyższymi wskaźnikami kulturowymi, architektonicznymi i archeologicznymi, co tworzy duży potencjał dla rozwoju subregionu, przeciętnymi na tle regionu wskaźnikami gospodarczymi (Wykres 9) oraz znaczącą skalą odpływu ludności (Wykres 8). Przekłada się to także na jeden z wyższych wskaźników korzystania z pomocy społecznej (Wykres 10). Wysoki wskaźnik dochodów własnych gmin (Wykres 11) zawyżany jest przez gminę Połaniec – korzystającą z obecności największego zakładu przemysłowego na terenie OSI - elektrociepłowni.

Główne ograniczenia przyrodnicze związane są z występowaniem terenów zagrożonych powodzią w przypadku przerwania wałów oraz terenów zagrożonych podtopieniami. OSI jest także strefą zwiększonej koncentracji osuwisk i terenów predysponowanych do występowania ruchów masowych. Położenie przy granicy z sąsiednimi regionami powoduje, że wiele problemów przestrzennych na tym obszarze powinno być rozwiązywanych w ramach współpracy międzywojewódzkiej przy wsparciu polityki regionalnej państwa.

Tabela 14. Oczekiwane skutki interwencji w OSI Dolina Wisły a cele Strategii

Cele strategiczne	Cele operacyjne	Oczekiwana skutki interwencji
INTELIĞENTNA GOSPODARKA I AKTYWNI LUDZIE	1.3. Wsparcie procesu transformacji kluczowych branż gospodarki regionu	Rozwój inteligentnej specjalizacji regionu tj. nowoczesnego rolnictwa i przetwórstwa spożywczego, ze szczególnym uwzględnieniem sadownictwa i rolnictwa ekologicznego, w tym poprawa jakości produktów rolnych poprzez wspieranie innowacyjności i usług sieciowych w zakresie wykorzystania produktów rolniczych
		Wdrożenie praktycznego szkolnictwa zawodowego i współpracy pracodawców z pracownikami w ramach branż kluczowych dla obszaru OSI
		Rozwój przetwórstwa owoców i warzyw
		Zagospodarowanie stref i obszarów rozwoju przedsiębiorczości
		Rozwój turystyki w oparciu o zasoby kulturowe i przyrodnicze doliny Wisły, we współpracy z sąsiednimi regionami
PRZYJAZNY DLA ŚRODOWISKA I CZYSTY REGION	2.1. Poprawa jakości i ochrona środowiska przyrodniczego	Rozwój systemów oczyszczania ścieków i odpadów komunalnych
		Utrzymanie wysokiej jakości środowiska przyrodniczego i zachowanie bioróżnorodności, w tym siedlisk półnaturalnych
	2.2. Adaptacja do zmian klimatu i zwalczanie skutków zagrożeń naturalnych	Zabezpieczenie przed skutkami suszy, w tym dostosowanie rolnictwa do zmian klimatycznych
		Wdrożenie kompleksowego programu ochrony przeciwpowodziowej
		Rekultywacja obszarów poprzemysłowych w zagłębiu siarkowym
	2.3. Energetyka odnawialna i efektywność energetyczna	Budowa tras i ścieżek rowerowych
		Wspieranie termomodernizacji zabudowy i wykorzystania energii odnawialnej w obiektach turystycznych i obiektach użyteczności publicznej

Cele strategiczne	Cele operacyjne	Oczekiwana skutki interwencji
<p style="text-align: center;">WSPÓLNOTA I BEZPIECZNA PRZESTRZEŃ, KTÓRE ŁĄCZĄ LUDZI</p>	3.1. Silny kapitał społeczny w regionie	<p>Ochrona zasobów dziedzictwa kulturowego i krajobrazowych (w tym architektury regionalnej)</p> <p>Wspieranie inicjatyw lokalnych poprawiających jakość życia</p>
	3.2. Powszechnie dostępne wysokiej jakości usługi społeczne i zdrowotne w środowisku lokalnym	Rozwój podstawowych usług publicznych: społecznych, zdrowotnych oraz w zakresie edukacji, kultury, turystyki sportu i rekreacji
	3.3. Wzmocnienie spójności przestrzennej i społecznej regionu	Rewitalizacja przestrzeni i budynków użyteczności publicznej
		Poprawa dostępności komunikacyjnej w tym rozwój niskoemisyjnego transportu publicznego oraz transportu międzywojewódzkiego
		Poprawa dostępności do szerokopasmowego Internetu
		Zapobieganie rozpraszaniu się zabudowy
		Rolnicze wykorzystanie wysokiej jakości gruntów rolnych, ochrona przed zmianą ich przeznaczenia
	Wspólne działania na rzecz promowania walorów obszaru OSI	
Poprawa dostępności do infrastruktury kultury i obiektów dziedzictwa kulturowego		
<p style="text-align: center;">SPRAWNE ZARZĄDZANIE REGIONEM</p>	4.1. Rozwój systemu zarządzania strategicznego rozwojem	Koordynacja dokumentów planistycznych, programów ochrony i rozwoju
	4.2. Budowa rozpoznawalnej marki regionu świętokrzyskiego	Tworzenie i promocja wspólnych marek lokalnych, ze szczególnym uwzględnieniem sadownictwa sandomierskiego i produktów turystycznych.
	4.3. Wzmacnianie partnerstwa i współpracy na rzecz rozwoju województwa	<p>Tworzenie grup producenckich</p> <p>Współpraca międzyregionalna z województwem lubelskim i podkarpackim</p>

Źródło: Opracowanie eksperckie

Można założyć, że współpraca terytorialna na rzecz realizacji ponadlokalnych celów będzie rozwijała się również w ramach nowych partnerstw samorządowych, utworzonych oddolnie na etapie prowadzonych konsultacji społecznych projektu SRWŚ 2030+, a są to:

- Srebrna Dolina Kamiennej (list intencyjny podpisany przez gminy leżące nad doliną rzeki Kamiennej: Kunów, Brody, Bałtów, Ćmielów, Tarłów).
- Zachodnie Świętokrzyskie (list intencyjny podpisany przez powiat włoszczowski, powiat konecki oraz gminy: Kluczewsko, Krasocin, Moskorzew, Radków, Włoszczowa, Secemin, Oksa, Małogoszcz)
- Ziemia Opatowska (list intencyjny podpisany przez powiat opatowski oraz gminy z terenu tego powiatu: Opatów, Tarłów, Iwaniska, Ożarów, Wojciechowice, Sadowie, Baćkowice, Lipnik)
- Świętokrzyskie Uzdrowiska (porozumienie podpisane przez powiat buski, powiat kazimierski oraz gminy: Busko-Zdrój, Solec-Zdrój, Kazimierza Wielka).

Samorząd województwa świętokrzyskiego będzie wspierał rozwój tego typu partnerstw w najbliższych latach, gdyż są one motorem korzystnych przemian społeczno-gospodarczych regionu. Zawiązane porozumienia będą stanowić podstawę dla wykorzystania środków UE bądź krajowych w ramach różnych instrumentów współpracy terytorialnej, planowanych po 2020 roku np. Inne Instrumenty Terytorialne (IIT) lub porozumienia terytorialne.

Należy również podkreślić możliwości realizacji przedsięwzięć w ramach partnerstw ponadregionalnych. Przykładem może być współpraca miasta Sandomierz z miastami z województwa podkarpackiego: Stalowej Woli, Tarnobrzegiem i Niskiem w ramach tzw. Czwórporozumienia.

6.5. MONITOROWANIE OSI

Wskaźniki przyjęte do monitorowania celów SRWŚ 2030+ (Tabela 18) będą stosowane również do analizy sytuacji społeczno-gospodarczej w poszczególnych Obszarach Strategicznej Interwencji. Umożliwi to obserwację postępów w realizacji działań przewidzianych dla OSI, m.in. w takich obszarach jak infrastruktura publiczna, gospodarka, usługi społeczne i zdrowotne.

7. SYSTEM REALIZACJI I MONITOROWANIA SRWŚ 2030+

7.1. INSTYTUCJE I INSTRUMENTARIUM

W dniu 29 października 2018 r. Rada Ministrów przyjęła dokument pn. „System zarządzania rozwojem Polski”. Wprowadził on szereg zmian, z których najważniejszą jest integracja systemu programowania społeczno-gospodarczego i planowania przestrzennego na wszystkich poziomach zarządzania. Oczekiwany rezultatem tych działań jest utworzenie jednolitego systemu zarządzania i koordynacji polityk publicznych wspomagających procesy rozwojowe w Polsce. Szczegółowe rozwiązania dotyczące systemu zarządzania będą sukcesywnie wprowadzane przez nowelizacje ustaw (ustawy o zasadach prowadzenia polityki rozwoju oraz samorządowych ustaw ustrojowych).

Samorząd Województwa Świętokrzyskiego będzie dążył do dostosowania i wdrożenia rozwiązań wskazanych w „Systemie zarządzania rozwojem Polski” oraz zapewnienia spójności systemu realizacji SRWŚ 2030+ z zapisami ujętymi w tym dokumencie.

System realizacji SRWŚ 2030+ wspierać będzie nie tylko racjonalne i efektywne wykorzystanie zasobów ludzkich, rzeczowych, jak i finansowych pozostających w dyspozycji Samorządu Województwa, ale przyczyni się również do mobilizowania partnerów regionalnych na rzecz podejmowania aktywności służących realizacji strategicznych celów rozwojowych województwa. Dlatego też Samorząd Województwa Świętokrzyskiego deklaruje, że realizując SRWŚ 2030+, będzie w dalszym ciągu przestrzegał zasad, które stanowiły główne determinanty procesu jej opracowania²⁵. Dotyczy to w szczególności:

- ✓ **Zasady koordynacji**, związanej z łączeniem działań, mechanizmów i instrumentów polityki spójności UE, polityki regionalnej państwa oraz różnych polityk sektorowych wdrażanych na poziomie województwa.
- ✓ **Zasady subsydiarności**, będącej jedną z kluczowych zasad polityki rozwoju, zakładającej, że planowanie i realizacja interwencji publicznej prowadzone są na odpowiednim – możliwie najniższym – poziomie zarządzania, gwarantującym jej najwyższą efektywność.
- ✓ **Zasady koncentracji**, oznaczającej skupienie ograniczonych środków finansowych i zasobów organizacyjnych na interwencję w działania strategiczne w wybranych dziedzinach decydujących o konkurencyjności regionu, jak również na wyodrębnionych terytoriach.
- ✓ **Zasady partnerstwa**, rozumianej jako współdziałanie, współdecydowanie oraz współodpowiedzialność różnorodnych środowisk i instytucji zaangażowanych w proces rozwoju regionalnego, traktowanych jako partnerzy w procesie formułowania celów rozwojowych, mechanizmów ich wdrażania i monitorowania efektów.
- ✓ **Zasady wieloszczeblowego zarządzania**, uwzględniającej integrującą i koordynacyjną rolę samorządu województwa na poziomie regionalnym oraz znacznie większe włączenie władz samorządowych szczebla lokalnego w programowanie i działania rozwojowe.

²⁵ Zob. Uchwałę nr V/73/19 Sejmiku Województwa Świętokrzyskiego z dnia 25 lutego 2019 r. w sprawie określenia zasad, trybu i harmonogramu opracowania Strategii Rozwoju Województwa Świętokrzyskiego 2030+.

ARCHITEKTURA SYSTEMU REALIZACJI SRWŚ 2030+

System realizacji SRWŚ 2030+ opiera się na dwóch filarach:

1. Filar „Instytucje”, obejmujący podmioty oraz pozostające w ich władaniu kompetencje i zasoby, które mogą zostać wykorzystane na rzecz realizacji Strategii;
2. Filar „Instrumentarium”, odnoszący się do narzędzi oraz mechanizmów polityki rozwoju regionalnego służących wdrażaniu opisanej w Strategii interwencji.

FILAR „INSTYTUCJE”

Samorząd Województwa Świętokrzyskiego

Zgodnie z zapisami „Systemu zarządzania rozwojem Polski” samorząd województwa pełni rolę inicjująco-integrująco-koordynacyjną w odniesieniu do rozwoju regionu. Jest odpowiedzialny za programowanie działań rozwojowych regionu, budowanie sieci współpracy na szczeblu regionalnym, koordynowanie działań prorozwojowych realizowanych na terenie województwa oraz czuwanie nad przebiegiem procesów realizacji polityki regionalnej przez odpowiednie mechanizmy monitorowania i ewaluacji.

Samorząd województwa pełni rolę podmiotu, który programuje i koordynuje działania rozwojowe w regionie. Nie jest on zatem wyłącznie dysponentem środków finansowych, ale przede wszystkim animatorem i moderatorem działań (także podejmowanych przez podmioty odcień niezależne pod względem instytucjonalnym i finansowym), które będą realizować cele SRWŚ 2030+.

Podmiotem odpowiedzialnym za proces wdrażania SRWŚ 2030+ jest Zarząd Województwa Świętokrzyskiego. Takie usytuowanie Zarządu w systemie wynika nie tylko z przepisów prawa, które wskazują organ wykonawczy samorządu województwa jako podmiot odpowiedzialny za przygotowanie i realizację strategii rozwoju, planu zagospodarowania przestrzennego oraz regionalnych programów operacyjnych (art. 41 ust. 2 pkt 4 *ustawy o samorządzie województwa*), ale również z doświadczeń oraz potencjału instytucjonalnego budowanych w ciągu ponad 20 lat programowania, koordynacji oraz wdrażania polityki rozwoju na szczeblu regionalnym.

Wdrażanie SRWŚ 2030+ będzie realizowane przez jednostkę pomocniczą – Urząd Marszałkowski Województwa Świętokrzyskiego – oraz wojewódzkie samorządowe jednostki organizacyjne. W procesie wdrażania SRWŚ 2030+ udział będą brały również inne podmioty, a ważną rolę będzie w nim odgrywała Rada ds. Rozwoju Województwa Świętokrzyskiego – gremium doradcze i opiniotwórcze dla Zarządu Województwa Świętokrzyskiego w sprawach dotyczących rozwoju społeczno-gospodarczego regionu.

Rada ds. Rozwoju Województwa Świętokrzyskiego

Rada ds. Rozwoju Województwa Świętokrzyskiego (powstała na bazie Zespołu Świętokrzyskie 2030+) będzie ciałem doradczym i opiniotwórczym dla Zarządu Województwa Świętokrzyskiego w sprawach dotyczących rozwoju społeczno-gospodarczego regionu. W jej skład wejdą przedstawiciele jednostek samorządu terytorialnego szczebla gminnego i powiatowego z terenu województwa świętokrzyskiego, administracji rządowej, jednostek sektora edukacji i szkolnictwa wyższego oraz partnerów społeczno-gospodarczych. Zadaniem Rady będzie prowadzenie strategicznej dyskusji na temat celów i kierunków polityki regionalnej województwa, a także bieżąca ich ocena.

Zespół zadaniowy ds. realizacji SRWŚ 2030+

W ramach Urzędu Marszałkowskiego Województwa Świętokrzyskiego powołany zostanie Zespół zadaniowy ds. realizacji SRWŚ 2030+, który będzie stanowił forum koordynacji działań służących realizacji celów Strategii w ramach administracji regionalnej. Zasadniczym zadaniem Zespołu będzie monitorowanie postępów wdrażania SRWŚ 2030+, proponowanie optymalnych ścieżek i mechanizmów osiągania opisanych w niej celów oraz zapewnienie wymiany informacji pomiędzy podmiotami bezpośrednio zaangażowanymi w ten proces.

W skład Zespołu wejdą:

- Marszałek Województwa Świętokrzyskiego lub członek Zarządu Województwa Świętokrzyskiego właściwy ds. polityki rozwoju województwa (jako przewodniczący Zespołu);
- Skarbnik Województwa Świętokrzyskiego;
- Sekretarz Województwa Świętokrzyskiego;
- Przedstawiciele departamentu odpowiedzialnego w ramach Urzędu Marszałkowskiego Województwa Świętokrzyskiego za opracowanie, koordynację wdrażania oraz monitoring SRWŚ 2030+ (Departament właściwy ds. rozwoju regionalnego), którego dyrektor będzie pełnił funkcję zastępcy przewodniczącego Zespołu;
- Przedstawiciele (w randze dyrektorów lub ich zastępców) merytorycznych departamentów urzędu marszałkowskiego oraz wojewódzkich samorządowych jednostek organizacyjnych odpowiedzialnych za wdrażanie i osiąganie poszczególnych celów określonych w Strategii rozwoju województwa.

Departament właściwy ds. rozwoju regionalnego

Departament Inwestycji i Rozwoju (IR) – departament właściwy ds. rozwoju regionalnego – jest odpowiedzialny za programowanie i koordynowanie procesu zarządzania strategicznego, a także monitorowanie postępów realizacji SRWŚ 2030+. W ramach Departamentu funkcjonuje Oddział ds. Programowania Strategicznego i Analiz, który pełni również rolę Regionalnego Obserwatorium Terytorialnego. W strukturze organizacyjnej IR istotną rolę odgrywają ponadto komórki odpowiedzialne za politykę proinnowacyjną, zarządzanie oraz monitoring i ewaluację RPO.

Świętokrzyskie Biuro Rozwoju Regionalnego

Świętokrzyskie Biuro Rozwoju Regionalnego (ŚBRR) jest jednostką budżetową utworzoną przez Sejmik Województwa Świętokrzyskiego. Działalność ŚBRR obejmuje m.in. realizację zadań związanych z planowaniem przestrzennym, w tym:

- opracowywanie Planu Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Świętokrzyskiego oraz jego okresową aktualizację na podstawie monitoringu stanu zagospodarowania przestrzennego regionu, wniosków samorządów lokalnych, zmian strategii rozwoju województwa, a także zmian przepisów i uwarunkowań prawnych dotyczących zagospodarowania przestrzennego;
- wykonywanie zadań Samorządu Wojewódzkiego związanych z ładem przestrzennym województwa, zachowywaniem wartości środowiska kulturowego i przyrodniczego oraz przygotowaniem wojewódzkich programów operacyjnych służących realizacji ponadlokalnych celów publicznych.

Współpraca z gremiami o charakterze regionalnym

Ze względu na to, że Strategia rozwoju województwa nie jest dokumentem będącym wyłączną własnością Samorządu Województwa Świętokrzyskiego, ale strategią całego regionu, w proces jej wdrażania powinno zostać zaangażowane szerokie grono partnerów: administracja rządowa, jednostki samorządu terytorialnego, jednostki sektora edukacji, szkolnictwa wyższego i naukowo-badawczego, partnerzy społeczno-gospodarczy, organizacje pozarządowe, przedsiębiorcy i instytucje otoczenia biznesu. Działania podejmowane przez partnerów regionalnych stanowią nie tylko istotny punkt odniesienia dla planowania oraz wdrażania polityki rozwoju przez samorząd, ale przede wszystkim generują istotny wkład w osiąganie założonych w SRWŚ 2030+ celów.

Partnerzy samorządu regionalnego reprezentowani są w różnego rodzaju gremiach. Są to m.in.:

- Świętokrzyska Rada Innowacji;
- Świętokrzyska Rada Działalności Pożytku Publicznego;
- Wojewódzka Rada Dialogu Społecznego;
- Wojewódzka Rada Rynku Pracy;
- Młodzieżowy Sejmik Województwa Świętokrzyskiego;
- Forum Gospodarcze Województwa Świętokrzyskiego;
- Komitet Monitorujący RPOWŚ 2014-2020;
- Regionalny Komitet Rozwoju Ekonomii Społecznej;
- Świętokrzyska Rada Seniorów;
- Wojewódzka Społeczna Rada ds. Osób Niepełnosprawnych;
- Świętokrzyska Federacja Sportu.

W celu skutecznej realizacji SRWŚ 2030+ Samorząd Województwa będzie stale współpracował z powyższymi zespołami.

FILAR „INSTRUMENTARIUM”

INSTRUMENTY PROGRAMOWE

Strategia Rozwoju Województwa Świętokrzyskiego wraz z Planem Zagospodarowania Przestrzennego Województwa reprezentują pierwszy - najwyższy szczebel (poziom) programowania w województwie świętokrzyskim. Dokumenty te, przyjmowane przez Sejmik Województwa Świętokrzyskiego, są nadrzędne w stosunku do wszystkich pozostałych dokumentów strategicznych, programowych, planistycznych czy finansowych przygotowywanych na poziomie regionalnym, będąc tym samym podstawową merytoryczną wytyczną dla programowanych w nich interwencji publicznych.

Strategia Rozwoju Województwa Świętokrzyskiego 2030+ oraz Plan Zagospodarowania Przestrzennego Województwa będą wdrażane poprzez hierarchiczny system powiązanych ze sobą pod względem logicznym i merytorycznym dokumentów (plany, programy, polityki), instrumentów oraz mechanizmów.

Drugi poziom programowania strategicznego stanowi niewielka liczba ściśle określonych strategii sektorowych i branżowych, których obowiązek opracowania bądź to wynika z przepisów krajowych, bądź też stanowi wypełnienie warunków niezbędnych do uruchomienia wdrażania środków europejskiej polityki spójności. Przykładami tego typu dokumentów są m.in. Regionalna Strategia Innowacji oraz Strategia Polityki Społecznej Województwa Świętokrzyskiego. Ponadto Samorząd Województwa z własnej inicjatywy może opracować dokumenty nieobligatoryjne, takie jak polityki rozwoju czy strategię ponadregionalne mające na celu wzmocnienie współpracy terytorialnej.

Trzeci poziom programowania strategicznego stanowią programy o charakterze operacyjno-wdrożeniowym, które są zasadniczym narzędziem realizacji Strategii, ocenianym pod kątem zgodności z celami strategicznymi. Programy te ukierunkowane będą na realizację poszczególnych celów operacyjnych (bądź też ich grup) Strategii. Szczególną grupę instrumentów wspierających wdrażanie Strategii stanowią programy operacyjne służące wdrażaniu Polityki Spójności Unii Europejskiej w latach 2021–2027, wśród których wskazać należy na:

- Regionalny program operacyjny – przygotowywany przez zarząd województwa i stanowiący zasadnicze źródło finansowania kierunków działań opisanych w Strategii;
- Krajowy program operacyjny dla Polski Wschodniej (planowany) – opracowywany na szczeblu centralnym, służący wsparciu rozwoju społeczno-gospodarczego pięciu wschodnich regionów Polski;
- krajowe programy operacyjne – opracowywane na szczeblu centralnym, dające możliwość pozyskania dodatkowych środków finansowych na realizację kierunków działań Strategii.

Syntetyczny układ dokumentów regionalnych województwa świętokrzyskiego przedstawiono na poniższym schemacie.

Schemat 5. Układ dokumentów regionalnych województwa świętokrzyskiego



Źródło: Opracowanie własne.

INSTRUMENTY INSTYTUCJONALNE

Instrumenty wykorzystujące procedury negocjacji pomiędzy instytucjami różnych szczebli zarządzania publicznego na rzecz wypracowania konsensusu dotyczącego priorytetów polityki rozwoju stanowią ostatni element systemu realizacji Strategii. W szczególności będą one wspierać realizację kluczowych z punktu widzenia celów SRWŚ 2030+ projektów i przedsięwzięć. W tej grupie wskazać należy przede wszystkim na:

- **kontrakt terytorialny** (obowiązujący do ostatecznego rozliczenia regionalnego programu operacyjnego na lata 2014–2020) – będący umową pomiędzy rządem a samorządem województwa co do realizacji kluczowych dla danego regionu przedsięwzięć i projektów;
- **kontrakt programowy** – umowa określająca warunki i kierunki dofinansowania regionalnego programu operacyjnego, w tym zapisanych w nim przedsięwzięć priorytetowych;
- **kontrakt sektorowy** – umowa określająca sposób realizacji, w tym finansowania, programów rozwoju opracowanych przez właściwych ministrów w zakresie interwencji ukierunkowanej terytorialnie;
- **porozumienie terytorialne** – umowa określająca w szczególności przedsięwzięcia priorytetowe dla rozwoju danego obszaru objętego porozumieniem.

Instrumentami, planowanymi w nowej perspektywie finansowej 2021-2027, które przyczynią się do wzmacniania współpracy i partnerstwa JST na rzecz realizacji wspólnych działań, są Zintegrowane Inwestycje Terytorialne (ZIT), Inne instrumenty terytorialne (IIT), Rozwój Lokalny Kierowany przez Społeczność (RLKS). Decyzje odnośnie wykorzystania tych instrumentów, zasad oraz zakresu ich funkcjonowania oraz przypisanych im alokacji finansowych, zostaną podjęte w trakcie prac nad regionalnym programem operacyjnym województwa świętokrzyskiego na lata 2021-2027.

Respektując zasady partnerstwa oraz wieloszczeblowego zarządzania, wdrażając SRWŚ 2030+, Samorząd Województwa będzie tworzyć oraz wykorzystywać autorskie (własne) instrumenty wspierające współpracę sektora publicznego i prywatnego (w tym te wykorzystujące formułę partnerstwa publiczno-prywatnego). Samorząd Województwa będzie jednocześnie wykorzystywał mechanizmy budowania regionalnych partnerstw i sieci współpracy z udziałem jednostek samorządu terytorialnego z województwa świętokrzyskiego, wzmacniania pozycji regionu w sieci wewnątrzregionalnych i międzyregionalnych powiązań oraz mobilizowania partnerów do wspólnych projektów i generowania innowacji. Niewątpliwie katalizatorem tego rodzaju współpracy będą partnerskie projekty regionalne z udziałem województwa oraz jego jednostek (inspirowane zarówno przez samorząd regionalny, jak i jego partnerów), czy też partnerskie projekty międzyregionalne, w tym międzynarodowe, jako zyskujące na znaczeniu potencjalne źródło komplementarnego know-how i finansowania.

7.2. NARZĘDZIA I RAMY FINANSOWE REALIZACJI SRWŚ 2030+

W ramach tworzenia Strategii Rozwoju Województwa Świętokrzyskiego 2030+ opracowane zostały cele strategiczne oraz operacyjne (niższego rzędu), których możliwość efektywnej realizacji powinna zostać uwiarygodniona m.in. poprzez ekspercką analizę ram finansowych planowanych przedsięwzięć.

Poniższa analiza ma charakter ekspercki, została jednak ujęta w istotne ramy merytoryczne i formalno-organizacyjne:

1. Każdy z celów wymienionych w Strategii Rozwoju Województwa Świętokrzyskiego 2030+ obejmuje cele operacyjne, które to z kolei uszczegółowione są kluczowymi kierunkami działań. Metodyka szacowania nakładów finansowych niezbędnych dla realizacji SRWŚ 2030+ dotyczy szacunków agregowanych na poziomie wymienionych celów strategicznych.

2. Analizę finansową przeprowadzono z perspektywy wszystkich możliwości pozyskiwania środków finansowych na realizację celów SRWŚ 2030+. Po pierwsze, chodzi o podział na środki publiczne i prywatne, po drugie zaś, o finansowe środki publiczne pochodzące z różnych poziomów funkcjonowania administracji publicznej: środki UE poziomu krajowego, a także środki finansowe budżetu państwa (wskazano je w poniższej tabeli jako zbiorczą wartość), środki UE poziomu regionalnego oraz środki w dyspozycji województwa świętokrzyskiego, a także gmin i powiatów z jego terytorium. Wzięto również pod uwagę możliwości wykorzystania do realizacji celów SRWŚ 2030+ innych źródeł, takich jak Norweski Mechanizm Finansowy, Horyzont Europa, Interreg Europa, Wspólna Polityka Rolna UE, Fundusz Dróg Samorządowych, Fundusz Kolejowy, PFRON, WFOŚiGW w Kielcach, NFOŚiGW, Fundusz Rozwoju Kultury Fizycznej itp.).
3. Należy przyjąć i podkreślić, że analizy zawarte w niniejszym rozdziale mają charakter szacunkowy. Wynika to z kilku faktów. Po pierwsze, nadal nie ma ostatecznie zatwierdzonych kwot przypadających na poszczególne programy w ramach funduszy europejskich. Wciąż trwają prace nad pakietem legislacyjnym na lata 2021–2027, w którym będą ujęte kwestie m.in. warunków finansowania czy też kwalifikowalności kosztów. Nie zakończyły się również prace nad ostateczną wersją rozporządzeń unijnych, które będą regulowały kwestię wydatkowania środków finansowych UE, a w konsekwencji także nad krajową Umową Partnerstwa, która będzie określała podział interwencji pomiędzy poziom krajowy a regionalny. Po drugie, planowanie finansowe do roku 2030 ma charakter ogólny ze względu na długą perspektywę czasu przewidywania i szereg czynników i uwarunkowań mogących wpłynąć na ostateczne wartości kwot.
4. Zgodnie z opublikowanym projektem pakietu legislacyjnego dla Polityki Spójności na lata 2021–2027 wartość alokacji przyznanej Polsce w ramach tej polityki ma wynieść 64,4 mld euro. Jest to kwota o 23% mniejsza od tej, którą nasz kraj uzyskał w związku z perspektywą finansową UE na lata 2014–2020.
5. Na podstawie szacunków wynikających z przeprowadzonego wstępnego rozeznania dotyczącego treści umowy zapewniającej Polsce, w tym polskim regionom, środki finansowe w ramach funduszy europejskich, można stwierdzić, że środki dostępne w ramach Regionalnych Programów Operacyjnych oraz Programu Operacyjnego Polska Wschodnia wyniosą w latach 2021–2027 ponad 20 mld euro. Dodatkowo należy mieć na uwadze, że zgodnie z zapisami projektu KSRR 2030 istotny wpływ na ostateczną alokację finansową dla poszczególnych regionów będą mieć uzgodnienia pomiędzy ministrem właściwym ds. rozwoju regionalnego a zarządem województwa, podczas których określone zostaną zasady, kierunki i warunki dofinansowania programów operacyjnych). Wysokość środków na realizację RPO będzie wynikała z ustalonego przez ministra właściwego ds. rozwoju regionalnego algorytmu podziału środków oraz z indywidualnych negocjacji w ramach kontraktu programowego. Założono, że udział województwa świętokrzyskiego w całkowitej alokacji dla 16 województw wyniesie tyle samo, co w obecnej perspektywie finansowej, tj. 4,36%.

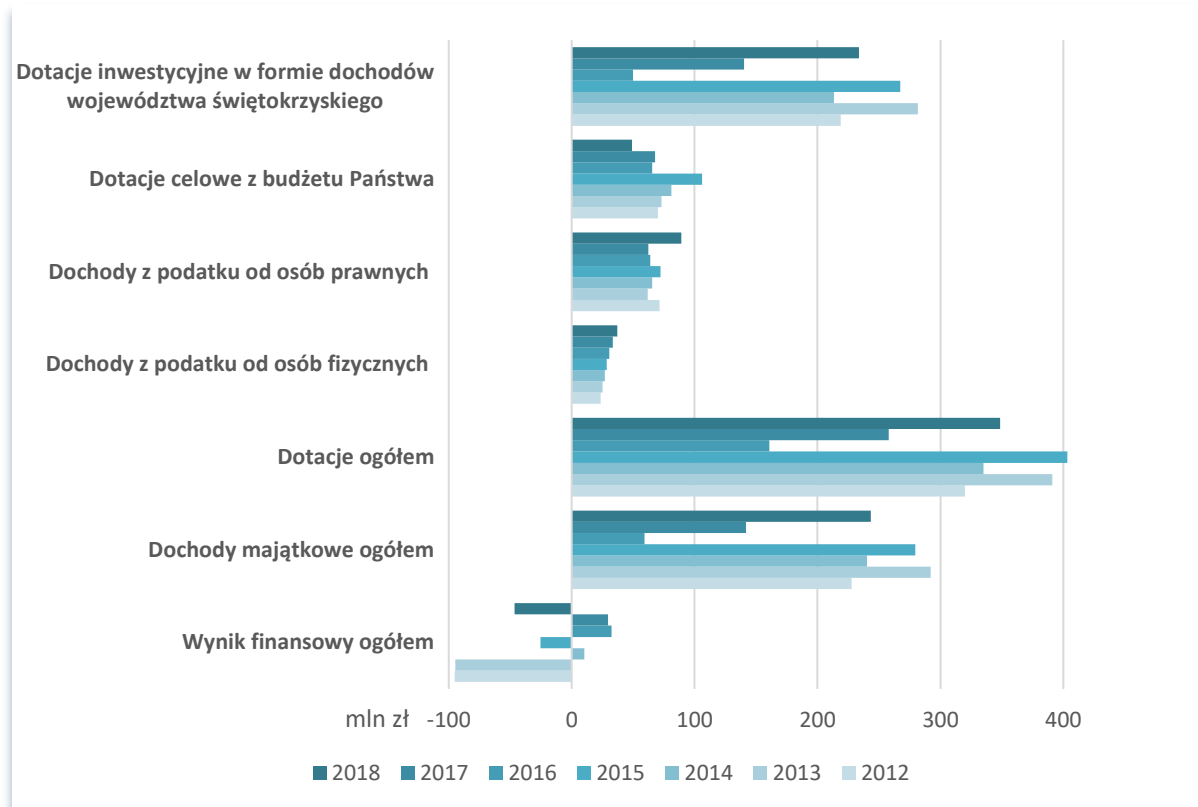
Tabela 15. Wartość alokacji funduszy europejskich na lata 2014–2020 w podziale na regiony

Województwo	Alokacja	
	mln euro	%
Dolnośląskie	2 252 546 589	7,20
Kujawsko-Pomorskie	1 903 540 287	6,09
Lubelskie	2 230 958 174	7,13
Lubuskie	906 929 693	2,90
Łódzkie	2 256 049 115	7,21
Małopolskie	2 878 215 972	9,20
Opolskie	944 967 792	3,02
Podkarpackie	2 114 243 760	6,76
Podlaskie	1 213 595 877	3,88
Pomorskie	1 864 811 698	5,96
Śląskie	3 476 937 134	11,12
Świętokrzyskie	1 364 543 593	4,36
Warmińsko-Mazurskie	1 728 272 095	5,53
Wielkopolskie	2 450 206 417	7,83
Zachodniopomorskie	1 601 239 216	5,12
Mazowieckie	2 089 840 138	6,68
Suma	31 276 897 550	100,00

Źródło: Portal Funduszy https://www.funduszeuropejskie.2007-2013.gov.pl/rpo/strony/2014_2020.aspx (dostęp: 13.02.2020 r.).

- Analiza finansowa zasobów województwa świętokrzyskiego opierała się na analizie danych ilościowych: dochodów ogółem, w tym podatku od osób fizycznych i prawnych, dochodów z majątku, środków pochodzących z dotacji różnego typu oraz wydatków, w tym majątkowych. Dodatkowo przeprowadzono podstawowe badanie zasobów gospodarczych świętokrzyskiego, które mogą wpłynąć na wynik analizy skutków finansowych implementacji Strategii, poprzez analizę nakładów inwestycyjnych przedsiębiorstw województwa. W realizacji celów SRWŚ pomogą nie tylko środki publiczne, ale również prywatne źródła finansowania. Przedsiębiorcy w Polsce, w tym również z województwa świętokrzyskiego, będą zainteresowani korzystaniem z innowacyjnych rozwiązań w zakresie unowocześniania swojej działalności w oparciu o najnowsze koncepcje rozwoju gospodarczego (m.in. ekonomię wartości, gospodarkę o obiegu zamkniętym), co sprawia, że będą bardziej skłonni do angażowania się w wydatki na rzecz implementacji innowacji zarówno w przemyśle, jak i w usługach. Na podstawie danych BDL za lata 2012–2018 przyjmuje się za wiarygodną informację, że do 2030 r. przedsiębiorstwa z województwa świętokrzyskiego wydadzą środki finansowe na wspomniane cele o orientacyjnej wartości 5,2 mld zł, pośrednio przyczyniając się do realizacji przede wszystkim celów 1 i 2 SRWŚ.
- Warto również wspomnieć o możliwości skorzystania z instrumentów finansowych (fundusze poręczeniowe i pożyczkowe). Mechanizm ten został upowszechniony na poziomie regionalnym przy wykorzystaniu funduszy europejskich w okresie programowania 2014–2020. Nie są znane wartości mechanizmów zwrotnych dla województwa świętokrzyskiego na lata 2021–2027, niemniej jednak należy pamiętać o takim instrumencie finansowym, z którego można skorzystać również po 2027 r.

Wykres 12. Struktura dochodów i wydatków samorządu województwa świętokrzyskiego w latach 2012–2018



Źródło: Bank Danych Lokalnych GUS.

- Z budżetu państwa województwo świętokrzyskie otrzyma środki finansowe, które będą mogły zostać przeznaczone na realizację działań w ramach SRWŚ. Część z nich to subwencja ogólna, ale w kategorii środki z budżetu centralnego mieści się więcej elementów, o czym wspomniano powyżej.

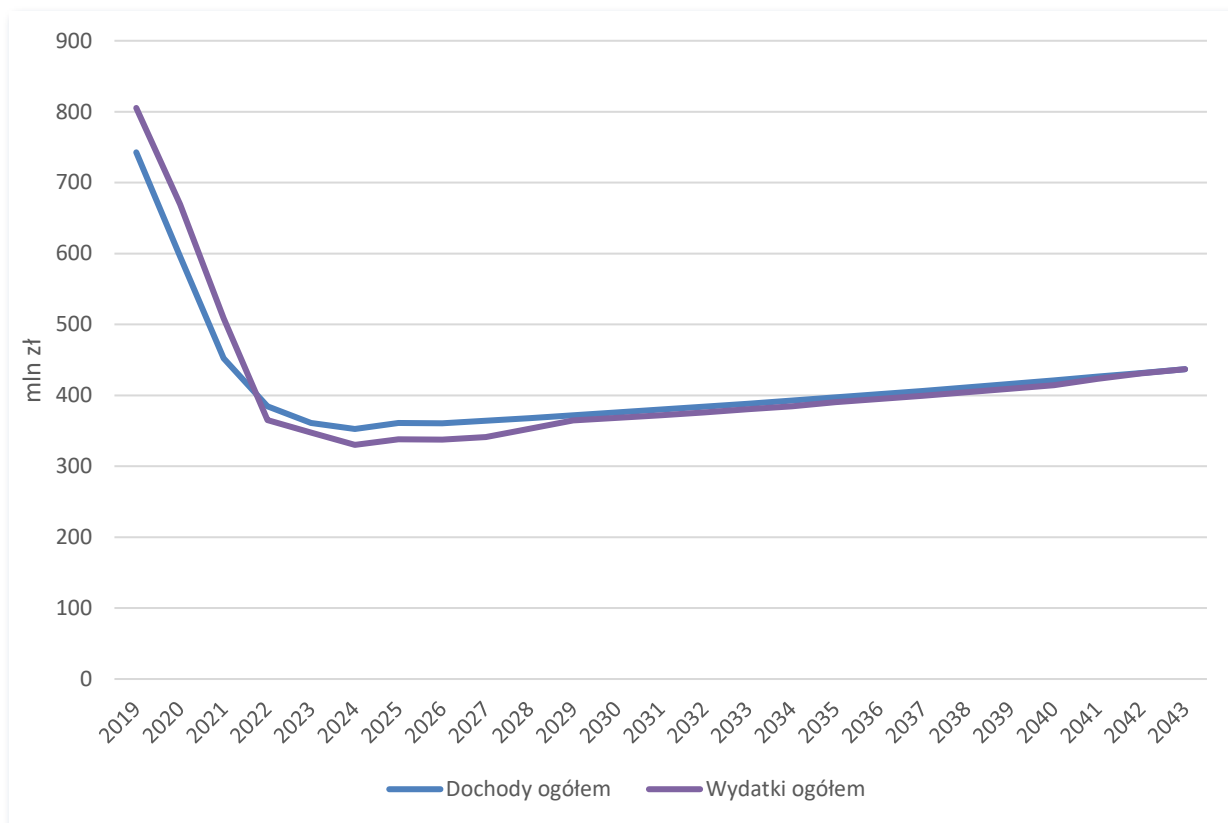
Tabela 16. Wartość subwencji i dotacje z budżetu państwa dla województw w roku 2019

WK	Województwo	I PIT	II SUBWENCJA OGÓLNA (1+2+3)	1. część wyrównawcza	2. część regionalna	3. część oświatowa	III Wpłata	IV Dotacja celowa
02	dolnośląskie	145 148 994	62 478 403	7 392 861	0	55 085 542	0	18 681 021
04	kujawsko-pomorskie	79 364 135	233 647 249	120 362 702	55 532 299	57 752 248	0	18 622 448
06	lubelskie	66 590 455	285 952 211	180 053 869	70 783 255	35 115 087	0	24 407 763
08	lubuskie	39 931 780	100 632 572	67 886 864	15 565 252	17 180 456	0	33 466 311
10	łódzkie	108 369 793	143 978 284	107 987 599	7 444 103	28 546 582	0	0
12	małopolskie	154 688 712	142 491 600	78 430 410	9 375 481	54 685 709	0	0
14	mazowieckie	386 307 359	88 172 504	0	0	88 172 504	509 369 153	0
16	opolskie	36 817 059	99 435 444	75 431 732	12 349 429	11 654 283	0	24 557 162
18	podkarpackie	66 508 713	267 617 292	163 658 636	70 016 962	33 941 694	0	18 474 745
20	podlaskie	41 140 551	166 470 487	108 298 827	44 856 095	13 315 565	0	26 624 743
22	pomorskie	108 916 526	100 873 229	51 794 085	18 454 111	30 625 033	0	18 677 607
24	śląskie	222 662 924	151 491 601	57 012 346	14 717 784	79 761 471	0	0
26	świętokrzyskie	40 617 311	175 524 417	125 224 837	37 653 479	12 646 101	0	20 834 481
28	warmińsko-mazurskie	48 798 075	206 032 935	136 407 885	49 829 464	19 795 586	0	28 728 922
30	wielkopolskie	167 230 287	61 299 558	0	20 102 293	41 197 265	0	18 974 188
32	zachodniopomorskie	68 619 324	161 853 595	112 788 895	31 752 233	17 312 467	0	28 450 609
RAZEM		1 781 711 998	2 447 951 381	1 392 731 548	458 342 240	596 787 593	509 369 153	280 500 000

Źródło: <https://www.gov.pl/web/finanse/ostateczne-roczne-kwoty-subwencji-wplat-i-udzialow-dla-poszczegolnych-gmin-powiatow-i-wojewodztw> (dostęp: 13.02.2020 r.).

9. Prognozowane wartości na poziomie regionalnym wyznaczono na podstawie Wieloletniej Prognozy Finansowej Województwa Świętokrzyskiego na lata 2019–2043 (WPF). Określają one wysokość środków finansowych wspierających realizację zaprogramowanych przedsięwzięć. Zaprezentowane w WPF kwoty uwzględniają dopuszczalną wysokość ustawowych wskaźników zadłużenia. Poniżej zamieszczono wykres określający wartości dochodów i wydatków ogółem do 2043 r. dla województwa świętokrzyskiego wynikające z WPF.

Wykres 13. Prognoza dochodów i wydatków budżetowych województwa świętokrzyskiego na lata 2019–2043



Źródło: *Wieloletnia Prognoza Finansowa Województwa Świętokrzyskiego 2019.*

10. Ważnym elementem budowania przewagi konkurencyjnej województwa świętokrzyskiego, jak również poszukiwania źródeł finansowych niezbędnych do implementacji Strategii, są budżety jednostek samorządu terytorialnego poziomu lokalnego. Należy założyć, że do 2030 r. gminy województwa świętokrzyskiego będą dysponować istotnymi środkami finansowymi, które zostaną przeznaczone na podnoszenie atrakcyjności lokalizacyjnej. Biorąc pod uwagę wskaźniki dochodów i wydatków poniesionych w latach 2012–2018 (na podstawie informacji zaczerpniętych z BDL GUS), jak również prognozy gospodarcze opisane powyżej, należy przyjąć, że planowane przez gminy i powiaty województwa świętokrzyskiego nakłady inwestycyjne w latach 2020–2030 wyniosą ok. 10,35 mld zł.

Tabela 17. Prognoza wysokości i źródeł finansowania Strategii Rozwoju Województwa Świętokrzyskiego 2030

Cele	2020–2030	
	Dostępne źródła finansowania	Szacowana wielkość nakładów finansowych [mln zł]
Cel 1. INTELIGENTNA GOSPODARKA I AKTYWNI LUDZIE	RPO WŚ 2014–2020	91
	RPO WŚ 2021–2027	915
	Środki finansowe poziomu krajowego	750
	Środki finansowe województwa świętokrzyskiego	240
	Środki finansowe JST poziomu lokalnego	3123
	Przedsiębiorcy	3112
	Pozostałe źródła finansowe	800
CEL 2. PRZYJAZNY DLA ŚRODOWISKA I CZYSTY REGION	RPO WŚ 2014–2020	38
	RPO WŚ 2021–2027	1277
	Środki finansowe poziomu krajowego	945
	Środki finansowe województwa świętokrzyskiego	625,7
	Środki finansowe JST poziomu lokalnego	3695
	Przedsiębiorcy	2090
	Pozostałe źródła finansowe	480
Cel 3. WSPÓLNOTA I BEZPIECZNA PRZESTRZEŃ, KTÓRE ŁĄCZĄ LUDZI	RPO WŚ 2014–2020	12
	RPO WŚ 2021–2027	2386
	Środki finansowe poziomu krajowego	154
	Środki finansowe województwa świętokrzyskiego	1822
	Środki finansowe JST poziomu lokalnego	2280
	Przedsiębiorcy	0
	Pozostałe źródła finansowe	130
Cel 4. SPRAWNE ZARZĄDZANIE REGIONEM (CEL HORYZONTALNY)	RPO WŚ 2014–2020	0
	RPO WŚ 2021–2027	169
	Środki finansowe poziomu krajowego	120
	Środki finansowe województwa świętokrzyskiego	1800
	Środki finansowe JST poziomu lokalnego	0
	Przedsiębiorcy	0
	Pozostałe źródła finansowe	370

Źródło: Opracowanie eksperckie.

Przedstawione powyżej cele dają możliwość wykorzystania wielu zdywersyfikowanych źródeł finansowych. W przypadku funduszy UE nowa Umowa Partnerstwa na lata 2021–2027 zakłada, że kluczowymi obszarami podlegającymi finansowaniu będą: bardziej inteligentna Europa (ang. *smarter Europe*), bardziej przyjazna dla środowiska bezemisyjna Europa (ang. *a greener, carbon free Europe*), lepiej połączona Europa (ang. *a more connected Europe*), Europa o silniejszym wymiarze społecznym (ang. *a more social Europe*) oraz Europa bliżej obywateli (ang. *a Europe closer to citizens*).

Biorąc pod uwagę zakres merytoryczny celów SRWŚ 2030+, z pewnością należy podkreślić wiele możliwości korzystania ze źródeł finansowych UE różnych poziomów (regionalne, krajowe, ponadnarodowe) do ich realizacji. Analizując treści kluczowych kierunków działań wynikających z celów operacyjnych SRWŚ, można zauważyć, że istotną część planowanych do wdrożenia działań stanowią projekty inwestycyjne, najbardziej kapitałochłonne, a część z nich odnosi się bezpośrednio do poziomu lokalnego (powiaty, gminy), z przeznaczeniem na rozwój przedsiębiorczości i podnoszenia jakości życia mieszkańców. Stąd też konstatacja o potrzebie dywersyfikacji źródeł pochodzenia

środków finansowych i rozwijania umiejętności efektywnego korzystania z nich dla realizacji celów SRWŚ. Jak już wspomniano, wielkości nakładów finansowych mają charakter szacunkowy (wynikają z przyjętych założeń co do wysokości możliwych do pozyskania środków finansowych oraz prognozy dotyczącej koniunktury gospodarczej), jednak założona wysokość środków finansowych pozwoli na realizację wyznaczonych celów.

7.3. SYSTEM MONITOROWANIA I EWALUACJI

FUNKCJE I ZAŁOŻENIA SYSTEMU

System monitorowania i ewaluacji SRWŚ 2030+ pełni cztery zasadnicze funkcje:

1. Dostarcza informacji na temat postępów realizacji celów Strategii;
2. Identyfikuje rozbieżności (różnice) pomiędzy zaplanowaną a faktycznie realizowaną ścieżką osiągnięcia celów Strategii;
3. Informuje o opóźnieniach w osiągnięciu założonych w Strategii celów;
4. Generuje impulsy do modyfikacji (polegającej w szczególności na zaniechaniu lub uzupełnieniu) założonych w Strategii celów oraz mechanizmów ich osiągnięcia.

Skuteczna realizacja powyższych funkcji wymaga oparcia systemu na następujących założeniach:

- ✓ **rzetelność** – oznaczająca, że informacje gromadzone przez system oraz przezeń przetwarzane powinny w możliwie najwierniejszy (rzetelny) sposób opisywać procesy społeczno-gospodarczo-środowiskowo-przestrzenne zachodzące w regionie;
- ✓ **zintegrowany charakter** – system powinien gromadzić dane odnoszące się do pełnego spektrum zjawisk społeczno-gospodarczo-środowiskowo-przestrzennych zachodzących w regionie, a nie koncentrować się wyłącznie na wycinkach rzeczywistości;
- ✓ **efektywność** – rozumiana jako zdolność do osiągnięcia stawianych przed systemem celów w sposób skuteczny, przy jednoczesnym zachowaniu racjonalności kosztów (rzeczowych i finansowych) związanych z jego funkcjonowaniem;
- ✓ **stabilność** – wyrażająca się w konsekwentnym przestrzeganiu zasad gromadzenia, weryfikacji oraz interpretacji danych, dzięki czemu możliwe będzie monitorowanie oraz porównywanie procesów społeczno-gospodarczo-środowiskowo-przestrzennych zachodzących w regionie w perspektywie długookresowej;
- ✓ **terytorialny charakter** – oznaczający, że system będzie rejestrować intensywność oraz efekty interwencji dedykowanej poszczególnym obszarom województwa, w tym zwłaszcza wyznaczonym w Strategii obszarom strategicznej interwencji;
- ✓ **transparentność** – oznaczająca, że system oraz zasady jego funkcjonowania powinny być nie tylko zrozumiałe dla podmiotów bezpośrednio zaangażowanych w monitorowanie i ewaluację Strategii, ale przede wszystkim dla odbiorców informacji przezeń generowanych, którymi w szczególności są mieszkańcy województwa świętokrzyskiego, partnerzy Samorządu Województwa (przedsiębiorcy, jednostki samorządu terytorialnego, uczelnie, administracja rządowa, NGO's) oraz władze województwa;
- ✓ **inkluzywność** – polegająca na włączaniu w proces monitorowania oraz oceny skuteczności prowadzonych polityk publicznych podmiotów zaangażowanych w ich planowanie oraz wdrażanie. Inkluzywny charakter systemu winien wyrażać się także w woli tych podmiotów gromadzenia oraz przekazywania w wystandaryzowanej formie informacji na temat postępów realizacji podejmowanych przez nie działań przyczyniających się do osiągnięcia celów Strategii.

ZAKRES I CHARAKTER GROMADZONYCH DANYCH

System monitoringu i ewaluacji będzie rejestrował zmiany zachodzące w przestrzeni regionalnej. Będzie to następowało przede wszystkim poprzez gromadzenie oraz analizę danych odnoszących się do społecznych, gospodarczych, środowiskowych oraz przestrzennych (terytorialnych) aspektów rozwoju. Ponadto w ramach systemu zbierane będą informacje dotyczące projektów oraz przedsięwzięć realizujących cele SRWŚ 2030+. Ta funkcjonalność systemu będzie bazować na dwojakiego rodzaju danych:

- a) **rzeczowych** – odnoszących się w szczególności do liczby przedsięwzięć realizujących poszczególne cele strategiczne i operacyjne SRWŚ 2030+;
- b) **finansowych** – obrazujących strumień środków skierowanych na realizację poszczególnych celów strategicznych i operacyjnych SRWŚ 2030+.

Dane te będą agregowane względem poniższych zmiennych:

- a) **cel strategiczny** – ile projektów/przedsięwzięć realizuje dany cel SRWŚ 2030+ oraz jaka jest ich wartość (planowana i wydatkowana);
- b) **cel operacyjny** – ile projektów/przedsięwzięć realizuje dany cel operacyjny SRWŚ 2030+ oraz jaka jest ich wartość (planowana i wydatkowana);
- c) **podmiot** odpowiedzialny za realizację (administracja regionalna lub podmiot zewnętrzny).

Podmioty zaangażowane we wdrażanie przedsięwzięć przyczyniających się realizacji celów Strategii zobowiązane będą do corocznego raportowania **postępów rzeczowych** (co w danym roku udało się osiągnąć) oraz **finansowych** (jakie środki zostały w danym roku przeznaczone na rzecz realizacji przedsięwzięcia/projektu). W ten sposób możliwe będzie rejestrowanie dynamiki realizacji przedsięwzięć/projektów przyczyniających się do osiągania celów Strategii.

KLUCZOWE ELEMENTY SYSTEMU MONITORINGU I EWALUACJI SRWŚ 2030+

Monitoring oraz ewaluację należy rozpatrywać jako dwie komplementarne procedury, których zastosowanie pozwoli na uzyskanie pełnego oraz obiektywnego obrazu skuteczności interwencji publicznych podejmowanych na kanwie zapisów SRWŚ 2030+ oraz efektów i rezultatów uzyskiwanych dzięki podejmowanym działaniom.

Podstawowym elementem monitoringu Strategii będzie **raport monitoringowy**, przygotowywany w cyklu dwuletnim na podstawie dostępnych danych statystycznych oraz informacji przekazanych przez merytoryczne departamenty urzędu marszałkowskiego i wojewódzkie samorządowe jednostki organizacyjne. Będzie on zatwierdzany przez Zarząd Województwa Świętokrzyskiego, a następnie przedłożony Sejmikowi Województwa Świętokrzyskiego.

Drugim elementem systemu będzie **raport ewaluacyjny**, stanowiący efekt procedury oceny adekwatności i skuteczności wdrażania Strategii przeprowadzonej przez niezależną od administracji regionalnej jednostkę. W zależności od etapu wdrażania Strategii zakłada się, że ewaluacja będzie mieć charakter:

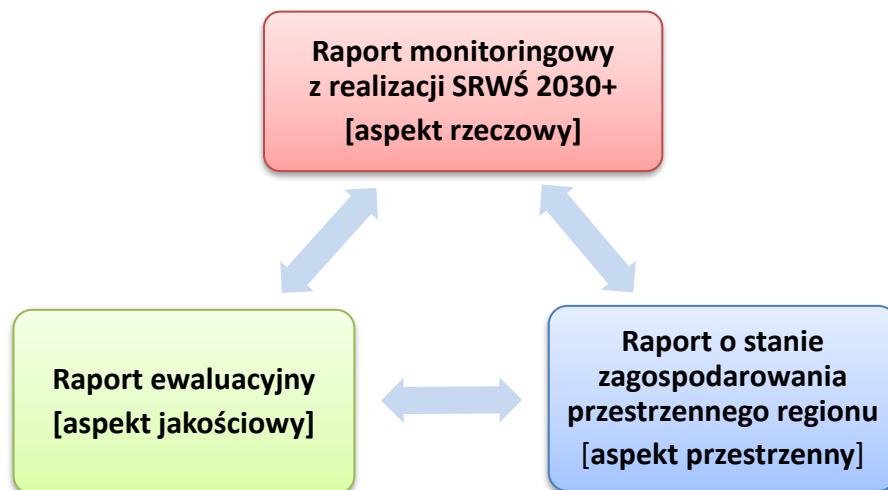
- a) **on-going** – przeprowadzana w trakcie wdrażania Strategii, zaś jej przedmiotem będzie ocena dotychczas podjętych działań na rzecz realizacji jej celów oraz samej Strategii, jako instrumentu prowadzenia regionalnej polityki rozwoju przez samorząd województwa;
- b) **ex-post** – przeprowadzana po zakończeniu wdrażania Strategii; jej przedmiotem będzie ocena długoterminowych efektów wdrażania SRWŚ 2030+.

Termin przeprowadzenia ewaluacji śródkresowej (on-going) SRWŚ 2030+, podsumowującej dotychczasowy przebieg jej wdrażania, determinowany będzie upływającym horyzontem czasowym

Strategii, przepisami krajowymi, jak również dobiegającą końca wieloletnią perspektywą finansową UE na lata 2021–2027. W oparciu o wyniki tego procesu podjęta zostanie decyzja o aktualizacji bądź też rozpoczęciu prac nad nową Strategią²⁶.

Trzecim elementem systemu będzie **raport o stanie zagospodarowania przestrzennego województwa** opisany w *ustawie o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym*. Zgodnie z przepisami tej ustawy zarząd województwa zobowiązany jest przedstawiać sejmikowi raport nie rzadziej niż raz w ciągu kadencji. Raport, będący jednocześnie elementem monitorowania planu zagospodarowania przestrzennego województwa, będzie koncentrować się na przestrzennych aspektach rozwoju województwa świętokrzyskiego.

Schemat 6. Elementy systemu monitoringu i ewaluacji SRWŚ 2030+



Źródło: Opracowanie eksperckie.

Elementem wspomagającym monitorowanie Strategii będzie **Raport o stanie województwa**, o którym mowa w art. 34a *ustawy o samorządzie województwa*. Dokument ten obejmuje podsumowanie działalności Zarządu Województwa w roku poprzednim, w szczególności realizację polityk, programów i strategii, uchwał Sejmiku Województwa i budżetu obywatelskiego. Powyższy raport, przygotowywany corocznie, będzie zawierał najbardziej aktualną charakterystykę sytuacji społeczno-gospodarczej regionu na tle kraju, innych województw, dzięki czemu możliwe będzie uchwycenie zachodzących zmian oraz odpowiednie reagowanie na zjawiska niekorzystne oraz niezgodne z założoną ścieżką rozwoju. Raport o stanie województwa będzie przedstawiany Sejmikowi Województwa Świętokrzyskiego na tej samej sesji co sprawozdanie z wykonania budżetu w roku ubiegłym. Dzięki temu radni województwa, mieszkańcy oraz partnerzy regionalni otrzymują kompleksową informację dotyczącą polityk publicznych realizowanych przez administrację regionalną, która będzie odnosić się zarówno do ich wymiaru rzeczowego (raport), jak i finansowego (sprawozdanie).

²⁶ Należy pamiętać, że zgodnie z przepisami *ustawy z dnia 15 lipca 2020 r. o zmianie ustawy o zasadach prowadzenia polityki rozwoju oraz niektórych innych ustaw* strategii rozwoju województw oraz plany zagospodarowania przestrzennego województw przyjęte na podstawie dotychczasowych przepisów **obowiązywać będą do 31 grudnia 2025 r.**, zaś po tej dacie zastąpione zostaną przez zintegrowane strategie rozwoju (odnoszące się zarówno do aspektów społeczno-gospodarczych, jak i przestrzennych rozwoju). Wejście w życie tych przepisów stanowi istotną determinantę nie tylko dla systemu monitoringu i ewaluacji, ale przede wszystkim dla okresu obowiązywania Strategii i daty rozpoczęcia prac nad nowym dokumentem. W praktyce oznaczać to, że już w 2024 r. uzasadnione stanie się rozpoczęcie prac nad podsumowaniem dotychczasowego wdrażania SRWŚ 2030+ oraz przygotowań do opracowania nowej (zintegrowanej) strategii rozwoju. Dlatego też najbardziej optymalną datą przeprowadzenia ewaluacji on-going SRWŚ 2030+ będzie rok **2024**. Jej wyniki, razem z raportem o stanie województwa za 2023 r., będą stanowić podsumowanie wdrażania Strategii w jej dotychczasowym kształcie.

RAMY INSTYTUCJONALNE

Podmiotem odpowiedzialnym za prowadzenie procesu monitoringu i ewaluacji SRWŚ 2030+ jest Zarząd Województwa Świętokrzyskiego, który będzie realizował powyższe zadania poprzez **Zespół zadaniowy ds. realizacji SRWŚ 2030+**. Do zadań Zespołu będą należały w szczególności:

- a) bieżący monitoring postępów wdrażania SRWŚ 2030+;
- b) proponowanie Zarządowi Województwa Świętokrzyskiego mechanizmów oraz instrumentów usprawniających wdrażanie Strategii;
- c) formułowanie propozycji dotyczących zmian w Strategii;
- d) opracowanie wstępnego projektu *Raportu monitoringowego z realizacji SRWŚ 2030+* przed jego przyjęciem przez Zarząd województwa;
- e) opiniowanie projektu raportów ewaluacyjnych dotyczących skuteczności osiągnięcia celów Strategii rozwoju województwa.

Realizując postulat inkluzywności systemu monitorowania i ewaluacji SRWŚ 2030+, istotną rolę w tym systemie odgrywać będzie Rada ds. Rozwoju Województwa Świętokrzyskiego. Gremium to będzie uczestniczyć w bieżącej ocenie realizacji celów i kierunków polityki regionalnej województwa opisanych w SRWŚ 2030+.

SYSTEM WSKAŹNIKÓW

W poniższej tabeli przedstawiono wskaźniki monitorowania Strategii. Przyjęto następujące założenia:

1. Założono dwa kluczowe wskaźniki dla misji strategicznej, związane z najważniejszymi wyzwaniem rozwojowym świętokrzyskiego;
2. Przypisano wskaźniki do każdego celu operacyjnego przyjętego w ramach celów strategicznych 1–4;
3. Oczekiwany trend zmiany wskaźników ustalono metodą ekspercką, przy czym:
 - w sytuacji kiedy wartości bazowe wskaźników dla województwa świętokrzyskiego niekorzystnie odbiegają od odpowiednich wartości dla Polski – założono wystąpienie w perspektywie do 2030 r. trendu, który pozwoli województwu przybliżyć się do parametrów krajowych,
 - w sytuacji kiedy wartości bazowe wskaźników dla województwa świętokrzyskiego są zbliżone lub przewyższają odpowiednie wartości dla Polski – założono wystąpienie trendu pozwalającego na utrzymanie lub nieznaczny wzrost do 2030 r. wartości tych wskaźników, uważając, że wysiłek powinien być kierowany na zidentyfikowane deficyty i restrukturyzację gospodarczą województwa,
 - w sytuacji kiedy obowiązujące przepisy prawa, inne programy krajowe lub regionalne określają wartości wskaźników, które powinny zostać osiągnięte w określonym horyzoncie czasowym – założono wystąpienie trendu, który umożliwi województwu świętokrzyskiemu osiągnięcie wymaganych wartości wskaźnika w danej dziedzinie.
4. W procesie monitorowania stanu środowiska w województwie świętokrzyskim trendy niekorzystne i stagnacyjne będą podstawą do podjęcia decyzji o poszerzeniu listy monitorowanych wskaźników.

Trendy zmiany wskaźników w poniższej tabeli oznaczono następująco:

- ↑ *wzrost wartości wskaźnika w perspektywie do 2030 r.*
- ↔ *utrzymanie wartości wskaźnika w perspektywie do 2030 r.*
- ↓ *spadek wartości wskaźnika w perspektywie do 2030 r.*

Tabela 18. Wskaźniki monitorowania SRWŚ 2030+

Nazwa wskaźnika	Jednostka	Wartość bazowa		Rok bazowy	Oczekiwany trend	Źródło
		Świętokrzyskie	Polska			
MISJA						
Liczba mieszkańców województwa	osoba	1 241 546	nd	2018	↔	GUS
PKB na 1 mieszkańca	zł	39 742	55 066	2018	↑	GUS
	%	72,2	100	2018	↑	GUS
Cel 1. INTELIGENTNA GOSPODARKA I AKTYWNI LUDZIE						
Cel operacyjny 1.1. Zwiększenie konkurencyjności i innowacyjności świętokrzyskiej gospodarki						
Wartość środków finansowych w dyspozycji Świętokrzyskiego Funduszu Rozwoju (na koniec roku kalendarzowego)	mln zł	0	nd	0 ²⁷	↑	Opracowanie własne
Średni udział przedsiębiorstw innowacyjnych w ogólnej liczbie przedsiębiorstw	%	14,3	21,8	2018	↑	GUS
Miejsce województwa świętokrzyskiego w Regionalnej Tablicy Wyników Innowacji	pozycja w RIS	214/238	nd	2019	↑	Regional Innovation Scoreboard (RIS)
Patenty udzielone przez Urząd Patentowy RP na 1 mln ludności	szt./ 1 mln	33,8	75,7	2018	↑	GUS
Cel operacyjny 1.2. Kompetentne kadry dla gospodarki						
Uczniowie w I klasach szkół branżowych I stopnia	osoba	1 291	48 779	2018	↑	GUS
Odsetek absolwentów studiujących na kierunkach technicznych i przyrodniczych	%	28,7	28,5	2018		GUS
Odsetek absolwentów uczelni na kierunkach medycznych – według klasyfikacji ISCED-F 2013	%	17,18	9,8	2018	↔	GUS
Osoby dorosłe w wieku 25–64 lata uczestniczące w kształceniu lub szkoleniu (w okresie czterech tygodni przed badaniem)	%	3,2	5,7	2018	↑	GUS

²⁷ Pierwszy pełny rok działalności FRP.

Nazwa wskaźnika	Jednostka	Wartość bazowa		Rok bazowy	Oczekiwany trend	Źródło	
		Świętokrzyskie	Polska				
Cel operacyjny 1.3. Wsparcie procesu transformacji kluczowych branż gospodarki regionu							
Noclegi na 10 tys. mieszkańców udzielone:	turystom krajowym	szt.	13 591	18 514	2018	↑	GUS
	turystom zagranicznym		849	4 619			
Udział zwiedzających targi organizowane w Kielcach w ogólnej liczbie zwiedzających targi w Polsce	%	14,3	nd	2018	↑	Polska Izba Przemysłu Targowego	
Przedsiębiorstwa ogółem (przedsiębiorstwa sektora niefinansowego) posiadające szerokopasmowy dostęp do Internetu	%	93,3	96,3	2019	↑	GUS	
Nakłady wewnętrzne na działalność B+R w sektorze przedsiębiorstw	mln zł	197,5	16 950,8	2018	↑	GUS	
Cel 2. PRZYJAZNY DLA ŚRODOWISKA I CZYSTY REGION							
Cel operacyjny 2.1. Poprawa jakości i ochrona środowiska przyrodniczego							
Ludność korzystająca z sieci kanalizacyjnej	%	59,0	70,8	2018	↑	GUS	
Odpady zebrane selektywnie w relacji do ogółu odpadów	%	27,9	28,9	2018	↑	GUS	
Liczba dni z przekroczonym 24-godzinnym poziomem dopuszczalnym stężenia pyłu PM10 ²⁸	Kielce (strefa M. Kielce)	Liczba dni	41	-	2018 ²⁹	↓	GIOŚ Regionalny Wydział Monitoringu Środowiska w Kielcach
	Busko-Zdrój (strefa świętokrzyska)		42	-	2018		
	Starachowice (strefa świętokrzyska)		45	-	2018		
Liczba przewiezionych pasażerów pociągami regionalnymi	tys. osób	2 308,9	261 823	2018	↑	GUS, UMWŚ	
Długość ścieżek rowerowych (dróg dla rowerów)	km	276,1	13 904,7	2018	↑	GUS	

²⁸ 50 µg/m³.

²⁹ Roczna ocena jakości powietrza w województwie świętokrzyskim. Raport wojewódzki za rok 2018, Główny Inspektorat Ochrony Środowiska, Regionalny Wydział Monitoringu Środowiska w Kielcach.

Nazwa wskaźnika	Jednostka	Wartość bazowa		Rok bazowy	Oczekiwany trend	Źródło
		Świętokrzyskie	Polska			
Powierzchnia zieleni ulicznej ogółem (w miastach i na wsi)	ha	267,63	16 455,82	2019	↑	GUS
Powierzchnia obszarów chronionego krajobrazu	ha	625 472,37	7 021 788,62	2019	↑	GUS
Cel operacyjny 2.2. Adaptacja do zmian klimatu						
Zużycie wody z wodociągów w gospodarstwach domowych ogółem na 1 korzystającego (m ³ /rok)	m ³	30,0	36,2	2018	↓	GUS
Obiekty małej retencji wodnej w regionie	szt.	102	31 888	2018	↑	GUS
Nakłady inwestycyjne na wykonanie obiektów małej retencji wodnej	tys. zł	13778	201 401	2019	↑	GUS
Grunty zdewastowane i zdegradowane wymagające rekultywacji	ha	3 723	61 863	2018	↓	GUS
Cel operacyjny 2.3. Energetyka odnawialna i efektywność energetyczna						
Gęstość sieci ciepłej przesyłowej i rozdzielczej	km/100 km ²	3,73	5,21	2018	↑	GUS
Udział energii odnawialnej w produkcji energii elektrycznej ogółem	%	16,2	12,7	2018	↑	GUS
Zużycie energii elektrycznej na 1 mln zł PKB	GWh	0,11	0,08	2017	↓	GUS
Cel 3. WSPÓLNOTA I BEZPIECZNA PRZESTRZEŃ, KTÓRE ŁĄCZĄ LUDZI						
Cel operacyjny 3.1. Silny kapitał społeczny w regionie						
Frekwencja wyborcza w wyborach do sejmików województw	%	51,57	48,83	2018	↑	PKW
Dodatnie saldo migracji na pobyt stały	osoby	-2 628	nd	2018	↑	GUS
Działalność centrów, domów, ośrodków kultury, klubów i świetlic:	organizowane imprezy	szt.	6 172	243 839	2019	GUS
	uczestnicy imprez	osoba/1 tys. ludności	1 008			
Zdawalność egzaminów maturalnych	%	80,0	79,7	2018	↑	GUS
Członkostwo w organizacjach non-profit	tys. osób	200	9 200	2016	↑	GUS

Nazwa wskaźnika	Jednostka	Wartość bazowa		Rok bazowy	Oczekiwany trend	Źródło
		Świętokrzyskie	Polska			
Cel operacyjny 3.2. Poprawa jakości usług społecznych i zdrowotnych						
Odsetek dzieci objętych opieką w żłobkach	%	6,9	10,5	2018	↑	GUS
Placówki stacjonarnej pomocy społecznej	szt.	70	1 886	2019	↑	GUS
Liczba funkcjonujących w regionie Ośrodków Wsparcia Ekonomii Społecznej	szt.	2	nd	2018	↑	ROPS
Przychodnie na 10 tys. osób	szt.	5	6	2018	↑	GUS
Lekarze (personel pracujący ogółem) na 10 tys. osób	osoba	53	58	2018	↑	GUS
Pielęgniarki i położne (personel pracujący ogółem) na 10 tys. ludności	osoba	83,5	72	2018	↔	GUS
Cel operacyjny 3.3. Wzmocnienie spójności przestrzennej i społecznej regionu						
Odsetek dróg wojewódzkich w stanie dobrym	%	51,8	n/d	2019	↑	ŚZDW
Wskaźnik penetracji budynkowej Internetu stacjonarnego o prędkości co najmniej 30 mb/s	%	18,6	33	2017	↑	UKE
Liczba gminnych programów rewitalizacji (w tym opracowanych na podstawie obecnie obowiązujących zaktualizowanych lokalnych programów rewitalizacji)	szt.	11	nd	2017	↑	Opracowanie własne
Udział powierzchni objętej obowiązującymi miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego w powierzchni ogółem	%	31,1	30,8	2018	↑	GUS
Cel 4. SPRAWNE ZAZĄDZANIE REGIONEM						
Cel operacyjny 4.1. Rozwój systemu zarządzania strategicznego rozwojem						
Europejski wskaźnik jakości rządzenia	wartość EQI <0;100>	38,2	39	2017	↑	European Quality of Government Index (EQI)
Udział powierzchni objętej obowiązującymi miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego w powierzchni ogółem	%	31,1	31,2	2019	↑	GUS
Cel operacyjny 4.2. Budowa rozpoznawalnej marki regionu świętokrzyskiego						
Miejsce województwa świętokrzyskiego w rankingu konkurencyjności regionów	pozycja w RCI	211/268	nd	2019	↑	European Regional

Nazwa wskaźnika	Jednostka	Wartość bazowa		Rok bazowy	Oczekiwany trend	Źródło
		Świętokrzyskie	Polska			
						Competitiveness Index (RCI)
Średni czas pobytu turysty w województwie świętokrzyskim (w turystycznych obiektach noclegowych)	liczba dni	2,9	nd	2018	↑	GUS
Cel operacyjny 4.3. Wzmacnianie partnerstwa i współpracy na rzecz rozwoju województwa						
Odsetek mieszkańców wykorzystujących Internet w kontaktach z administracją publiczną	%	32,9	35,5	2018	↑	GUS
Liczba porozumień terytorialnych przy udziale Województwa Świętokrzyskiego (zawartych na podstawie przepisów ustawy z dnia 6 grudnia 2006 r. o zasadach prowadzenia polityki rozwoju)	szt.	0	nd	2019	↑	Opracowanie własne

Źródła:

- dane – zgodnie z odpowiednią kolumną,

- oczekiwany trend – opracowanie własne na podstawie założeń opisanych powyżej tabeli.

8. SŁOWNIK SKRÓTÓW

CP5 – Cel Polityki 5 według ZUP

Diagnoza, Opracowanie – Diagnoza sytuacji społeczno-gospodarczej województwa świętokrzyskiego

DNB – dochód narodowy brutto

EFRR – Europejski Fundusz Rozwoju Regionalnego

EFS – Europejski Fundusz Społeczny

JST – jednostka samorządu terytorialnego

KOF – Kielecki Obszar Funkcjonalny

KSRR 2020 – Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2010–2020: Regiony, Miasta, Obszary wiejskie

KSRR 2030 – Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2030

MIiR – Ministerstwo Inwestycji i Rozwoju

MOF – miejski obszar funkcjonalny

NGO – organizacja pozarządowa

OSI – obszary strategicznej interwencji

OSO – obszary specjalnej ochrony ptaków

OZE – odnawialne źródła energii

OZW – obszary mające znaczenie dla wspólnoty

PAIH – Polska Agencja Inwestycji i Handlu

PNB – produkt krajowy brutto

POPW – Program Operacyjny Polska Wschodnia 2014–2020

p.p. – punkt procentowy

Program – Regionalny Program Operacyjny Województwa Świętokrzyskiego na lata 2014–2020

PS – Polityka Spójności UE

Region – województwo świętokrzyskie

RLKS – Rozwój Lokalny Kierowany przez Społeczność

RPO – regionalny program operacyjny w rozumieniu Ustawy o zppr

RPOWŚ 2014–2020 - Regionalny Program Operacyjny Województwa Świętokrzyskiego na lata 2014–2020

SOO – specjalne obszary ochrony siedlisk

SOR – Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju

SRWŚ 2020 – Strategia Rozwoju Województwa Świętokrzyskiego do roku 2020

SRWŚ 2030+, Strategia – Strategia Rozwoju Województwa Świętokrzyskiego 2030+

TEN-T - Transeuropejska Sieć Transportowa

UE – Unia Europejska

Ustawa o zppr – Ustawa z dnia 6 grudnia 2006 r. o zasadach prowadzenia polityki rozwoju (Dz. U. z 2019 r. poz. 1295 ze zm.)

ZIT – Zintegrowane Inwestycje Terytorialne

ZUP – Założenia do Umowy Partnerstwa

9. BIBLIOGRAFIA

Publikacje naukowe

- Carayannis E.G., Barth T.D., Campbell D., (2012), *The Quintuple Helix innovation model: global warming as a challenge and driver for innovation*, „Journal of Innovation and Entrepreneurship”, DOI: 10.1186/2192-5372-1-2, <https://innovation-entrepreneurship.springeropen.com/articles/10.1186/2192-5372-1-2> (odczyt: 20180315).
- Dziemianowicz W., Szlachta J., Pylak K., (2017), *Innowacyjność słabo rozwiniętych regionów – zmiana ścieżek rozwoju czy dryfowanie?*, „Studia KPZK” nr 179, s. 8 i n.
- Etzkowitz E., Leydesdorff L., (2000), *The dynamics of innovation: from National Systems and „Mode2” to a Triple Helix of university–industry–government relations*, „Research Policy” vol. 29, s. 109–123, <https://pl.scribd.com/document/61400759/Etzkowitz-h-Leydesdorff-l-2000-Triple-Helix>, (odczyt: 20080315).
- Gospodarka o obiegu zamkniętym – nowa koncepcja gospodarcza*, (2017), <https://www.mr.gov.pl/strony/zadania/reindustrializacja-gospodarki/zrownowazono-ry-rozwoj-gospodarczy/gospodarka-o-obiegu-zamknietym/informacje-podstawowe/>, Ministerstwo Rozwoju (odczyt: 20171215).
- Herman G., Gągól J., (2000), *Wody mineralne w rejonie Buska-Zdroju i Solca-Zdroju*, „Przegląd Geologiczny” vol. 48, nr 7, Kielce.
- Intergovernmental Panel on Climate Change (IPCC), (2018), *Special Report. Global Warming of 1.5 °C* (odczyt: 20190718).
- Kądziołka K., (2016), *Determinanty przestępczości w Polsce. Analiza zależności z wykorzystaniem drzew*.
- Kulikowski R., (2012), *Produktywność i towarowość rolnictwa w Polsce*, „Barometr Regionalny” nr 4 (30).
- Noworól A., (2018), *Zarządzanie funkcjonalnością miasta w kontekście gospodarki o obiegu zamkniętym – wyzwania i koncepcje teoretyczne*, [w:] T. Kudłacz, M. Musiał-Malagó (red.), *Funkcjonalne miasto w teorii i praktyce na przykładzie Krakowa i Krakowskiego Obszaru Funkcjonalnego*, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie, Kraków, s. 24–32.
- Oxfam International, (2019), doi: 10.21201/2019.3651, <https://www.oxfam.org> (odczyt: 20190720).
- Panek T., (2014), *Statystyka społeczna*, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa
- Piketty T., (2015), *Kapitał XXI wieku*, Wydawnictwo Krytyki Politycznej, Warszawa.
- Putnam R., (1995), *Bowling Alone: America’s Declining Social Capital*.
- Rifkin J., (2016), *Spółczesność zerowych kosztów krańcowych. Internet przedmiotów. Ekonomia współdzielenia. Zmierzch kapitalizmu („The Zero Marginal Cost Socie-ty”)* (e-book), Wydawnictwo Studio, Palgrave Macmillan „St. Martin’s Press LLC”, Warszawa, New York.
- Ross A., (2017), *Świat przyszłości*, MT Biznes, Warszawa.
- Śleszyński P., Bański J., Degórski M., Komornicki T., (2017), *Delimitacja obszarów strategicznej interwencji państwa: obszarów wzrostu i obszarów problemowych*, Prace Geograficzne IGiPZ PAN nr 260.
- Śleszyński P. inni (2018), *Diagnoza obszarów problemowych w Polsce*, IGiPZ PAN, EUROREG Centrum Europejskich Studiów Regionalnych i Lokalnych, Uniwersytet Warszawski, Warszawa.
- Śleszyński P., (2013), *Delimitacja Miejskich Obszarów Funkcjonalnych stolic województw (Delimitation of the Functional Urban Areas around Poland’s voivodship capital cities)*, „Przegląd Geograficzny” vol. 85 (2), s. 173–197.
- Śleszyński P., (2016), *Delimitacja miast średnich tracących funkcje społeczno-gospodarcze (opracowano dla potrzeb Strategii na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju)*, IGiPZ PAN, Warszawa.
- Stańczak J., Szałtys D., (2017), *Regionalne zróżnicowanie procesu starzenia się ludności Polski w latach 1990–2015 oraz w perspektywie do 2040 roku*, [w:] *Zielonogórskie Spotkania z Demografią*, Urząd Marszałkowski Województwa Lubuskiego, Zielona Góra, s. 11–27.
- Stanny M., Rosner A., Komorowski Ł., (2018), *Monitoring rozwoju obszarów wiejskich. Etap III. Struktury społeczno-gospodarcze, ich przestrzenne zróżnicowanie i dynamika*, Fundacja Europejski Fundusz Rozwoju Wsi Polskiej Instytut Rozwoju Wsi i Rolnictwa PAN, Warszawa.
- Suzuki E., (2019), *World’s population will continue to grow and will reach nearly 10 bil-lion by 2050*, <http://blogs.worldbank.org/opendata/worlds-population-will-continue-grow-and-will-reach-nearly-10-billion-2050> (odczyt: 20190717).
- Walkowska W., (2017), *Starzenie się społeczeństw – problem demograficzny czy wyzwanie współczesności?*, <https://ec.europa.eu/epale/pl/blog/starzenie-sie-spoleszenstw-problem-demograficzny-czy-wyzwanie-wspolczesnosci> (odczyt: 20190717).

Wiśniewska S., Wiśniewski K., (2016), *Raport końcowy z procesu badawczego realizowanego w ramach projektu „Nowoczesna Szkoła Zawodowa – Nowoczesny Region”*.

Akty prawne i dokumenty programowe

Krajowe i Unii Europejskiej

- Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady 2009/147/WE z dnia 30 listopada 2009 r. w sprawie ochrony dzikiego ptactwa; wcześniej dyrektywa Rady 79/409/EWG z dnia 2 kwietnia 1979 r. w sprawie ochrony dzikiego ptactwa
- Dyrektywa Rady 92/43/EWG z dnia 21 maja 1992 r. w sprawie ochrony siedlisk przyrodniczych oraz dzikiej fauny i flory
- Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030 (zwana KPZK 2030), uchwała nr 239 Rady Ministrów z dnia 13 grudnia 2011 r.
- Koncepcja przygotowania i realizacji inwestycji Port Solidarność – Centralny Port Komunikacyjny (CPK) dla Rzeczypospolitej Polskiej – Uchwała nr 173/2017 Rady Ministrów z dnia 7 listopada 2017 r.
- Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2030, Rozwój społecznie wrażliwy i terytorialnie zrównoważony, Uchwała Rady Ministrów z dnia 17 września 2019 r.
- Krajowy Program Rozwoju Ekonomii Społecznej do 2023 roku. Ekonomia Solidarności Społecznej (Monitor Polski z 2019 r. poz. 214).
- Program Operacyjny Polska Wschodnia 2014–2020
- Rozporządzenie Ministra Przedsiębiorczości i Technologii z dnia 29 sierpnia 2018 r. w sprawie powierzenia zarządzającemu Specjalną Strefą Ekonomiczną „Starachowice” wydawania decyzji o wsparciu oraz wykonywania kontroli realizacji decyzji o wsparciu (Dz. U. poz. 1703)
- Rozporządzenie Ministra Przedsiębiorczości i Technologii z dnia 29 sierpnia 2018 r. w sprawie ustalenia obszarów i przypisania ich zarządzającym (Dz. U. poz. 1698).
- Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 1315/2013 z dnia 11 grudnia 2013 r. w sprawie unijnych wytycznych dotyczących rozwoju transeuropejskiej sieci transportowej i uchylające decyzję nr 661/2010/UE
- Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 29 kwietnia 2019 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie wykazu linii kolejowych o znaczeniu państwowym
- Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.) – Uchwała Nr 8 Rady Ministrów z dnia 14 lutego 2017 r. („Monitor Polski” poz. 260)
- Strategia Zrównoważonego Rozwoju Transportu do roku 2030
- System Zarządzania Rozwojem Polski (Uchwała Rady Ministrów z dnia 29 października 2018 r.)
- Ustawa z dnia 14 grudnia 2012 r. o odpadach (Dz. U. z 2019 r. poz. 701 ze zm.)
- Ustawa z dnia 10 maja 2018 r. o wspieraniu nowych inwestycji (Dz. U. poz. 1162 ze zm.)
- Ustawa z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie województwa (Dz. U. z 2019 r. poz. 512 ze zm.)
- Ustawa z dnia 6 grudnia 2006 r. o zasadach prowadzenia polityki rozwoju (Dz. U. z 2019 r. poz. 1295 ze zm.)
- Ustawa z dnia 9 października 2015 r. o rewitalizacji (Dz. U. z 2018 r. poz. 1398 ze zm.)
- Założenia do Umowy Partnerstwa na lata 2021–2027, Ministerstwo Inwestycji i Rozwoju, Departament Strategii Rozwoju, Warszawa, lipiec 2019 r.

Dokumenty dotyczące Strategii Rozwoju Województwa Świętokrzyskiego 2030+

- Uchwała nr 779/19 Zarządu Województwa Świętokrzyskiego z dnia 3 lipca 2019 r. w sprawie przyjęcia Założeń programowych Strategii Rozwoju Województwa Świętokrzyskiego 2030+
- Uchwała nr 780/19 Zarządu Województwa Świętokrzyskiego z dnia 3 lipca 2019 r. w sprawie powołania Zespołu zadaniowego ds. opracowania Strategii Rozwoju Województwa Świętokrzyskiego 2030+
- Uchwała nr 781/19 Zarządu Województwa Świętokrzyskiego z dnia 3 lipca 2019 r. w sprawie powołania Grup Roboczych ds. opracowania Strategii Rozwoju Województwa Świętokrzyskiego 2030+
- Uchwała nr V/73/19 Sejmiku Województwa Świętokrzyskiego z dnia 25 lutego 2019 r. w sprawie określenia zasad, trybu i harmonogramu opracowania Strategii Rozwoju Województwa Świętokrzyskiego 2030+

Dokumenty dotyczące Strategii Rozwoju Województwa Świętokrzyskiego do roku 2020

- Diagnoza stanu województwa świętokrzyskiego – opracowanie eksperckie 2011
- Diagnoza uwarunkowań rozwoju województwa świętokrzyskiego
- Raport z konsultacji społecznych aktualizacji strategii rozwoju województwa świętokrzyskiego do roku 2020 + załączniki
- Raport: Ewaluacja Strategii Rozwoju Województwa Świętokrzyskiego do roku 2020 w kontekście wpływu Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Świętokrzyskiego na lata 2014–2020 na realizację jej celów
- Strategia Rozwoju Województwa Świętokrzyskiego do roku 2020

Dokumenty dotyczące Strategii Badań i Innowacyjności RIS3

- Plan wykonawczy Strategii Badań i Innowacyjności RIS3
- Raport: „Identyfikacja nisz rynkowych oraz planów inwestycyjnych przedsiębiorstw innowacyjnych”
- Raport: „Rozwój innowacyjności i obszaru B+R przedsiębiorstw”
- Raport: „Trendy rozwoju innowacyjności w województwie świętokrzyskim”
- Strategii Badań i Innowacyjności (RIS3). Od absorpcji do rezultatów, czyli jak pobudzić potencjał województwa świętokrzyskiego 2014–2020+ oraz załączniki
- Uszczegółowienie Inteligentnych Specjalizacji Województwa Świętokrzyskiego

Dokumenty Województwa związane z perspektywą finansową 2014–2020

- Diagnoza wewnątrzregionalna wskazująca obszary zdegradowane i potrzebę rewitalizacji
- Kontrakt Terytorialny dla Województwa Świętokrzyskiego
- Regionalny Program Operacyjny Województwa Świętokrzyskiego na lata 2014–2020 – wersja 7.0
- Strategia Zintegrowanych Inwestycji Terytorialnych Kieleckiego Obszaru Funkcjonalnego na lata 2014–2020

Inne dokumenty:

- „Atrakcyjność Inwestycyjna Regionów 2017”, Województwo Świętokrzyskie, Szkoła Główna Handlowa w Warszawie, PAIH 2017
- Charakterystyka gospodarstw rolnych w 2016 r., GUS
- Eurostat, Working Group Meeting On Statistics On Science, Technology And Innovation, Luxembourg 27-28 November 2008. Doc. Eurostat/f4/sti/2008/12
- Indeks zagrożenia ubóstwem w województwie świętokrzyskim za 2017 rok, Regionalny Ośrodek Pomocy Społecznej w Kielcach, 2018
- Monitoring realizacji „Regionalnego programu rozwoju ekonomii społecznej w województwie świętokrzyskim do 2020 roku”, ROPS, Kielce 2019
- Plan sieci elektroenergetycznej najwyższych napięć PSE
- Plan zagospodarowania przestrzennego województwa świętokrzyskiego
- Plan Zrównoważonego Rozwoju Publicznego Transportu Zbiorowego Województwa Świętokrzyskiego
- Potencjał społeczno-gospodarczy województwa świętokrzyskiego na tle województw Polski Wschodniej w latach 2010–2016 – opracowanie Urzędu Statystycznego w Kielcach
- Program ochrony środowiska województwa świętokrzyskiego
- Program opieki nad zabytkami województwa świętokrzyskiego
- Program Rozwoju Infrastruktury Transportowej Województwa Świętokrzyskiego na lata 2014–2020
- Raport o stanie województwa świętokrzyskiego 2018
- Rocznik statystyczny rolnictwa 2017, GUS
- Sektor non-profit w 2016 r. Stowarzyszenia, fundacje, społeczne podmioty wyznaniowe, samorząd gospodarczy i zawodowy, Urząd Statystyczny w Krakowie, Warszawa, Kraków 2018
- Sektor nowoczesnych usług biznesowych w Polsce 2018, ABSL
- Stan środowiska w województwie świętokrzyskim, raport 2017, Wojewódzki Inspektorat Ochrony Środowiska w Kielcach; Program ochrony środowiska dla województwa świętokrzyskiego na lata 2015–2020 z uwzględnieniem perspektywy do roku 2025

- Statut Województwa Świętokrzyskiego (Uchwała Nr XXXIII/554/09 Sejmiku Województwa Świętokrzyskiego z dnia 30 grudnia 2009 r. w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu Statutu)
- Strategia Polityki Społecznej Województwa Świętokrzyskiego na lata 2012–2020
- Strategia rozwoju turystyki w województwie świętokrzyskim
- Wyniki klasyfikacji i oceny stanu wód podziemnych w województwie świętokrzyskim w roku 2018, Wojewódzki Inspektorat Ochrony Środowiska w Kielcach
- Wyniki klasyfikacji i oceny stanu wód powierzchniowych w województwie świętokrzyskim w roku 2017, Wojewódzki Inspektorat Ochrony Środowiska w Kielcach
- Zasięg ubóstwa ekonomicznego w Polsce w 2018 r. (na podstawie wyników badania budżetów gospodarstw domowych), GUS, czerwiec 2019

Strony internetowe

http://ksow.pl/baza-kgd-2014-2020.html?no_cache=1&tx_ksow_baza_kgd_pi1%5Bpage%5D=10

<http://mapa.coi.sejmik.kielce.pl/>

<http://onw.iung.pulawy.pl/specyficzne/wwrpp>

<http://www.es.umws.pl/aktualnosci/item/231-swietokrzyskie-dobra-praktyka-w-zakresie-koordynacji-ekonomii-spolecznej>

<http://www.es.umws.pl/aktualnosci/item/231-swietokrzyskie-dobra-praktyka-w-zakresie-koordynacji-ekonomii-spolecznej>

<https://aqicn.org/map/europe/pl/>

<https://sos.wwf.pl/problemy?id=9/>

<https://data.worldbank.org> (odczyt 20190803)

https://ec.europa.eu/regional_policy/en/information/maps/regional_competitiveness

<https://powietrze.malopolska.pl/baza/jakosc-powietrza-w-polsce-na-tle-unii-europejskiej/>

<https://stat.gov.pl/>

<https://ungc.org.pl/info/zasoby-wodne-polsce/>

<https://www.gddkia.gov.pl/pl/1077/mapa-stanu-budowy-drog>

<https://www.gdos.gov.pl>

<https://www.gov.pl/web/rolnictwo/delimitacja-onw-wedlug-nowych-zasad-ue>

<https://www.pse.pl/obszary-dzialalnosci/krajowy-system-elektroenergetyczny/plan-sieci-elektroenergetycznej-najwyzszych-napiec>

<https://www.sciencedaily.com/releases/2019/03/190312075933.htm>

<https://wyszukiwarka.uke.gov.pl>

10. SPIS TABEL, WYKRESÓW, RYCIN I SCHEMATÓW

Spis tabel

Tabela 1. Świętokrzyskie na tle Polski – powierzchnia i ludność	13
Tabela 2. Świętokrzyskie na tle Polski – wskaźniki sytuacji społecznej.....	17
Tabela 3. Świętokrzyskie na tle Polski – jakość życia.....	18
Tabela 4. Świętokrzyskie na tle Polski – wybrane wskaźniki gospodarcze.....	19
Tabela 5. Świętokrzyskie na tle Polski – innowacyjność gospodarki.....	21
Tabela 6. Świętokrzyskie na tle Polski – energia elektryczna.....	24
Tabela 7. Ludność i powierzchnia OSI	55
Tabela 8. Oczekiwane skutki interwencji w OSI Obszary zagrożone trwałą marginalizacją i ich powiązanie z celami Strategii	61
Tabela 9. Oczekiwane skutki interwencji w OSI Kielecki Obszar Funkcjonalny a cele Strategii	63
Tabela 10. Oczekiwane skutki interwencji w OSI MOF Miast średnich tracących funkcje społeczno-gospodarcze a cele Strategii.....	65
Tabela 11. Oczekiwane skutki interwencji w OSI Góry Świętokrzyskie a cele Strategii	68
Tabela 12. Oczekiwane skutki interwencji w OSI Obszar uzdrowiskowy a cele Strategii	70
Tabela 13. Oczekiwane skutki interwencji w OSI Pomieście a cele Strategii	72
Tabela 14. Oczekiwane skutki interwencji w OSI Dolina Wisły a cele Strategii.....	74
Tabela 15. Wartość alokacji funduszy europejskich na lata 2014–2020 w podziale na regiony	84
Tabela 16. Wartość subwencji i dotacje z budżetu państwa dla województw w roku 2019	86
Tabela 17. Prognoza wysokości i źródeł finansowania Strategii Rozwoju Województwa Świętokrzyskiego 2030	88
Tabela 18. Wskaźniki monitorowania SRWŚ 2030+	93

Spis wykresów

Wykres 1. Prognoza liczby ludności województwa świętokrzyskiego do 2035 r.	18
Wykres 2. Przeciętny miesięczny dochód rozporządzalny na 1 osobę w gospodarstwach domowych w zł w latach 2008 i 2017	19
Wykres 3. Prognoza PKB dla województwa świętokrzyskiego do roku 2030	20
Wykres 4. Województwo świętokrzyskie w badaniu RCI 2019 – wybrane parametry na tle UE i polskich regionów.....	22
Wykres 5. Liczba podmiotów gospodarczych w województwie świętokrzyskim w latach 2000–2018 z prognozą na lata 2019–2030.....	23
Wykres 6. Odsetek gospodarstw wyposażonych w komputer osobisty (% , 2008) / urządzenie (% , 2018) z dostępem do Internetu.....	25
Wykres 7. Wskaźniki środowiska przyrodniczego OSI (2018)	56
Wykres 8. Wskaźniki demografii OSI (2018).....	56
Wykres 9. Wskaźniki gospodarki OSI (2018)	57
Wykres 10. Wskaźniki poziomu życia OSI (2018)	57
Wykres 11. Wskaźniki dochodów samorządów OSI (2018)	58
Wykres 12. Struktura dochodów i wydatków samorządu województwa świętokrzyskiego w latach 2012–2018.....	85
Wykres 13. Prognoza dochodów i wydatków budżetowych województwa świętokrzyskiego na lata 2019–2043.....	87

Spis rycin

Rycina 1. Cele KSRR 2030	11
Rycina 2. Położenie województwa świętokrzyskiego na mapie Polski.....	12
Rycina 3. Miasta województwa świętokrzyskiego oraz wskaźnik urbanizacji powiatów (liczba ludności na 1.01.2019).....	13
Rycina 4. Formy ochrony przyrody w województwie świętokrzyskim	15
Rycina 5. Zabytki wpisane do rejestru zabytków nieruchomych, pomniki historii oraz obiekty wpisane na listę światowego dziedzictwa UNESCO	16
Rycina 6. Zmiana liczby ludności w latach 2008–2018 na 1000 mieszkańców (liczba mieszkańców....	17
Rycina 7. Stopa bezrobocia rejestrowanego w województwie świętokrzyskim	20
Rycina 8. Atrakcyjność inwestycyjna gmin województwa świętokrzyskiego	21
Rycina 9. Mapa stanu budowy dróg krajowych w województwie świętokrzyskim.....	24
Rycina 10. Obszary strategicznej interwencji	54
Rycina 11. OSI Miasta średnie tracące funkcje społeczno-gospodarcze	59
Rycina 12. OSI Obszary zagrożone trwałą marginalizacją	60
Rycina 13. OSI Miejskiego Obszaru Funkcjonalnego Ośrodka Wojewódzkiego.....	62
Rycina 14. OSI MOF Miast średnich tracących funkcje społeczno-gospodarcze.....	64
Rycina 15. OSI Góry Świętokrzyskie	67
Rycina 16. OSI Obszar uzdrowiskowy	69
Rycina 17. OSI Ponidzie	71
Rycina 18. OSI Dolina Wisły	73

Spis schematów

Schemat 1. Wyzwania rozwojowe województwa świętokrzyskiego.....	33
Schemat 2. Wizja rozwoju województwa świętokrzyskiego 2030+	34
Schemat 3. Misja rozwoju województwa świętokrzyskiego 2030+	34
Schemat 4. Cele strategiczne rozwoju województwa świętokrzyskiego.....	35
Schemat 5. Układ dokumentów regionalnych województwa świętokrzyskiego	81
Schemat 6. Elementy systemu monitoringu i ewaluacji SRWŚ 2030+	91